

ENSIMMAINEN OSA

**MARXILAIS-LENINILÄISEN
MAAILMANKATSOMUKSEN
FILOSOFISET PERUSTEET**

I. LUKU

FILOSOFINEN MATERIALISMI

Marxismien-leninismien koko rakennuksen järkkymättömänä perustana on sen filosofinen oppi, dialektinen ja historiallinen materialismi. Tämä filosofinen oppi ottaa maailman sellaisena kuin se on todellisuudessa olemassa, tarkastelee maailmaa korkeimmalle kehittyneen tieteen ja yhteiskunnallisen käytännön antamia tosiseikkoja vastaavasti. Marxilainen filosofinen materialismi on lainmukainen tulos tieteellisen tietämyksen monivuosisataisesta kehityksestä.

1. Edistysellisimmän materialistisen tieteen kehitys taistelussa taantumusta ja tietämättömyyttä vastaan

Tieteen historia on areena, jolla edistysellisimmät tiedemiehet ja filosofit ovat käyneet keskeytymätöntä taistelua tietämättömyyttä ja taikauskoa vastaan, poliittista ja aatteellista taantumusta vastaan. Riistäjien luokkayhteiskunnassa on aina ollut ja on nytkin voimia, joille edistysellisimpien tieteellisten katsomusten levittäminen on epäedullista. Näitä voimia ovat taantumukselliset yhteiskuntaluokat. Taantumuksen edustajat ovat joko suoraan esiintyneet tiedettä vastaan ja vainonneet edistysellisiä tiedemiehiä ja filosofeja, polttorovioita ja vankiloitakaan kaihtamatta, tai ovat pyrkineet väärentämään tieteellisiä keksintöjä niin, että niistä tulisi poistetuksi niiden edistysellinen materialistinen sisältö.

Vanhassa Kreikassa taantumukselliset aristokraatit hävittivät etevän materialistin Demokritoksen teokset, miehen, joka perusti opin materian atomirakenteesta ja kielsi jumalien puuttumisen luonnon elämään ja ihmisten asioihin. Materialistifilosofi Anaksagoras karkotettiin Ateenasta syytettynä jumalatomuudesta.

Demokritoksen opin kannattajaa, antiikin Kreikan materialistifilosofia Epikurosta, jota vanhalla ajalla kunnioitettiin

sankarina, joka oli vapauttanut ihmiset jumalien pelosta ja ylistänyt tiedettä, ovat kirkon „isät” pitäneet kahden vuosituhannen ajan pannaan julistettuna ja valheellisesti esittäneet hänet irstauden levittäjänä, siveellisyyden vihollisena.

Vuonna 391 m. a. kristityt munkit polttivat Aleksandriassa kuuluisan kirjaston, jossa säilytettiin noin 700.000 vanhan ajan kirjailijoiden ja oppineiden teosta. Rooman paavi Gregorius I (590—604), maallisen sivistyksen ja tieteen kiivas vihollinen, hävitytti suuren määrän antiikin kirjailijain arvokkaita teoksia; ensi sijassa tuhottiin materialisti-filosofien teokset.

Inkvisitio, jonka paavi oli perustanut taistelemaan kaikkia katolisen kirkon vastustajia vastaan, kävi raivokkain vaino-toimenpitein edistykseellisten ajattelijain kimppuun. Vuonna 1600 inkvisitio poltti roviolla Giordano Bruno — etevän filosofin ja tiedemiehen, joka oli puolustanut Kopernikuksen oppia. Vuonna 1619 pyövelit repäisivät inkvisiittorien päätöksen mukaisesti Toulousessa Ranskassa kielen irti edistykseelliseltä ajattelijalta Lucilio Vanninilta ja polttivat hänet sen jälkeen roviolla. Suuren italialaisen tiedemiehen Galilein, joka puolusti Kopernikuksen oppia, pakotti inkvisitio uhkauksin ja väkivaltaa käyttäen luopumaan katsomuksistaan. Kuuluisa ranskalainen 18. vuosisadan valistusfilosofi Voltaire teljettiin Bastiljin vankilaan. Myös hänen aikalaisensa, materialisti-filosofi Diderot sai kärsiä vankeutta.

Olisi virheellistä luulla, että taantumuksen taistelua tiedettä vastaan on käyty ainoastaan vanhalla ja keskiajalla. Se ei ole lakannut kapitalisminkaan aikakaudella. Kapitalistiluokkaa kiinnostaa luonnontieteiden — fysiikan, kemian, matematiikan yms. kehitys; koska tekniikan saavutukset liittyvät näihin välittömästi. Mutta sen edut eivät lainkaan vaadi materialistisen filosofian, tieteellisen maailmankatsomuksen levittämistä, joka tekee ihmisille mahdolliseksi käsittää oikein heitä ympäröivää maailmaa, tietää miten siihen on suhtauduttava ja miten siinä on toimittava. Tämän vuoksi porvariston ideologit tekevät kaiken voitavansa estääkseen materialististen ja ateististen johtopäätösten teon tieteellisistä keksinnöistä, nähden näissä johtopäätöksissä vaaran herruudelleen.

Erittäin vastenmielinen taantumukselliselle porvaristolle on marxismin-leninismin oppi ja sen filosofia — dialektinen ja historiallinen materialismi. Porvarillisia professoreita ahertelee parvittain „kumotakseen” marxilaisuuden.

Nykyajan taantumusporvaristo ei polta edistykseellisiä tiedemiehiä ja filosofeja roviolla, vaan käyttää toisenlaisia vaikutuskeinoja: karkottamista yliopistoista ja tieteellisistä tutkimuslaitoksista, painatusmahdollisuuksien tosiasiallista estämistä, moraalista ja poliittista huonoon huutoon saattamista jne. Viime vuosina on näitä taistelukeinoja „vaarallisia ajatuksia” vastaan käytetty laajalti USA:ssa ja monissa muissa maissa. Näillä

toimenpiteillä ja oman taantumuksellisen ideologiansa propagandalla hallitseva luokka painostaa ihmisten tajuntaa, istuttaa heihin hallitsevalle luokalle itselleen edullisia ajatuksia, pyrkii estämään edistyksellisten materialististen katsomusten leviämistä.

Mutta niin ohdakkeinen kuin tieteen ja materialistisen filosofian tie onkin, niin suuria uhreja kuin ne saavat riistoyhteiskunnassa kantaakin, ne voittavat loppujen lopuksi kaikki esteet ja kulkevat sitkeästi eteenpäin.

Edistyksellisen materialistisen tieteen ja filosofian voima on siinä, että ne antavat ihmisille tietoja luonnon ja yhteiskunnan laeista, opettavat käyttämään näitä tietoja ihmiskunnan hyväksi, vetävät ihmisiä pois tietämättömyyden pimeydestä ja kohottavat heitä todellisen tiedon valoa kohti.

2. Materialismi ja idealismi

Filosofia tarkastelee kaikkein yleisimpiä maailmankatsomuksen kysymyksiä.

Materialistinen filosofia lähtee sen tosiasian tunnustamisesta, että on olemassa luonto: tähdet, Aurinko, Maa vuorineen ja tasankoineen, merineen ja metsineen, eläimineen, tietämisen lahjalla varustettuine ja ajattelemaan kykenevine ihmisineen. Ei ole eikä voi olla mitään yliluonnollisia ilmiöitä eikä voimia. Ihminen on luonnon moninaisuudessa vain sen osanen ja tajunta on ihmisen ominaisuus eli kyky. Luonto on olemassa objektiivisesti, ts. ihmisen tajunnan ulkopuolella ja siitä riippumatta.

Mutta on filosofeja, jotka kieltävät tajunnasta riippumattoman luonnon olemassaolon. He väittävät, että alunperin on olemassa vain tajunta, ajattelu, henki eli idea, ja että koko fyysinen maailma on johdannainen henkisestä alkuperusteesta ja siitä riippuva.

Kysymys ihmistajunnan suhteesta aineelliseen, materiaaliseen olemiseen on kaiken filosofian, myös uusimman, peruskysymys. Mikä on ollut ensin, luonto vai ajattelu? Filosofit jakautuvat kahteen suureen leiriin sen mukaan, miten he vastaavat tähän kysymykseen.

Ne jotka väittävät ensisijaisena aineellista alkuperustetta, luontoa, ja käsittävät ajattelun eli hengen materian ominaisuudeksi, kuuluvat *materialismin* leiriin. Sitävastoin ne jotka väittävät, että ajattelu, henki eli idea on ollut olemassa ennen luontoa, että luonto on tavalla tai toisella henkisen alkuperusteen luomaa ja riippuu siitä, muodostavat *idealismien* leirin. Mitään muuta eivät sanat „idealismi” ja „materialismi” sisällä niiden filosofisessa merkityksessä.

Materialistisen ja idealistisen maailmankatsomuksen kannattajien välillä on hyvin varhaisista ajoista saakka käyty

kärkevää, sammumatonta taistelua. Koko filosofian historia antaa kuvan filosofiassa esiintyvän kahden leirin, kahden puoleen, materialismin ja idealismin välisestä taistelusta.

**Vaistonvarainen
materialismi**

Ihmiset eivät käytännöllisessä toiminnassaan aseta epäilyksen alaiseksi sitä, että heitä ympäröivät esineet ja luonnon ilmiöt ovat olemassa heistä ja heidän tajunnastaan riippumatta. Tämä merkitsee, että he ovat vaistonvaraisesti materialismin kannalla.

„Jokaisen terveen ihmisen” vaistonvarainen materialismi, „ellei hän ole ollut hullujenhuoneessa eikä idealistisilla filosofeilla opissa”, Lenin kirjoitti, „on siinä, että oliot, ympäristö, maailma ovat olemassa *riippumatta* meidän aistimuksestamme, tajunnastamme, *Minästä* ja ihmisestä yleensä”¹.

Ei voida elää pelkillä ideoilla, käsitteillä, ravita itseään omilla aistimuksillaan, mielikuvituksensa tuotteilla. Käytännössä tämän tietävät hyvin kaikki ihmiset, heidän joukossaan ne filosofitkin, jotka sepittelevät idealistisia oppeja, joissa aineellisten olioiden olemassaolo johdetaan aistihavainnoista, käsitteistä, ideoista. He ovat joutuneet monasti myöntämään, että he elävät vastoin omaa filosofiaansa ja että jos maailmassa ei todellakaan olisi aineellisia olioita, niin ihmiset kuolisivat nälkään.

Vaistonvaraisen, tiedostamattoman materialismin katsantokanta on ominainen luonnontieteilijäin valtavalle enemmistölle. He eivät tavallisesti syvenny filosofisiin kysymyksiin, vaan noudattavat vaistonvaraisesti sen luonnontieteellisen aineiston logiikkaa, jonka kanssa ovat tekemisissä. Luonto, jota he tutkivat, paljastaa heille joka askeleella tutkittavien ilmiöiden aineellisuuden. Tarkastelkoonpa luonnontutkija taivaankappaleita tai molekyyliä ja atomeja, sähkön ja magnetismin ilmiötä tahi kasvi- ja eläinmaailmaa, hän on aina tekemisissä objektiivisten prosessien, aineellisten kappaleiden ja niiden ominaisuuksien kanssa, ihmisen tajunnasta riippumatta olemassaolevien luonnonlakien kanssa.

Porvarillisen yhteiskunnan oloissa vain kaikkein rohkeimmat ja johdonmukaisimmat tiedemiehet julistautuvat avoimesti filosofisen materialismin kannattajiksi. Enemmistöä sensijaan painostavat virallinen porvarillinen ideologia, kirkon oppi ja idealistinen filosofia sekä koko porvarillisessa yhteiskunnassa vallitseva asiointila niin voimakkaasti, ettei tämä enemmistö uskalla asettaa avoimesti materialismin kannalle, vaan horjuu ja esittää usein idealistisia lausuntoja ja varauksia. Mutta luonnontieteellisissä töissään nämä tiedemiehet itsensä tutkimuskohteen luonteen vaikutuksesta kehrittelevät pääasiassa materialistisia katsomuksia.

Niinpä 19. vuosisadan toisella puoliskolla vaikuttanut englantilainen luonnontutkija Thomas Huxley ei tunnustautunut materialistiksi. Mutta eläintiedettä, vertailevaa anatomiaa, antropologiaa ja kehitysoppia koskevissa tutkimuksissaan hän

puolusti materialistisia katsomuksia ja sanoi, että filosofinen idealismi ei johda muuhun kuin sekavuuteen ja pimeyteen. Engels nimitti tuota tyyppiä edustavia luonnontutkijoita „häpeileviksi materialisteiksi”, ja Lenin sanoi, että Huxleyn materialisminvastaiset verukkeet olivat vain viikunanlehti, joka peitteli hänen vaistonvaraista luonnontieteellistä materialismiaan.

Nykyaikaiset luonnontutkijat, kun he yrittävät filosofisesti selittää tieteellisten keksintöjensä merkitystä, tekevät usein idealistisia johtopäätöksiä. Mutta niin kauan kuin he pysyvät luonnontieteen pohjalla, kun he toimivat käytännöllisesti laboratorioissaan, tehtaissa ja koekentillä, kun he eivät harrasta filosofisia mietiskelyjä, vaan ovat tekemisissä tutkimiansa luonnon esineiden kanssa — he menettelevät vaistonvaraisten materialistien tavoin.

Albert Einstein, eräs meidän aikamme suurimmista fyysikoista, oli joissakin filosofisissa mietteissään idealistisen filosofian vaikutuksen alainen, mutta tieteen alalla hänestä tuli todelliselta sisällöltään materialistisen suhteellisuusteorian luoja.

Toinen kuuluisa fyysikko, Max Planck, nykyaikaisen kvanttifysiikan perustaja, ei myöskään nimittänyt itseään materialistiksi. Mutta fysiikkaa koskevissa töissään ja filosofisissa esiintymisissään hän puolusti ajatuksia „terveestä maailmankatsomuksesta”, joka tunnustaa ihmisen tajunnasta riippumattoman luonnon olemassaolon. Max Planck taisteli filosofista idealismia vastaan ja oli tosiasiassa materialisti.

Mutta idealismi vaikuttaa usein kielteisesti siihen tapaan, jolla tiedemiehet käsittelevät varsinaista luonnontieteellistä aineistoa. Tämä osoittaa, että vaistonvarainen materialismi ei ole riittävä suoja idealismia vastaan. Vain dialektisen materialismin filosofian tietoinen hyväksyminen varjelee tiedemiehiä luotettavasti idealistisilta virheiltä.

**Materialismi
on edistyksellisintä
filosofiaa**

Filosofisen materialismin erottaa vaistonvaraisesta, naiivista materialismista se, että filosofinen materialismi perustelee ja kehittää *tieteellisesti* sekä noudattaa johdonmukaisesti materialistisia perusasettamuksia, pitäen lähtökohtanaan edistyneimmän tieteen ja yhteiskunnallisen käytännön esiintuomia tosiseikkoja.

Materialistinen filosofia on luotettava ase, joka suojelee ihmistä henkisen taantumuksen turmiolliselta vaikutukselta. Se palvelee häntä elämänohjeena osoittaen oikean tien häntä askarruttavien maailmankatsomuksellisten kysymysten ratkaisemiseen.

Vuosituhausien kuluessa on kirkko istuttanut ihmiseen maallisen elämän halveksumista ja jumalan pelkoa. Se on opettanut ihmisille, ennen kaikkea ihmiskunnan sorretuille joukoille, että niiden osana on vain tehdä työtä ja rukoilla ja että onni ei

ole saavutettavissa täällä „murheen laaksossa”, vaan että tottelevaisuudella ja nöyryydellä se voidaan saavuttaa vain „tulevassa elämässä”. Kirkko on uhannut jumalan kostolla ja helvetin tuskilla niitä, jotka uskaltavat nousta muka jumalan säätämää riistäjien herruutta vastaan.

Materialistisen filosofian suuri historiallinen ansio on siinä, että se auttaa ihmistä vapautumaan taikaukosta. Se esiintyi jo vanhalla ajalla kuoleman pelkoa, jumalien ja muiden yliluonnollisten voimien pelkoa vastaan.

Ei ole rakennettava toiveita haudantakaiseen elämään, vaan on pidettävä arvossa maallista elämää ja pyrittävä sen parantamiseen — tätä opettaa materialistinen filosofia ihmisille. Materialismi kohotti ensimmäisenä kunniaan ihmisarvon ja ihmisjärjen, se julisti, että ihminen ei ole tomussa ryömivä maan matonen, vaan luonnon korkein olento, joka voi tulla sen voimien herraksi ja käskijäksi. Materialismille on kauttaaltaan ominaista suuri usko tiedon voimaan, ihmisjärkeen, sen kykyyn saada selville ympärillämme olevan maailman salaisuudet, ihmisen kykyyn luoda järjellinen ja oikeudenmukainen yhteiskuntajärjestelmä.

Idealismin saarnaajat parhaavat usein materialismia kuvailen sen „synkäksi, raskaaksi, painajaisen tapaiseksi maailmankatsomukseksi” (W. James). Todellisuudessa on juuri idealistinen filosofia, varsinkin nykyaikainen, synkkien värien sävyttämä. Ei materialismi, vaan idealismi kieltää järjen tiedostamiskyvyn ja saarnaa epäluottamusta tieteeseen; ei materialismi, vaan idealismi harrastaa kuoleman palvontaa; ei materialismi, vaan idealismi on ollut ja on edelleenkin aatteellisenä pohjana kaikkein vastenmielisimmille epäinhimillisyyden aikaansaannoille: rotuteorioille ja fasistiselle pimentolaisuudelle.

Filosofinen idealismi ei halua tunnustaa ympärillämme olevan aineellisen maailman todellisuutta, pakenee sitä, julistaa sen epätodelliseksi ja piirtää sen tilalle kuvan keksitystä aineetomasta maailmasta.

Materialismi antaa päinvastoin aidon maailmankuvan, ilman minkäänlaisia vieraita lisäyksiä henkien, maailman luoneen jumalan yms. muodossa. Materialistit eivät odota apua yliluonnollisilta voimilta, he uskovat ihmiseen, hänen kykyynsä muuttaa maailma uudeksi omien kättensä työllä ja tehdä se ihmisen arvoiseksi.

Materialismi on syvimältä olemukseltaan optimistinen, elämänmyönteinen, valoisa maailmankatsomus; pessimismi, „maailmantuska” on sille vierasta. Tämän vuoksi materialismi on tavallisimmin edistyksellisimpien yhteiskuntaryhmien ja luokkien maailmankatsomus. Sen kannattajat ovat ihmisiä, jotka katsovat pelotta eteenpäin ja joita ei vaivaa epäröinti asiansa oikeutuksen suhteen.

Idealismin saarnaajat ovat ammoisista ajoista lähtien parjanneet ja parjaavat edelleenkin materialismia väittäen, että moraaliset arvot ja korkeat ihanteet ovat muka vieraita materialisteille ja muka vain filosofisen idealismin kannattajille ominaisia. Itse asiassa ei Marxin ja Engelsin dialektinen ja historiallinen materialismi ole vain kieltämättä, vaan päinvastoin pitää suuressa arvossa edistyksellisiä aatteita, siveellisiä periaatteita ja yleviä ihanteita. Se katsoo, että menestyksellinen taistelu edistyksen puolesta, edistyksellisimmän yhteiskuntajärjestelmän puolesta ei ole mahdollista ilman suuria aatteita, jotka innoittavat ihmisiä taisteluun, luovaan työhön ja uskaltamiseen.

Työväenluokan taistelu, kommunistien taistelu kumoo vaakuuttavalla tavalla idealistien keksimän tyhmän väitteen materialistien piittaamattomuudesta ihanteihin. Tätä taistelua käydään kaikkein korkeimman ja jaloimman ihanteen puolesta, jonka ihmiskunta on tuntenut — kommunismin puolesta, ja tämän vuoksi se synnyttää lukemattoman määrän ylevälle kommunistiselle ihanteelle syvästi uskollisia, pelottomia taistelijoita.

<p>Dialektinen ja historiallinen materialismi on korkein aste filosofisen ajattelun kehityksessä</p>	<p>Nykyaikainen materialismi on Marxin ja Engelsin perustamaa <i>dialektista ja historiallista materialismia</i>. Se ei syntynyt autiolle paikalle. Marxin ja Engelsin filosofia oli filosofisen ajattelun pitkäaikaisen kehityksen tulos.</p>
---	--

Materialismi syntyi noin kaksi ja puoli tuhatta vuotta sitten Kiinassa, Intiassa ja Kreikassa. Materialistinen filosofinen ajattelu liittyi näissä maissa kiinteästi ihmisten jokapäiväiseen kokemukseen, alkutietoihin luonnosta. Mutta kun tiede oli siihen aikaan vasta syntymässä, olivat vanhan ajan materialisti-filosofien käsitykset maailmasta, vaikka ne sisälsivätkin monia nerokkaita arvailuja, vailla kestäväää luonnontieteellistä perustaa ja jäivät vielä varsin naiiveiksi.

Paljon kypsyneempi oli 17. ja 18. vuosisadalla muodostunut materialismi. Luonnontieteen ja tekniikan saavutukset sysäsivät filosofista ajattelua eteenpäin. Samalla materialistinen filosofia edisti luonnon tutkimista. Niinpä 17. vuosisadan alkupuolella vaikuttaneen englantilaisen materialistin F. Baconin oppi tiedon kokemusperäisestä synnystä ja se hänen ajatuksensa, että tieto on voimaa, olivat voimakas kiihoke luontoa koskevien tieteiden kehittymiselle.

17. ja 18. vuosisadalla saavuttivat suurimman täydellisyyden maan- ja taivaankappaleita käsittelevä matematiikka ja mekaniikka. Tämä löi leimansa sen ajan materialistien filosofisiin yleistyksiin, muun muassa heidän käsitykseensä materiasta ja liikunnasta. Erittäin suurta osaa materialismin uuden muodon kehityksessä esittivät ranskalaisen filosofin R. Descartesin — joka luontoa koskevassa opissaan oli materialisti — fysiikka,

englantilaisen materialistin T. Hobbesin (17. vuosisata) mekani-
nistinen oppi ihmisestä ja varsinkin englantilaisen tiedemiehen
Newtonin mekaniikka. Materialisti-filosofit tarkastelivat kaikkia
luonnon ja yhteiskuntaelämän ilmiöitä mekaniikan näkökulmasta
ja toivoivat voivansa selittää ne mekaniikan lakien avulla. Tästä
syytä heidän materialisminsa sai *mekaanisen* materialismin
nimen. 18. vuosisadalla J. Toland ja J. Priestley edustivat sitä
Englannissa; J. La Mettrie, P. Holbach, C. Helvétius ja D. Dide-
rot Ranskassa.

17. ja 18. vuosisadan materialismin myönteisenä puolena oli
sen kiinteä yhteys luonnontieteisiin. Samalla siinä oli puutteelli-
suuksiakin. Engels huomauttaa tuon materialismin kolmesta
pääasiallisesta rajoittuneisuudesta.

Ensimmäinen oli sen *mekaanisuus*. Mekaniikka, joka oli sen
ajan materialisti-filosofoille tieteen malliesimerkki, rajoitti hei-
dän näköpiiriään. He yrittivät pelkistää kaikki liikunnan proses-
sit ja muodot mekaaniseksi liikunnaksi. He eivät ymmärtäneet
organaisen luonnon erikoisuuksia eivätkä yhteiskuntaelämän
omalaatuisia piirteitä ja lakeja.

Näiden materialistien toisena rajoittuneisuutena oli kykene-
mättömyys ymmärtää ja selittää luonnon kehitystä silloinkaan,
kun he havaitsivat kehitystä osoittavia tosiasioita. 17. ja
18. vuosisadan materialistit tarkastelivat luontoa kokonaisuus-
dessaan muuttumattomana, ikuisesti samaa kehää kiertävänä.
Sellaista luonnonkäsitystä sanotaan *metafyysilliseksi*. Mekaaninen
materialismi oli siis metafyysillistä.

Vihdoin tuon kauden materialistit, kuten yleensäkin kaikki
ennen Marxia vaikuttaneet materialistit, eivät osanneet ulottaa
materialismia yhteiskuntaelämän ymmärtämiseen. He eivät näh-
neet yhteiskuntaelämän aineellista perustaa ja opettivat, että
yhteiskunnan siirtyminen epätäydellisemmistä muodoista täy-
dellisempiin aiheutuu tiedoissa tapahtuneesta edistyksestä,
yhteiskunnassa vallitsevien katsomusten ja aatteiden muuttumi-
sesta. Mutta sellainen selitys on idealistista.

Esimarxilaiset materialistit eivät sitä paitsi ymmärtäneet
luokkien ja joukkojen käytännöllisen ja arvostelevan, vallan-
kumouksellisen toiminnan merkitystä todellisuuden muuttami-
sessa, yhteiskuntaelämän muuttamisessa. He pitivät välttämättö-
mänä feodaalisen järjestyksen korvaamista porvarillisella, mutta
samalla hylkäsivät joukkojen taistelun uuden järjestelmän puo-
lesta, pelkäsivät sitä. Tässä ilmeni heidän porvarillinen luokka-
rajoittuneisuutensa.

Askeleen eteenpäin materialistisen filosofian kehittämisessä
ottivat 19. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla vaikuttanut
saksalainen filosofi L. Feuerbach ja varsinkin venäläiset vallan-
kumoukselliset demokraatit: A. Herzen, V. Belinski, N. Tšerny-
ševski ja N. Dobroljubov. Feuerbach voitti jossakin määrin
18. vuosisadan materialistien mekanistisen rajoittuneisuuden,

mutta omaksui näiden muut puutteellisuudet. Sitä paitsi hänen filosofiansa oli irrallaan yhteiskunnallisesta ja poliittisesta käytännöstä. Venäläisten materialistien suuri saavutus oli se, että he pyrkivät yhdistämään dialektiikan luonnon materialistiseen ymmärtämiseen.

Ollen sitä paitsi Venäjän vallankumouksellisen talonpoikaiston ideologeja he eivät nähneet filosofiassa vain oppia siitä, mikä on olemassa, vaan myös siitä, miten tämä olemassaoleva voidaan uudistaa, muuttaa kansan parhaaksi.

Uusi, korkein aste materialismin kehityksessä oli Marxin ja Engelsin — nykyisen yhteiskunnan edistyksellisimmän ja vallankumouksellisimman luokan, proletariaatin, suurten opettajien ja johtajien — perustama dialektinen ja historiallinen materialismi. He suorittivat filosofiassa todellisen vallankumouksellisen mullistuksen.

Seisoen aikakautensa yhteiskunnallisten ja luonnontieteellisten tietojen huipulla, omaksuen ja muokaten luovalla tavalla kaiken sen arvokkaan, minkä filosofisen ajattelun aikaisempi kehitys oli saavuttanut, Marx ja Engels loivat materialismin uuden muodon, joka on vapaa aikaisemman materialistisen filosofian puutteellisuuksista — *dialektisen ja historiallisen materialismin*.

Marxilaisessa filosofisessa opissa materialismi astui esiin yhtyneenä elimellisesti dialektiikkaan. Tällöin se nojautui tieteen korkeampaan tasoon, luonnontieteen uusiin löytöihin, joiden joukossa oli erityinen merkitys energian säilymisen ja muuttuvuuden lailla, solun keksimisellä sekä Ch. Darwinin teorialla lajien synnystä. Luonnontieteen menestykset antoivat vankan tieteellisen perustelun ajatuksille kehityksestä sekä luonnon ilmiöiden ykseydestä ja yleisestä keskinäisestä yhteydestä.

Luonnosta ja ihmisestä vallinneen yksipuolisen mekanistisen käsityksen tilalle Marx ja Engels asettivat kehitysoopin, joka ulottuu kaikille todellisuuden aloille ja samalla ottaa huomioon jokaisen eri alan omalaatuisuuden: epäorgaanisen luonnon, orgaanisen maailman sekä ihmisten yhteiskunnallisen elämän ja tajunnan omalaatuisuuden.

Marx ja Engels ulottivat ensimmäisinä materialismin yhteiskuntaelämän ymmärtämiseen ja selvittivät yhteiskunnallisen kehityksen aineelliset liikkeellepanevat voimat ja lait, muuttaen siten yhteiskunnan historian tieteksi.

Marxilaisuuden perustanlaskijat muuttivat vihdoin materialistisen filosofisen opin käsitteellisestä teoriasta tehokkaaksi välineeksi yhteiskunnan uudistamisessa, työväenluokan aatteelliseksi aseeksi sen taistelussa sosialismin ja kommunismin puolesta.

Marxin ja Engelsin luoma filosofinen oppi on saanut maailman kaikkien maiden työtätekevien mitä laajimman tunnustuksen. Se on todellista joukkojen filosofiaa.

3. Mitä materia on filosofisessa mielessä?

Marxilaisessa filosofisessa materialismissa käytetään „materian” käsitettä kaikkein laajimmassa mielessä — merkitsemään kaikkea mikä on olemassa objektiivisesti, ts. tajunnasta riippumatta, ja mikä heijastuu ihmisen aistihavainnoissa. „Materia on meille aistimuksessa annettua objektiivista todellisuutta” (Lenin).

On hyvin tärkeää omaksua tämä materian käsitteen laaja merkitys.

Vanhan, esimarxilaisen materialismin edustajat ymmärsivät materiaalilla useimmiten pienimpiä hiukkasia — atomeja tai korpuskuleja, joista kappaleet muodostuvat. Niinpä vanhojen kreikkalaisten materialistien Demokritoksen ja Epikuroksen opin mukaan on olemassa vain atomeja ja tyhjä tila, jossa atomit liikkuvat; niiden yhdistelmistä muodostuvat erilaiset kappaleet. Fysiikka on myöhemmin näyttänyt toteen vanhan ajan materialistien nerokkaan arvelun aineen atomirakenteesta. Mutta käsitteessään materian vain atomeiksi, joista aine muodostuu, he tulivat yksinkertaistaneeksi asian, köyhdyttäneeksi meitä ympäröivän maailman. Siitä huolimatta tuollainen käsitys materiasta säilyi tieteessä 19. vuosisadan loppuun saakka.

Marxilainen filosofinen materialismi tarkoittaa materiaalilla objektiivista todellisuutta sen kaikissa moninaisissa ilmenemismuodoissa. Materiaa eivät ole vain pienimmät hiukkaset, joista kaikki kappaleet rakentuvat. Materiaa ovat äärettömän maailmankaikkeuden monet maailmat, avaruudessa olevat kaasua ja tomupilvet; sitä ovat aurinkokuntamme planeettoineen ja Aurinkoineen, sitä on Maa ja kaikki mikä siinä on. Materiaa ovat myös säteilyt, fysikaaliset kentät, jotka välittävät toisten kappaleiden ja hiukkasten vaikutuksen toisiin ja yhdistävät niitä toisiinsa: sähkömagneettiset ja ydinkentät. Kaikki mikä on olemassa tajunnan ulkopuolella ja siitä riippumatta, kuuluu materian käsitteen piiriin.

Kaikki objektiivista todellisuutta tutkivat tieteet tutkivat materiaa, sen erilaisia ominaisuuksia ja oloiloja.

Fysikaaliset tieteet tutkivat materian fyysillistä oloilaa. Nykyaikainen fysiikka on saanut selville, että atomi on monimutkainen muodostuma eikä suinkaan pelkkä jakamaton ja muuttumaton hiukkanen, kuten vanhat atomistit luulivat. Tiedemiehet ovat todenneet, että toisten alkuaineiden atomit voivat muuttua toisten alkuaineiden atomeiksi atomien ytimissä tapahtuneiden muutosten seurauksena. Niinpä esimerkiksi uraanin atomit muuttuvat atomireaktorissa plutoniumin atomeiksi.

20. vuosisadan alussa saatiin selville uusia fysikaalisia ilmiöitä (radioaktiivisuus, röntgen-säteet ym.), käsitykset atomien jakamattomuudesta todistettiin virheellisiksi, ilmaantui uusia teorioita aineen rakenteesta ja fysiikassa alkoi vanhojen

klassillisten käsitteiden murtuminen. Tästä tekivät monet idealisti-filosofit ja idealistisiin harhoihin langenneet fyysikot johtopäätöksen, että tiede oli muka kumonnut materialistisen luonnokäsityksen. He alkoivat puhua, että „materia on kadonnut”. Nämä väitteet olivat syvästi virheellisiä. Marxilainen filosofinen materialismi ei ole milloinkaan sitonut itseään minkäänlaisiin yksipuolisiin käsityksiin aineen rakenteesta, se ei ole milloinkaan rajoittanut materian alaa joihinkin muuttumattomiin „maailmanrakennuksen tiiliin”; se on aina ymmärtänyt materiaalla vain yhtä ainoaa seikkaa: ihmistajunnan ulkopuolella olevaa ja siinä heijastuvaa objektiivista todellisuutta. Materialismi esiintyy idealismin vastakohtana ratkaistessaan kysymyksen tiedon lähteestä, tiedon suhteesta ulkomaailmaan. Materialismi väittää, että maailma on olemassa objektiivisesti ja että tajunta on maailman heijastumaa. Materia on filosofinen käsite objektiivisen maailman merkitsemistä varten. Mitä tulee maailman *fysikaaliseen* rakenteeseen ja sen fysikaalisiin ominaisuuksiin, niin näitä kysymyksiä tutkii fysiikka. Fysikaalisen tieteen kehityessä muuttuvat käsitteet materian fysikaalisesta rakenteesta, mutta muuttuvatpa ne miten tahansa, ne eivät voi horjuttaa filosofisen materialismin väittämää, että maailma on olemassa objektiivisesti ja että fysiikka, kuten monet muutkin tieteet, tutkii tätä objektiivista maailmaa, materian maailmaa. „Sillä materian ainoa „ominaisuus”, jonka tunnustamiseen filosofinen materialismi on sidottu, on ominaisuus olla objektiivista todellisuutta, olla olemassa tajuntamme ulkopuolella”², kirjoitti Lenin.

Sellainen käsitys materiasta on ainoa oikea. Se sulkee piiriinsä aineellisen maailman koko moninaisuuden, rajoittamatta sitä mihinkään yhteen materian muotoon. Sitä joka omaksuu marxilaisen materian käsitteen, eivät enää saa pois tolaltaan ne filosofisten idealistien vakuuttelut, että uudet fysikaaliset keksinnöt olisivat muka osoittaneet materian kadonneen.

Materiaa ei voida luoda eikä hävittää. Se muuttuu loputtomasti, mutta sen ainoakaan hiukkanen ei voi tulla olemattomaksi missään fysikaalisessa, kemiallisessa tai muussa prosessissa.

Tiede on näyttänyt ja näyttää jatkuvasti monilla tavoin toteen tämän filosofisen materialismin väittämän. Mainitsemmme yhden esimerkin. Nykyaikainen fysiikka on saanut selville, että sellaiset ainehiukkaset kuin positroni ja elektroni katoavat tiettyissä olosuhteissa, synnyttäen valokvantteja (erkaleita), fotoneja. Eräät fyysikot ovat nimittäneet tätä ilmiötä „materian annihilaatioksi”. Sana „annihilaatio” johtuu latinalaisesta sanasta „nihil” ja merkitsee kirjaimellisesti täydellistä hävittämistä, olemattomaksi tekemistä. Idealisti-filosofit esittävät mainitun ilmiön uutena „todisteena” materian katoamisesta. Todellisuudessa siinä ei tapaudu minkäänlaista materian katoamista. Positronin ja elektronin muuttuminen fotoneiksi on materian siirtymistä olotilasta toiseen — aineesta valoksi. Luonnossa

tapahtuu päinvastainenkin prosessi — fotonien muuttuminen positroniksi ja elektroniksi, ts. valon muuttuminen aineeksi. Kaikissa näissä muutoksissa pysyy massan ja energian säilymisen laki voimassa.

Maailma antaa värikkään kuvan muotojen moninaisuudesta: näemme siinä epäorgaanista ja orgaanista luontoa, fysikaalisia ilmiöitä ja kemiallisia prosesseja, elämän ilmiöitä kasvi- ja eläinmaailmassa, yhteiskuntaelämää. Tiede ja materialistinen filosofia saavat selville tässä moninaisuudessa vallitsevan ykseyden. Se on siinä, että kaikki maailmassa tapahtuvat äärettömän moninaiset prosessit ja ilmiöt ovat materian erilaisia olotiloja, sen erilaisia ominaisuuksia ja ilmauksia. „Maailman todellinen ykseys on sen aineellisyydessä...”³, sanoo Engels. Maailman ykseys on siinäkin, että tajunta kuuluu samaan ympärillämme olevaan aineelliseen maailmaan eikä johonkin muuhun, tuonpuoleiseen maailmaan ja että se on materian erikoinen ominaisuus.

Varmuus maailman aineellisesta ykseydestä muodostui ja vahvistui taistelussa kirkon oppia vastaan, joka jakaa maailman kahtia: maalliseen ja taivaalliseen, tämänpuoleiseen ja tuonpuoleiseen, taistelussa dualismia vastaan, joka repäisee toisistaan irti hengen ja ruumiin, tajunnan ja materian, filosofista idealismia vastaan, joka näkee maailman ykseyden siinä, että koko maailma on tajunnan, hengen tuote.

4. Aineellisen maailman yleiset olomuodot

Ikuinen liikunta
luonnossa

Luonto ja yhteiskunta eivät tunne ehdotonta liikkumattomuuden, levon, muuttumattomuuden tilaa. Maailma antaa kuvan ikuisesta liikunnasta ja muutoksesta.

Liikunta, muutos, kehitys on materian ikuinen ja siihen erottamattomasti kuuluva ominaisuus. „*Liikunta on materian olomuoto*”, sanoo Engels. „Ei missään eikä milloinkaan ole ollut eikä voi olla materiaa ilman liikuntaa”⁴. Jokainen aineellinen kappale, jokainen ainehiukkanen — molekyyli, atomi ja sen ainesosat ovat liikkuvia ja muuttuvia sisäiseltä olemukseltaan.

Liikunta filosofisessa mielessä ei ole vain esineen paikan vaihtumista avaruudessa. Liikunta, materian olomuodoksi käsitettynä, sisällyttää piiriinsä kaikki maailmankaikkeudessa tapahtuvat prosessit ja muutokset. Näiden muutosten joukossa esittävät erittäin tärkeää osaa prosessit, jotka ovat materian kehitystä, sen siirtymistä olotiloista toisiin, korkeampiin, joilla on uusia erikoisuuksia ja ominaisuuksia.

Maailmassa ei ole kerta kaikkiaan annettuja, jähmettyneitä olioita, vaan on muuttuvia olioita, prosesseja. Tämä merkitsee, ettei missään ole ehdotonta lepotilaa, jossa ei olisi minkäänlaista

liikuntaa. On vain suhteellinen lepotila. Jokin Maapallolla oleva kappale voi olla lepotilassa vain suhteessa maanpinnan tiettyyn pisteeseen. Mutta tämä sama kappale osallistuu Maan ja koko aurinkokunnan liikuntaan. Liikkeessä ovat sitä paitsi tämän kappaleen muodostavat molekyylit ja atomit, näiden kappaleiden sisällä tapahtuu mutkikkaita prosesseja. Joten siis kaikenlainen lepotila on suhteellista, vain liikunta on ehdotonta, se ei tunne minkäänlaisia poikkeuksia.

**Materian liikunnan
muodot**

Materian muotojen moninaisuutta vastaa sen liikunnan muotojen moninaisuus.

Materian liikunnan yksinkertaisin muoto on kappaleen mekaaninen siirtyminen paikasta toiseen. Mutkikkaampana liikunnan muotona ovat lämpöprosessit, fyysillisen kappaleen muodostavien molekyyliden epä säännöllinen liikunta. Tiede on todennut, että valo, sähkömagneettinen säteily, fysikaaliset kentät — nämä kaikki ovat niin ikään liikkuvan materian omalaatuisia olotiloja. Materian liikunta ilmenee myös aineen kemiallisissa muuttumisprosesseissa, jotka liittyvät atomien ja molekyyliden yhtymiseen ja eroamiseen. Organisen luonnon elämä, kasveissa ja eläimissä tapahtuvat fysiologiset prosessit, lajin kehitys — kaikki tämäkin on materian yleisen ominaisuuden, liikunnan, omalaatuista ilmenemismuotoa.

Varsin monitahoista materian liikunnan muotoa havaitsemme ihmisten yhteiskunnallisessa elämässä: aineellisen tuotannon kehitystä, talouselämää jne.

Tiede on 19. vuosisadan lopulta lähtien saanut selville ja tutkii menestyksellisesti monia uusia, aikaisemmin tuntemattomia materian liikunnan muotoja: atomiin sisältyvien hiukkasten liikuntaa ytimen ympäri, monimutkaisia muuttumisprosesseja atomien ytimessä jne. Epäilemätöntä on, että yhä uusia materian liikuntamuotoja tullaan vastaisuudessakin saamaan selville.

Materian liikunnan erilaiset muodot eivät ole olemassa itsekseen, eristettyinä toisistaan, vaan ovat yhteydessä toisiinsa ja muuttuvat toisikseen. Niinpä molekyyliden kaoottinen liikunta aiheuttaa lämpöprosesseja. Lämpöprosessit voivat aiheuttaa kemiallisia muutoksia ja valoilmioita. Kemialliset prosessit ovat tietyllä kehitysasteella johtaneet valkuaisainien ja niihin liittyvien käymisprosessien muodostumiseen ja tällä pohjalla elämän, ts. materian biologisen liikuntamuodon syntyyn.

Materian liikunnan muodot voivat muuttua toisikseen, ja tämä saa ilmauksensa muun muassa luonnontieteen peruslaissa, energian muuttuvuuden ja säilymisen laissa.

Materian kehityksen ja mutkistumisen erilaisia asteita vastaavat erilaiset liikunnan muodot. Alemmat, yksinkertaisemmat materian liikunnan muodot yhtyvät korkeampiin, monimutkaisempiin liikunnan muotoihin, osallistuvat niihin. Kuitenkin on liikunnan erilaisten muotojen välillä laadullinen ero, ylemmät liikunnan muodot eivät ole pelkkiä alempien koostumia. Niinpä

esimerkiksi fysiologisissa prosesseissa on mekaanistakin liikuntaa — näihin prosesseihin osallistuvien alkuaineiden liikuntaa paikasta toiseen; mutta fysiologiset prosessit eivät jää näiden alkuaineiden pelkäksi mekaaniseksi paikanmuutokseksi, eivät rajoitu siihen.

Vanhat esimarxilaiset mekaaniset materialistit olivat sitä mieltä, että luonnon ja ihmisyyhteiskunnan koko elämä voidaan katsoa ainehiukkasten ja kappaleiden pelkiksi mekaanisiksi paikanmuutoksiksi. Marxilaisen filosofisen materialismin avara näkemys liikunnasta muutoksena yleensä voittaa mekaaniselle materialismille ominaisen ahtaan, yksinkertaistetun käsityksen materian liikunnasta.

Avaruus ja aika Materia ei voi liikkua muuten kuin avaruudessa ja ajassa. Kaikki luonnon kappaleet, ihminenkin niihin luettuna, kaikki objektiivisessa maailmassa tapahtuvat aineelliset prosessit ottavat paikan avaruudessa. Ne sijaitsevat lähellä tai kaukana toisistaan; niiden välillä on jonkinlainen etäisyys; liikkuva kappale kulkee jonkinlaista rataa. Kaikessa tässä ilmenee sellainen aineellisten olioiden ja prosessien ominaisuus kuin niiden ulottuvuus.

Avaruus on materian yleinen olomuoto. Materiaa ei ole eikä voi olla avaruuden ulkopuolella. Ja päinvastoin, avaruutta ei ole ilman materiaa. Ero erillisen kappaleen ulottuvuuden ja koko aineellisen maailman ulottuvuuden välillä on siinä, että erillisen kappaleen ulottuvuus on rajoitettu, äärellinen, ts. sillä on alku ja loppu, mutta koko aineellinen maailma on rajaton, ääretön.

Etäisyydet maailman avaruudessa ovat suunnattoman suuret eivätkä ne ole mitenkään verrattavissa siihen, mihin olemme tottuneet maanpinnalla. Nykyaikaiset teleskoopit ovat tehneet mahdolliseksi havaita tähtijärjestelmiä, joista valo kulkee meille satoja miljoonia vuosia! Valonsäde taas kiittää sekunnissa 300.000 kilometriä. Mutta nämäkään suureet eivät voi antaa todellista käsitystä maailmankaikkeuden etäisyyksistä, sillä nämä suureet ovat äärellisiä, kun maailmankaikkeus sitävastoin on ääretön. Maailmankaikkeuden äärettömyys menee havainnollisen käsityksen puitteiden ulkopuolelle, siitä ei voi muodostaa itselleen kuvaa, se voidaan ilmaista vain tieteellisen käsitteen muodossa.

Fyysillisten kappaleiden ja ihmisenkin olemassaolo jatkuu minuutti minuutilta, tunti tunnilta, vuorokausi vuorokaudelta jne. Kaikki maailmassa muuttuu. Jokaisella oliolla, jokaisella luonnonilmiöllä on menneisyytensä, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa. Se on aikaa. Aika samoin kuin avaruuskin on materian yleinen olomuoto. Jokainen erillinen olio, jokainen prosessi ja aineellinen maailma kokonaisuudessaan ovat olemassa ajassa.

Mutta erillisen olion olemassaolon ajallinen kesto eroaa koko luonnon ajallisen olemassaolon kestosta. Ero on siinä, että erillisen olion olemassaolo on ajallisesti rajoitettu, mutta luonto

kokonaisuudessaan on olemassa ikuisesti. Jokainen olio ilmaantuu, kokee muutoksia ja sitten lakkaa olemasta. Luonnolla sitä vastoin ei ole koskaan ollut alkua eikä sillä tule koskaan olemaan loppua. Jokainen erillinen olio on ohimenevä, mutta äärellisten olioiden yhteydestä muodostuu ikuinen luonto, joka ei tunne alkua eikä loppua.

Mielikuvitustamme hätkähdyttävät numerot, jotka puhuvat Maan iästä ja siinä tapahtuneesta elämän kehityksestä. Ihminen nykyisessä muodossaan on muodostunut 50—70 tuhatta vuotta sitten. Noin miljoona vuotta sitten ilmaantuivat apinan ja ihmisen välimuodot. Yli miljardi vuotta sitten maanpinnalle ilmaantuivat alkuperäiset, alkeelliset kasvien ja eläinten elämän muodot. Useita miljardeja vuosia on kulunut siitä kun itse Maa on muodostunut. Sellaisia ovat Maapallomme historiaan liittyvät suunnattomat ajanjaksot! Mutta eivät nämä eivätkä paljon suuremmatkaan numerot voi antaa todellista käsitystä luonnon ikuisuudesta, sillä sen ikuisuus merkitsee olemassaolon äärettömyyttä ajassa, se merkitsee, että luonto on aina ollut olemassa ja tulee aina olemaan.

Avaruus ja aika, jotka ovat sidotut toisiinsa objektiivisen maailman olomuotoina, liittyvät erottamattomasti liikkuvaan materiaan.

Tämän erottamattoman yhteyden todistaa vakuuttavasti eräs meidän aikamme suurimmista tieteellisistä teorioista — Einsteinin suhteellisuusteoria. Suhteellisuusteoria on kumonnut aikaisemmin fysiikassa vallinneen käsityksen, että avaruus on materiaasta riippumaton ja muuttumaton tyhjä säiliö, johon aineelliset kappaleet on ikäänkuin pantu ulkoapäin ja että aika juoksee aina yhtäläisesti ja että sen virtaaminen ei riipu materiaan liikkunnasta.

Avaruus ja aika, ollen materiaan yleisiä olomuotoja, ovat absoluuttisia: mitään ei voi olla olemassa ajan ja avaruuden ulkopuolella. Samalla avaruuden ja ajan ominaisuudet ovat muuttuvia: avaruudelliset ja ajalliset suhteet riippuvat materiaan liikunnan nopeudesta; avaruuden ja ajan ominaisuudet muuttuvat maailmankaikkeuden tietyissä osissa riippuen aine-massojen jakautumisesta ja liikkunnasta. Tässä mielessä avaruus ja aika ovat suhteellisia.

Niistä, jotka kieltävät Ihmiskunnan jokapäiväinen ja monivuosi-satainen kokemus sekä tieteen selvittämät tosiasiat todistavat, että avaruus ja aika ovat olemassa objektiivisesti. Siitä huolimatta monet idealisti-filosofit kieltävät avaruuden ja ajan objektiivisuuden.

Saksalainen idealisti-filosofi Kant sanoi, että objektiivista, tajunnasta riippumatonta avaruutta ja aikaa ei ole, vaan että avaruus ja aika ovat vain ihmisten tapoja tarkastella ilmiöitä. Inhimillinen tiedostamiskyky on sellainen, että se ottaa vastaan

kaikki ilmiöt avaruuteen sijoittuneina ja ajassa toisiaan seuraavina. Ellei ole ihmistäjuntaa, ei ole avaruutta eikä aikaa.

Käsitys avaruudesta ja ajasta subjektiivisina tarkastelutapoina on levinnyt nykyaikaiseenkin idealistiseen filosofiaan.

Tämä keksitty idealistinen käsitys on huutavassa ristiriidassa tieteen, kokemuksen ja käytännön kanssa, jotka kumoavat sen.

Esimerkiksi ihminen, jonka pitää matkustaa Pariisista Moskovaan, tietää, että hänen on ylitettävä 2500 kilometriä todellista eikä kuviteltua avaruutta. Tätä varten tarvitaan aikaa, jonka kesto ei riipu kuvittelusta, vaan objektiivisesti olevasta välimatkasta näiden kaupunkien välillä, samoin kuljetustekniikasta. Jos matkustetaan junalla, tarvitaan vähintään kaksi vuorokautta. Nykyaikaisella reaktiotentokoneella tämä matka voidaan suorittaa 3—4 tunnissa.

Tiede on todennut, että maailma on ollut olemassa silloinkin, kun ihmistä ei vielä ollut. Mutta kun maailma oli olemassa silloinkin, kun ei vielä ollut ihmistä tajuntoineen, niin se merkitsee, että ihmisen tajunnasta riippumaton avaruus ja aika olivat olemassa, koska aineellinen maailma ei voi olla olemassa muutoin kuin avaruudessa ja ajassa.

Meidän päivinämmme, jolloin kosmiseen avaruuteen ei tunkeudu ainoastaan tieteellinen teoria, vaan myös ihmisen luoma tekniikka, annetaan uutta iskua idealistisille käsityksille avaruuden ja ajan subjektiivisuudesta.

Filosofisen materialismin oppi avaruudessa ja ajassa olevasta aineellisesta maailmasta kumoaa kirkon väitteet ulottuvuuden ja ajan ulkopuolella olevasta jumalasta. Teologia (jumaluusoppi) opettaa, että jumala on ollut ennen luomaansa luontoa, ja sen jälkeen hän on luonnon ulkopuolella, jossakin käsittämättömässä yliluonnollisessa „kaikkiällä”. Teologia opettaa, että vain jumala on ääretön ja ikuinen, mutta luonnolla on alku ja loppu niin avaruudessa kuin ajassakin.

Tiede todistaa kumoamattomasti tuollaisten käsitysten mielikuvituksellisuuden ja kestättömyyden. Tieteen avaama todellinen maailmankuva ei jätä tilaa jumalalle. Jo 18. vuosisadalla vaikuttanut ranskalainen tähtitieteilijä Lalande sanoi sattuvasti, että hän oli tutkinut koko taivaan, mutta ei ollut löytänyt sieltä jumalaa.

Luonto on oman itsensä syy. Tämän ajatuksen lausui 17. vuosisadalla materialisti-filosofi Spinoza. Tämä materialistinen väittämä merkitsee, että luonto ei tarvitse mitään ulkopuolellaan olevaa luojaa ja että luonnolla itsellään ovat ne äärettömyyden ja ikuisuuden ominaisuudet, jotka teologia virheellisesti katsoo jumalalle kuuluviksi.

Todistaessaan, että luontoa ei ole luotu, vaan että se on ikuinen ja ääretön, marxilainen filosofinen materialismi antaa kestävän pohjan ateismille.

5. Tajunta on erikoisella tavalla järjestyneen materian ominaisuus

Ihmisen ajatustoiminta on elollisen materian kehityksen tulos

Ihmiselle ominainen ajattelukyky on orgaanisen maailman pitkäaikaisen kehityksen tulos.

Elämän aineellisen perustan muodostavat valkuaisaineet, jotka ovat materian kehityksen monimutkainen tuote. Valkuaisaineet esittävät ratkaisevaa osaa elimistöjen kaiken elintoiminnan perustana olevassa aineenvaihdunnassa. Aineenvaihduntaan liittyy toisia elämän tunnusmerkkejä: lisääntymiskyky, ärtyvyys jne. Ärtyvyyteen perustuu elollisten olentojen kyky vastata sisäisen ja ulkoisen ympäristön vaikutuksiin mukautumisluontoisilla reaktioilla. Se on heijastustoiminnan alkeellinen muoto. Juuri yksinkertaisille elimistöille ominaisen ärtyvyyden pohjalla muodostuu orgaanisen maailman korkeimmilla kehitysasteilla korkein hermotoiminta ja se, mitä nimitämme psyykkiseksi toiminnaksi.

Jo yksisoluisilla elimistöillä erottautuu aineksia, jotka ovat alttiimpia näiden tai niiden ympäristön ärsykkeiden vaikutuksille. Monisoluisien eläinorganismien ilmaantuessa tapahtuu näiden organismien solujen erikoistumista, ilmaantuu erikoisia soluryhmiä (reseptoreja), jotka toimivat ulkoisten ärsykkeiden vastaanottajina ja ärsytysenergian muuntajina kiihottumisprosessiksi. Näistä soluista eläinten organismin monimutkaistuu kehittyä vähitellen hermosto ja sen keskus — aivot.

Eläinten ja ihmisen hermosto toteuttaa elimistön yhteyttä ulkoiseen ympäristöön sekä organismin erilaisten elinten keskinäistä yhteyttä.

Keskushermoston muodostavat luurankoisilla eläimillä selkäydin ja aivot erilaisine osastoineen. Useimmilla kaloilla ovat aivot suhteellisen pienet, niiden puoliskot ovat heikosti kehittyneet. Sammakkoeläimillä aivojen koko suurenee ja niillä havaitaan etuaivojen — aivonpuoliskojen kehityksen perustan — kehittymistä. Matelijoilla aivot ovat kehittyneemmät kuin sammakkoeläimillä, ja aivonpuoliskojen pinnalle ilmaantuu ensimmäistä kertaa hermosoluja, jotka muodostavat alkuasteisen aivokuoren. Linnuilla ovat isojen aivojen puoliskot suurentuneet vieläkin enemmän, mutta kuori on heikosti kehittynyt. Isot aivot ovat hyvin kehittyneet imettäväsillä, mikä johtuu aivokuoren kehittymisestä ja monimutkaistumisesta. Korkeimmilla imettäväsillä kasvava aivokuori muodostaa monilukuisia uurteita ja polmuja, ja aivonpuoliskot peittävät kaikki muut aivojen osat.

Aivokuori saavuttaa korkeimman kehityksen ihmisellä. Aivokuori on koneisto, joka on vuorovaikutuksessa ihmisen koko hermoston kanssa ja on korkeimman hermotoiminnan elin, joka pitää yllä kaikkein korkeimpia ja monimutkaisimpia yhteyden muotoja ympäristön kanssa. I. P. Pavlov korostaa, että aivokuori

on „elimistön kaiken toiminnan säätäjä ja jakelija” ja että „tämä korkein osasto pitää huomassaan kaikki ruumiissa tapahtuvat ilmiöt”⁵. Aivokuori on inhimillisen ajattelun elin.

Ulkoisen ja sisäisen ympäristön vaikutukset aiheuttavat herkkätuntoisten hermosäikeiden päiden kiihottumisen. Tämä kiihotus siirtyy keskihakuisia hermoja myöten aivojen vastaviin lohkoihin. Täältä vaikutteet kulkevat keskipakoisia hermoja myöten erilaisiin elimiin aiheuttaen niiden toiminnan. Tällä tavoin toteutuu elinten ja koko elimistön heijastusliike vastauksena tiettyyn ärsytykseen.

Niinpä esimerkiksi kun ihminen tempaa kätensä pois häntä polttaneesta tulesta, tapahtuu vastaava heijastusliike. Sen tyyppin heijastusliikkeitä fysiologit nimittävät *ehdottomiksi reflekseiksi*; ne ovat synnynnäisiä ihmisillä ja eläimillä.

Ehdottomien refleksien (ravitsemiss-, puolustus- ym. refleksien) pohjalla muodostuu eläimen ja ihmisen yksilöllisen kokemuksen prosessissa niin sanottuja *ehdollisia refleksejä*. Kun koira haukkaa lihaa ja kun siltä tällöin alkaa erittyä sylkeä, niin tämä on ehdoton ravitsemissrefleksi. Mutta sylki voi erittyä koiralla silloinkin, kun se saa vain nähdä tai haistaa lihaa tai näkee ruokaa antavan ihmisen. Eritellessään näitä ja samantapaisia ilmiöitä suuri venäläinen fysiologi I. P. Pavlov osoitti, että jos koiran ruokkimiseen liittyy lampun sytyttäminen tai soittokellon ääni, niin siinä voidaan kehittää uudentyyppinen heijastusliike, jolloin sekä valo että ääni tulevat aiheuttamaan syljen erittymisen. Näitä heijastusliikkeitä Pavlov nimitti *ehdollisiksi reflekseiksi*, koska ne ilmaantuvat tämän tai tuon ehdollisen ärsykkeen (valon, äänen jne.) liittyessä ehdottoman refleksin aiheuttavaan ehdottomaan ärsykkeeseen.

Ehdolliset refleksit ovat väliaikaisia hermoyhteyksiä. Ilmaantuen mainitunlaisissa olosuhteissa ne säilyvät pitemmän tai lyhemmän ajan, vaikka niitä ei vahvistettaisikaan ehdottomilla ärsykkeillä. Ehdollisten refleksien merkitys on siinä, että elimistöt sopeutuvat niiden avulla muuttuviin olosuhteisiin, joissa ne elävät. Tunnettua esimerkiksi on, että monet villit eläimet eivät osoita levottomuutta ensimmäistä kertaa ihmisen nähdessään. Mutta metsästyksen kohteiksi jouduttuaan ne muuttavat käyttäytymisensä. Huomattuaan ihmisen tai häntä vainutessaan ne pyrkivät piiloon. Tämä merkitsee, että eläimille on muodostunut uusi, niille varsin hyödyllinen ehdollinen refleksi: ihmisen havaitseminen saattaa niissä toimimaan ehdottoman puolustautumisrefleksin ja on signaalina eläinten tarkoituksenmukaiseen mukautumisreaktioon.

Kuten on osoittautunut, voivat mitkä tahansa esineet ja luonnon ilmiöt ehdottomiin reflekseihin yhtyneinä tulla eläinten ja ihmisen ehdollisen refleksitoiminnan signaaleiksi. Tätä eläimille ja ihmisille yhteistä signaalijärjestelmää Pavlov nimitti *ensimmäiseksi signaalijärjestelmäksi*.

Samalla I. P. Pavlov tähdensi ihmisen korkeimman hermo toiminnan erikoisuutta eläinten korkeimpaan hermo toimintaan verraten. Pavlov osoitti, että puhekieli on uusi, ihmiselle luonteenomainen signaalijärjestelmä, josta myös tulee ehdollisen refleksitoiminnan muodostumisen lähde. Tätä yksinomaan ihmiselle ominaista järjestelmää hän nimitti *toiseksi signaalijärjestelmäksi*.

I. P. Pavlov sai selville eläinten ja ihmisen korkeimman hermo toiminnan fysiologiset lainmukaisuudet. Hän osoitti ihmisen korkeimman hermo toiminnan ja eläimen samanlaisen hermo toiminnan välisen yhteyden sekä niiden välisen periaatteellisen eron. I. P. Pavlov laski opillaan kestävän luonnontieteellisen perustan ihmisen psyykkisen elämän tiedostamiselle.

Työn ja puhekielen merkitys inhimillisen ajatustoiminnan kehityksessä Ihmisen sielunelämän edellytyksenä ovat eläinten hermo toiminnan alkeelliset muodot. Samalla on nähtävä niiden välinen laadullinen ero. Ihmisen sielunelämä, hänen ajatustoimintansa on korkein aste sielunelämän kehityksessä. Yhteiskuntaihmissen työtoiminta on se mikä on tehnyt mahdolliseksi hänen sielunelämänsä, hänen ajattelunsa tavattoman korkean kehityksen.

Suuri englantilainen tiedemies Charles Darwin todisti, että ihmiset ja ihmisenmuotoiset apinat ovat polveutuneet yhteisestä esi-isästä. Kaukaisessa menneisyydessä ihmisen eläinesivanhemmat, joiden eturaajat olivat erityisesti kehittyneet, omaksuivat pystykäynnin ja alkoivat käyttää luonnon esineitä välineinä ruuan hankkimisessa ja itsepuolustuksessa. Myöhemmin ne siirtyivät työkalujen valmistukseen, mikä merkitsi eläimen asteittaista muuttumista ihmiseksi. Työkalujen käyttö teki ihmiselle mahdolliseksi alistaa valtaansa sellaisen luonnonvoiman kuin tulen, monipuolistaa ja parantaa ravintoaan, mikä edisti ihmisaivojen kehitystä.

Työkalujen käyttö muutti ihmisten suhteen luontoon. Eläin mukautuu passiivisesti luontoon, se käyttää hyväkseen sitä mitä luonto itse sille antaa. Ihminen sitä vastoin mukautuu luontoon aktiivisesti, muuttaa tarkoituksellisesti luontoa, luo itselleen ne olemassaolon ehdot, joita hän ei löydä välittömästi luonnosta. Ihmisen työtoiminta on esittänyt ratkaisevaa osaa hänen aivojensa kehityksessä yhä täydellisemmiksi. Työ on tiettyssä mielessä luonut ihmisen, työ on luonut myös ihmis-aivot.

Ihmisen ja luonnon keskinäissuhteiden monimutkaistuminen johti ihmisten välisten suhteiden monimutkaistumiseen. Ihmiset työskentelivät yhdessä, heidän täytyi olla kanssakäymisissä, eikä tätä varten riittänyt se äänteiden määrä, jolla eläimet tulevat toimeen ollessaan tekemisissä toistensa kanssa. Työtoiminnan prosessissa tapahtui vähitellen myös ihmisen kurkunkään kehittyminen ja muuttuminen, ihminen oppi ääntämään

artikuloituja äänneitä. Näistä äänneistä kehittyivät vähitellen sanat, kieli. Ihmisten yhteinen työtoiminta olisi ollut mahdoton, ellei heillä olisi muovautunut puhekyky.

Ilman sanoja ei olisi voinut syntyä käsitteitä olioista, niiden yhteyksistä, inhimillinen ajattelu ei olisi tullut mahdolliseksi. Puhekielen ilmaantuminen ja kehitys vaikutti puolestaan aivojen kehittymiseen.

Näin ollen ihmisen yhteiskunnallinen työelämä ja työn mukana puhekieli ovat ne ratkaisevat tekijät, joiden vaikutuksesta ihmisaivot muodostuivat yhä täydellisemmiksi ja ihmisen ajattelukyky kehittyi.

Tajunta on aivojen ominaisuus

Tajunta on aistinelinten monimutkaiseen yhdistelmään liittyvien ihmisaivojen toiminnan tuote. Olemukseltaan se on aineellisen maailman heijastelua. Tajunta on monitahoinen prosessi, johon sisältyvät ihmisen psyykkisen toiminnan erilaiset muodot: aistimukset, havainnot, mielikuvat, ajattelemisen käsitteillä, tunteet ja tahto. Ilman aivojen virheetöntä toimintaa ei normaali tajuntatoiminta ole mahdollista. Päihtymyksen tai sairauden aiheuttamasta aivotoiminnan häiriytymisestä on seurauksena kykenemättömyys terveeseen ajatteluun. Ihmisen uni on aivokuoren toiminnan osittaista, tilapäistä ehkäistymistä; se ilmenee siinä, että ajattelu katkeaa, tajunta hämärtyy.

Näistä oikeista materialistisista väittämistä ei kuitenkaan seuraa, että ajatus on jonkinlaista aivojen erittämää ainetta. 19. vuosisadalla vaikuttanut saksalainen porvarillinen materialisti K. Vogt määritteli ajatuksen erikoislaatuiseksi aineeksi, jota aivot erittävät samaan tapaan kuin sylkirauhaset erittävät sylkeä tai maksa sappea. Se oli vulgääri käsitys ajattelun luonteesta. Sielunelämä, tajunta, ajatustoiminta on materian erikoinen ominaisuus, mutta ei suinkaan erikoinen aine.

Ratkaistessamme filosofian peruskysymyksen me asetamme vastakkain tajunnan ja materian, hengen ja luonnon. Materiaa on kaikki, mikä on olemassa tajunnasta riippumatta, tajunnan ulkopuolella. Tämän vuoksi tekevät pahan virheen ne, jotka sisällyttävät tajunnan materiaan. Lenin sanoi, että „ajatuksen nimittäminen materiaaliseksi merkitsee harha-askeleen ottamista materialismin ja idealismin toisiinsa sekoittamisen suuntaan”⁶. Todellakin, jos ajatus on niin ikään materiaa, niin siten materian ja ajatustoiminnan välinen ero häviää ja ne osoittautuvat olevan yhtä ja samaa.

Käsityksen, joka määrittelee tajunnan joksikin materiaaliseksi, marxilaisuuden vastustajat, idealistit yrittävät itsepintaisesti selittää marxilaisen materialismin käsitykseksi. He tekevät sen sitä varten, että heidän olisi helpompi „kumota” marxilainen filosofinen materialismi. Temppu on vanha: ensin väitetään vastustajan lausumaksi mielettömyys, jota sitten „voitokkaasti” arvostellaan.

Todellisuudessa ei tajunnan ja materian samaistaminen ole dialektisen, vaan vulgäärin materialismin käsitys. Marxilainen materialistinen filosofia on aina taistellut ja taistelee sellaista käsitystä vastaan. Se tekee johdonmukaisesti eron tajunnan — materiaalisen maailman heijastuman — ja itsensä materian välillä.

Tajunnan ja materian välistä eroa ei pidä kuitenkaan paisutella, johtaa sitä ehdottomaan irrottamiseen saakka. Sellainen tajunnan irrottaminen materiasta on kuvaavaa psykofyysilliselle parallellismille. Tämän virtauksen kannattajat väittävät, että ajatustoimintaa, tajuntaa ovat prosessit, jotka muka tapahtuvat yhdensuuntaisina aivoissa tapahtuvien aineellisten prosessien kanssa, niistä kokonaan riippumatta. Tiede kumoo tuollaisen käsityksen. Se todistaa, että ihmisen psyykinen elämä on vain hänen elimistönsä elontoiminnan erikoinen puoli, erikoista aivojen toimintaa.

Dialektinen materialismi torjuu tajunnan irrottamisen materiasta. Sellainen irrottaminen on itse asiassa ihmisten historian varhaisen kauden — jolloin elämän ilmiöt selitettiin erikoisen ruumiissa asuvan ja sitä hallitsevan sielun vaikutuksesta johtuviksi — alkeellisten, tietämättömyydestä johtuneiden käsitysten uusimista.

Ratkaistaessa psykofyysillistä ongelmaa, ts. ihmisen sielun-elämän ja tämän sielunelämän elimen, aivojen (aineellisen elimen, fyysisen kappaleen) välistä suhdetta koskevaa ongelmaa on nähtävä sekä niiden välinen ero että yhteys. Ei ole unohdettava niiden välistä eroa, sillä tajunnan samaistaminen materian kanssa vie suoranaisesti järjettömyyksiin. Mutta ei ole myöskään irrotettava tajuntaa aivoista, sillä tajunta on aivojen, ts. erikoisella tavalla järjestyneen materian toimintaa.

6. Filosofisen materialismin vastustajat

Tunnustaessaan maailman aineellisen ykseyden marxilainen filosofinen materialismi asettuu siten filosofisen *monismin* (kreikkalaisesta sanasta „monos”=yksi) kannalle. Marxilainen filosofinen materialismi on johdonmukainen ja sopusuhtainen oppi, sillä se selittää kaikki maailman ilmiöt lähtien yhdestä, aineellisesta alkuperusteesta.

Mutta on filosofisia oppeja, jotka eivät uskaltaudu tunnustamaan enempää materian kuin hengenkään ensisijaisuutta. Ne kehittelevät filosofisen *dualismin* (latinalaisesta sanasta „duo”=kaksi) periaatetta, todistellen, että maailmassa on kaksi toisistaan riippumatonta, luonnoltaan ehdottomasti erilaista alkuperustetta — materia ja henki, ruumis ja tajunta, luonto ja idea. Sellaisia katsomuksia edusti 17. vuosisadalla vaikuttanut ranskalainen filosofi Descartes.

• Dualismi ei pysty selittämään kaikille tunnettuja tosiasioita, jotka ovat todisteena siitä, että ihmisen ruumiiseen kohdistuva vaikutus aiheuttaa muutoksia hänen tajunnassaan ja että ajatus voi päinvastoin aiheuttaa ruumiillista liikuntaa. Filosofisen dualismin kanta on epäjohdonmukainen, puolinen ja johtaa tavallisesti idealismiin.

Filosofisen idealismin edustajat, jotka yrittävät selittää maailmaa yhdestä idea-alkuperusteesta lähtien, ovat monistifilosofeja. Mutta heidän monisminsa lepää väärällä, epätieteellisellä perustalla, kun he lähtevät siitä, että idea, ajattelu, tajunta ovat ensisijaisia, mutta luonto, fyysiset oliot, ihmisruumis toissijaisia, henkisen alkuperusteen johdannaisia. Idealistien käsityksen mukaan kaikki on tajuntaa tai tajunnan synnyttämää.

Objektiivinen idealismi

Idealistiset käsitykset maailmasta niiden alkeellisimmassa, mutta yhä vielä laajimmalle levinneessä muodossa ovat saaneet ilmauksensa kirkon opissa ruumiittomasta sielusta eli jumalasta, joka on muka ollut olemassa ennen fyysillistä maailmankaikkeutta ja luonut sen. Tieteen koko historia kumoaa nämä käsitykset. Tiede on kumoamattomasti todistanut, että henkiset ilmiöt ja prosessit ovat ilmaantuneet hyvin korkealla materian kehitystasolla ja että ne liittyvät välttämättömästi aivokuoressa ja hermostossa tapahtuviin tiettyihin aineellisiin prosesseihin. Ei ole eikä voi olla mitään henkisiä ilmiöitä ilman näitä aineellisia, fysiologisia prosesseja. Tästä syystä kirkon oppi ennen materiaa, ennen luontoa olleesta hengestä on väärä eikä sillä ole mitään tekemistä todellisuuden kanssa.

Hiotumman ja abstraktisemman muodon idealistiset katsomukset ovat saaneet idealistisissa filosofisissa järjestelmissä. Idealisti-filosofit Platon, Leibniz ja Hegel väittivät, että olioiden perustana ovat henkiset eli ruumiittomat syyt, elementit eli olemukset, jotka ovat muka olemassa ennen olioita. Platon nimitti näitä ruumiittomia syitä „muodoiksi” eli „ideoiksi”. Leibniz piti olioiden perustana omalaatuisia olevaisen henkisiä „atomeja”, henkisiä toimivia „yksiköitä” (monadeja). Hegel piti kaikkien olioiden perustana „ideaa” objektiivisesti olemassaolevana käsitteenä. „Käsite... on todella ensimmäinen”, kirjoitti Hegel, „ja oliot ovat sitä mitä ne ovat niiden olemukseen kuuluvan ja niissä avautuvan käsitteen ansiosta”⁷. Myös luonto kokonaisuudessaan on Hegelin mielestä käsitteen, idean tuote. Se ei ole tavanomainen ihmisen idea, se on ihmisen ulkopuolella oleva absoluuttinen idea, joka merkitsee samaa kuin jumala.

Platonin, Leibnizin ja Hegelin kehittämää filosofiaa sanotaan *objektiiviseksi idealismiksi*. Tätä idealismia sanotaan objektiiviseksi siitä syystä, että se tunnustaa jonkinlaisen „objektiivisen”, ihmistajunnasta eroavan ja siitä riippumattoman henkisen alkuperusteen olemassaolon.

Objektiivisten idealistien mietiskelyt eivät kestä arvostelua. Ideoita, käsitteitä on olemassa vain inhimillisessä ajattelussa. Käsitteissä heijastuvat itsensä todellisuuden yleiset piirteet ja ominaisuudet, niissä heijastuvat aineellisessa maailmassa esiintyvät yleisyydet. Näitä ovat esimerkiksi käsitteet: ihminen, yhteiskunta, sosialismi, kansakunta yms. Käsite ja idea, jotka ovat muka olemassa ennen luontoa ja synnyttävät sen, ovat idealistien tyhjää mielikuvitusta. Lenin kirjoitti: „...Jokainen tietää, mitä inhimillinen *idea* on, mutta idea ilman ihmistä ja ennen ihmistä, idea abstraktiossa, absoluuttinen idea on idealisti Hegelin teologista keksintöä”⁸.

**Subjektiivinen
idealismi**

Paitsi objektiivista idealismia, joka johtaa luonnon jumalallisesta ideasta, on olemassa *subjektiivisen idealismin* suunta,

joka väittää, että oliot, esineet ovat aistimustemme ja ajatus-temme summa; näin tuo suunta siirtää maailman subjektin, ts. tiedostavan ihmisen tajuntaan.

Subjektiivinen idealisti kysyy: mitä minä voin tietää ympärilläni olevista olioista? Ja vastaa: vain niitä aistimuksia, joita saan näistä olioista, ts. värin, maun, hajun, tiiveyden, muodon jne. aistimuksia. En havaitse oliossa mitään muuta kuin näiden aistimusten summan enkä voikaan havaita; eikö ole järkevää edellyttää, että olio onkin vain aistimusteni summa ja että mitään olioita ei ole olemassa aistimuksista erillään, niiden ohella?

Edellä esitetyistä subjektiivisen idealismin perusajatuksista seuraa, että ihmisen ympärillä ei muka ole olioita, on vain hänen omien aistihavaintojensa kimppuja (komplekseja) ja että koko luonto on vain aistimusten summa.

Subjektiivisen idealismin katsomuksia kehittäli 18. vuosisadan alussa englantilainen piispa Berkeley. Hän selitti avoimielisesti, että hänen idealistisella filosofiallaan on yksi tarkoitus — kumota materialismi ja ateismi, perustella jumalan tunnustaminen välttämättömäksi.

Subjektiivinen idealismi väärentää karkeasti havaintojemme ja olioiden välisen todellisen suhteen. Se samaistaa ihmisen havainnon havaittavan esineen kanssa.

Jos tehdään loogiset johtopäätökset subjektiivisen idealismin perusväittämästä: olio ja olion havaitseminen on yhtä ja samaa, niin joudumme päättelemään, että koko maailma on minun eli tajuntani luomaa, että muut ihmiset vanhempiani myöten ovat myös vain minun havaintojani ja että heitä ei ole objektiivisesti olemassa. Subjektiivinen idealismi vie siis välttämättä solipsismiin (latinalaisesta sanasta „solus”=yksi ainoa ja „ipse”=itse), järjettömään filosofiaan, joka väittää, että vain minä itse olen olemassa, kun taas koko maailma, muut ihmiset sen mukana, ovat olemassa vain minun mielikuvissani. Lenin sanoi, että sellainen filosofia sopii mielitautisairaalan asukeille.

Väistämättömät solipsistiset johtopäätökset, joihin jokainen subjektiivisen idealismin muoto johtaa, osoittavat vakuuttavasti tämän filosofian vääräksi.

Yritys
„kolmannen” linjan
muodostamiseksi
filosofiassa

Niiden idealististen oppien ohella, jotka avoimesti tunnustavat tajunnan maailman perustaksi, on sellaisiakin oppeja, jotka yrittävät peitellä idealismissaan ja esittää asian niin, että ne muka seisovat materialismin ja idealismin yläpuolella ja muodostavat „kolmannen” linjan filosofiassa. Sellainen filosofinen virtaus on esimerkiksi *positivismi* (sanasta „positiivinen” = myönteinen).

Positivismi syntyi 19. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. Nykyisin se on eräs kaikkein vaikutusvaltaisimmista filosofisista virtauksista porvarillisessa maailmassa. Se on levinnyt luonnon-tutkijainkin keskuuteen.

Positivismi julisti koko aikaisemman filosofian metafysiikaksi, tarkoittaen tällä sanalla hedelmättömiä, skolastisia mieltiskelyjä kysymyksistä, jotka eivät ole tieteellisesti ratkaistavissa ja menevät kokemuksen puitteiden ulkopuolelle. Sellaisiin kysymyksiin kuuluviksi positivistit laskevat ennen kaikkea filosofian peruskysymyksen: mikä on ensisijainen, luonto vaiko tajunta. Tieteen tulee, niin julistavat positivistit, askarrella vain havaittavissa olevien tosiasiajn parissa eikä se saa etsiä niiden takaa aineellista enempää kuin henkistäkään perustaa. Filosofia, joka etsii sellaista perustaa, on hyödytön. Tiede voi mainiosti tulla toimeen ilman filosofiaa. Tiede on oma filosofiansa.

Positivistit esittävät asian niin, että he eivät ole materialisteja eivätkä idealisteja, vaan, huomatkaa, kokemusperäisten tosiasiajn tutkijoita, tiedemiehiä. Mutta tämän positivismin ulkokuoren alla piilee itse asiassa idealismin filosofinen linja. Karttaessaan filosofian peruskysymyksen ratkaisemista ja väittäessään, että tiede ei voi sitä ratkaista, positivistit eristäytyvät siten materialistisesta maailmasta, sulkeutuvat oman sielun-elämänsä puitteisiin, ts. asettuvat subjektiivisen idealismin kannalle.

Tämä näkyy siitäkin, että „tosiasioilla”, joista positivistit niin paljon hokevat, he tarkoittavat aistihavaintojamme. Positivistit väittävät, että meille on välittömästi annettu vain aistimuksemme ja havaintomme. Niiden tutkimiseen meidän on rajoituttavakin.

Porvarilliset positivistifilosofit ovat moneen kertaan julistaneet ja julistavat edelleenkin, että he ovat materialismin ja idealismin „yläpuolella”. Mutta tosiasiaassa he käyvät samassa leirissä idealistien kanssa sotaa materialismia vastaan. He nimittävät materialismia metafysiikaksi. Kun materialistit väittävät, että maailma on olemassa tajuntamme ulkopuolella, niin he menevät muka „kokemuksen rajojen ulkopuolelle”. Onko tarpeen ryhtyä todistelemaan tuollaisen syytöksen järjettömyyttä?

Materialismin oppi objektiivisesta aineellisesta maailmasta on suoranainen johtopäätös ihmiskunnan maailmanlaajuisesta kokemuksesta.

Marxilainen filosofinen materialismi on kaikenlaisen metafysiikan *, myös olemattomista „olemuksista” järkeilevän metafysiikan leppymätön vihollinen. Se hylkää sekä idealismin metafysiikan,— idealismin, joka olettaa maailman perustaksi „idean”, että jumalan olemassaolosta ja kuolemattomasta sielusta saarnaavan kirkon metafysiikan. Mutta marxilainen materialismi torjui jyrkästi positivismin yritykset julistaa metafysiikaksi ajatuksen tajuntamme ulkopuolella olevasta materiaalisesta maailmasta. Positivismi panee omat vikansa toisten syyksi. Kuviteltua „materialismin metafysiikkaa” vastaan käymänsä sanasodan suojassa se yrittää itse asiassa salaa raahata esiin subjektiivisen idealismin metafysiikkaa.

Koko filosofian historia osoittaa, että filosofiassa ei materialismin ja idealismin ohella ole eikä voi olla mitään „kolmatta” linjaa. Mitä pikemmin positivismiin kannattajiin lukeutuvat Lännen tieteellisen ja teknillisen sivistyneistön edustajat tajuaivat tämän, sitä nopeammin he vapautuvat positivistisen sekavuuden vankeudesta ja asettuvat tieteellisen materialistisen filosofian kestäväälle pohjalle.

19. vuosisadan lopussa ja 20. vuosisadan alussa positivismi esiintyi *machilaisuuden* muodossa, jota nimitettiin näin itävaltalaisen fyysikon ja filosofin E. Machin mukaan. Tämän filosofian toinen nimi on empiriokritisismi (kokemuksen kritiikki).

Mach ja hänen oppilaansa, mm. hänen venäläinen kannattajansa A. Bogdanov, vaativat niinkään tunnustettavaksi, että he olivat voittaneet materialismin ja idealismin „yksipuolisuudet”. Todellisuudessa Machin filosofia oli pääasiassa subjektiivisen idealismin järjestelmä.

Mach väitti, että aistimukset ovat maailman alkuperäisiä „elementtejä”. Jokainen olio on „elementtien kompleksi” (aistimusten yhdistelmä), ja luonto kokonaisuudessaan on „elementtisarjojen” summa, jota maailmaa ajatteleva ihminen itse „järjestele”. Kaikki mikä ympäröi ihmistä, on hänen pelkkiä aistimuksiaan — sellainen on machilaisen maailmankäsityksen ydinajatus.

Machilaiset yrittivät kuitenkin peittää katsomustensa subjektiivis-idealista olemusta väittämällä, että muka elementit (ts. aistimukset) ovat „ei-kenenkään”, että ne eivät ole aineellisia eivätkä ajatuksellisia, että ne eivät ole luonteeltaan fyysisiä eivätkä psyykkisiä, vaan „neutraaleja”.

* Sanaa „metafysiikka” käytetään filosofiassa kahdessa merkityksessä. Metafysiikka merkitsee ensiksikin epädialektista maailman käsitystä. Toiseksi metafysiikalla tarkoitetaan tieteellistä pohjaa vailla olevia käsitteellisiä, skolastisia olettamuksia olevaisen „todellisesta” yliaistillisesta olemuksesta. Metafysiikasta puhutaan lähemmin 2. luvussa.

Samaa idealismin verhoamistarkoitusta palvelivat machilais-
ten selitykset, että heidän filosofiansa on „kokemus“-filosofiaa,
joka nojautuu kokemukseen ja selittää kokemuksen kaikenlaisen
tiedon lähteeksi.

V. I. Leninin kirja „Materialismi ja empiriokritisismi” on
omistettu machilaisuuden taantumuksellisen filosofian arvoste-
lulle. Lenin selitti, että machilaisien filosofiaa ei suinkaan tee
tieteelliseksi se, että he vetoavat „kokemukseen”. On näet niin,
että itse „kokemus” voidaan käsittää sekä materialistisesti että
idealistsisesti. Materialisti myöntää, että kaikki tietomme syntyy
kokemuksesta, mutta korostaa samalla, että kokemuksesta on
ihmiselle annettu objektiivinen maailma; toisin sanoen koke-
muksessamme on objektiivinen sisältö. Machilainen myöntää,
että tietomme syntyy kokemuksesta, mutta kieltää kuitenkin
kokemuksesta annetun objektiivisen todellisuuden olemassaolon.
Hän väittää, että kokemuksesta emme ole tekemisissä objektiiv-
isen maailman kanssa, vaan ainoastaan aistimusten, havaintojen
ja mielikuvien kanssa ja että meidän on tyydyttävä niiden tutki-
miseen. Toisin sanoen, machilainen puolustaa todellisuudessa
subjektiivisen idealismin katsantokantaa.

Lenin leimasi filosofiseksi silmäkääntötempuksi myös
machilaisien yrityksen nousta materialismin ja idealismin ylä-
puolelle niin sanotun „neutraalin elementin” avulla. „Jokainen
tietää”, kirjoitti Lenin, „mitä ihmisen aistimus on, mutta aisti-
mus ilman ihmistä ja ennen ihmistä on lorua, kuollut abstraktio,
idealistinen tempu”⁹. Lenin osoitti, että „neutraalit elementit”
ovat todellisuudessa ihmisen aistimuksia ja että oppi, joka yrit-
tää rakentaa niistä maailmaa, on subjektiivista idealismia.

Onko luonto ollut ennen ihmistä? — kysyi Lenin machilai-
silta. Jos luonto on inhimillisen tajunnan luomus, jos se on
pelkkiä aistimuksia, niin se merkitsee, ettei luonto ole luonut
ihmistä, vaan ihminen on luonut luonnon. Luonnontieteestä on
kuitenkin tunnettua, että luonto on ollut olemassa kauan ennen
ihmisten ilmaantumista.

Ajatteleeko ihminen aivoilla? — kysyi Lenin machilaisilta.
Heidän mukaan tultiin siihen, että ihmisen aivotkin ovat „ele-
menttien kompleksi”, aistimusten yhdistelmä, ts. että ne ovat
ihmisen sielunelämän tuote. Se merkitsi, että ihminen ajattelee
ilman aivojen apua ja että aivot ovat päinvastoin „ajatus-
rakennelma”, joka keksittiin, jotta olisi voitu paremmin selittää
psykkistä elämää.

Onko toisia ihmisiä olemassa? — kysyi Lenin machilaisilta.
Machilaisen filosofian kannalta katsoen tultiin väistämättä
siihen, että kaikki ihmisen ympärillä olevat toiset ihmiset ovat
hänen aistimustensa komplekseja, ts. hänen henkilökohtaisen
tajuntansa tuotteita.

Machin filosofia johti solipsismiin. Se on paras todistus
machilaisuuden täydellisestä kestävämmästä.

Machin filosofian vaikutus oli voimakas kahdennenkymmenennen vuosisadan alussa. 20-luvulla se luovutti paikkansa uusille positivismin muodoille.

Idealismin juuret Idealistinen filosofia edustaa virheellistä, väärää käsitystä maailmasta. Idealismi väärentää todellisen suhteen ajattelun ja sen materiaalisen perustan välillä. Joskus se on seurausta idealisti-filosofien tietoisesta pyrkimyksestä väärentää totuutta, salata sitä. Sellaista tietoista totuuden väärentämistä tavataan meidän aikanamme usein porvarillisten filosofien keskuudessa, jotka haluavat idealismia saarnaamalla olla mieliksi hallitsevalle luokalle. Mutta filosofian historiassa ovat idealistiset opit usein syntyneet vilpittömästi totuuteen pyrkivien filosofien „rehellisen erehdyksen” tuloksena.

Kuten 3. luvussa osoitetaan, tiedostaminen on hyvin monimutkainen ja monitahoinen prosessi. Tämän monimutkaisuuden vuoksi on aina mahdollista suhtautua yksipuolisesti tiedostamisprosessiin, liioitella, käsittää sen eri puolien merkitys absoluuttisena, tehdä niistä jotakin itsenäistä, mistään riippumatonta. Näin idealisti-filosofit menettelevätkin. Niinpä, kuten jo olemme nähneet, machilaiset ja muut subjektiiviset idealistit tekevät absoluutin siitä tosiasiasta, että kaikki tietomme ympärillä olevasta maailmasta ovat lähtöisin aistimuksista, irrottavat ne aistimuksia aiheuttavista aineellisista olioista ja tekevät idealistisen johtopäätöksen, että maailmassa ei olekaan mitään muuta kuin aistimuksia.

V. I. Lenin sanoi, että tiedostamiseen sisältyy aina mahdollisuus mielikuvituksen lentoon pois todellisuudesta, mahdollisuus todellisten yhteyksien korvaamiseen kuvitelluilla. Suoraviivaisuus ja yksipuolisuus, subjektiivisuus ja subjektiivinen sokeus — sellaisia ovat idealismin *gnoseologiset* * juuret, ts. sen itse tiedostamisprosessissa olevat juuret.

Mutta jotta näistä juurista nousisi esiin „kasvi”, jotta tiedostusvirheistä syntyisi idealistinen filosofinen järjestelmä, joka esiintyy materialismia ja materialistista luonnontiedettä vastaan, siihen tarvitaan tiettyjä yhteiskunnallisia olosuhteita, tarvitaan vielä sitä, että nämä virheelliset katsomukset olisivat edullisia tietyille yhteiskunnallisille voimille ja saisivat niiden kannatuksen. V. I. Lenin sanoi, että yksipuolinen ja subjektiivinen suhtautuminen ihmisen suorittamaan maailman tiedostamiseen johtaa idealismin suohon, missä sitä „*varmistaa* hallitsevien luokkien luokkaetu” — orjanomistajien, feodaaliherröjen tai porvariston etu. Siinä ovat idealismin *luokkajuuret*.

Filosofisen idealismin taantumuksellisuus näkyy selvänä sen yhteydestä teologiaan, uskontoon. Kaikenlainainen filosofinen

* Gnoseologia (kreikkalaisista sanoista „gnosis”=tieto ja „logos”=tiede, teoria) merkitsee tiedostamista koskevaa tiedettä, tieto-oppia.

idealismi on loppujen lopuksi jumaluusopin, pappispimityksen hiottua puolustelua, huomautti Lenin. Silloinkin, kun filosofinen idealismi ei julista avoimesti kallistuvansa uskontoon, se on tosiasiallisesti samalla pohjalla kuin uskontokin. Tästä syystä kirkko on aina kiihkeästi tukenut filosofista idealismia ja suhtautunut vihamielisesti filosofiseen materialismiin, ja mahdollisuuksien tarjoutuessa vainonnut tämän edustajia.

7. Nykyajan porvarillinen filosofia

Lenin osoitti, että nykyajan filosofia on yhtä puoluekantaista kuin kahden tuhannen vuoden takainenkin. Toisin sanoen nyt kuten menneisyydessäkin filosofit jakautuvat kahteen vastakkaiseen leiriin, materialistiseen ja idealistiseen. Heidän taistelunsa heijastaa viime kädessä toisiinsa vihollisuussuhteessa olevien yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien pyrkimyksiä ja ideologiaa. Dialektisen materialismin filosofia on aikakautemme työväenluokan ja edistyksellisten yhteiskunnallisten voimien ideologiaa. Ja päinvastoin, taantumuksellisten voimien, imperialistisen porvariston maailmankatsomusta ilmentävät erilaiset idealistisen filosofian virtaukset. Nykyiselle porvarilliselle filosofialle on tunnusmerkillistä pyrkimys kumota Marxin—Engelsin—Leninin oppi ja taistellessaan sitä vastaan puolustaa porvarillisen maailmankatsomuksen asemia, kapitalistista järjestystä.

Nykyajan porvarilliselle filosofialle on tunnusmerkillistä suuntien ja koulukuntien suuri kirjavuus. Mutta sen virtaukset ovat pääasiassa kuin avoimen tai peitellyn filosofisen idealismin, ts. väärän ja harhakuvitelmiin perustuvan maailmankäsityksen muunnelmia.

Meidän aikanamme on filosofinen idealismi tullut vieläkin taantumuksellisemmäksi ja pessimistisemmäksi kuin se oli 19. vuosisadan lopussa. Nykyajan porvarillisessa filosofiassa on tullut muotiin irrationalismi, suunta, joka saarnaa maailman ja elämän järjettömyyttä ja tarkoituksettomuutta, ihmisjärjen kykenemättömyyttä tiedostaa ympäröivää todellisuutta; suuri menestys on opeilla, jotka käyttävät tieteellisiä keksintöjä tieteen vääristelyyn; ilmeisten teologisten oppijärjestelmien vaikutus käy yhä voimakkaammaksi.

Kapitalististen maiden henkisessä elämässä on muodostunut paradoksaalinen tilanne: tiede kulkee vastustamattomasti eteenpäin ja syventää yhä enemmän tietoa aineellisesta maailmasta, yhteistyössä tekniikan kanssa se laajentaa rajattomasti ihmisen valtaa luontoon nähden; jo yli sata vuotta on ollut olemassa ja kehittynyt edistyksellisin materialistinen filosofia — dialektinen ja historiallinen materialismi, joka antaa todella tieteellisen selityksen luonnon ja yhteiskunnan ilmiöille. Ja samaan aikaan monet filosofit, toisinaan tiedemiehetkin jatkavat

todisteluaan, että ympärillämme oleva maailma ei ole objektiivisesti olemassa ja että tiede ei voi avata meille objektiivista totuutta, vaan että ihmisen, joka on voimaton tiedostamaan olioiden todellista luonnetta, on parasta uskoa yliluonnolliseen ja tulla kirkon helmaan.

Missä ovat tällaisen asiointilan syyt? Miten voivat ajattelevat ihmiset, heidän joukossaan rehelliset tiedemiehet, omaksua idealistisia katsomuksia, jotka ovat ristiriidassa tieteen ja yhteiskunnallisen käytännön kanssa?

Ratkaisevana esteenä materialismin hyväksymiselle ovat porvariston luokkaetu ja porvarillisen sivistyneistön kommunisminvastaiset ennakkoluulot. Nykyajan tieteellinen materialismi, ts. dialektinen ja historiallinen materialismi pakottaa johdonmukaisesti noudatettuna asettumaan työväenluokan kannalle ja hyväksymään tieteellisen sosialismin teorian. Tässä on eräs syy siihen, miksi ihmiset, heidän joukossaan tiedemiehetkin, jotka eivät halua rikkoa välejänsä porvariston kanssa, pelkäävät tunnustaa materialismia. Kapitalismin avomieliset ja aktiiviset puolustelijat ja ideologit taas näkevät dialektisessa materialismissa leppymättömän teoreettisen vihollisensa ja asettavat tavoitteekseen sen kumoamisen hinnalla millä tahansa. He käyttävät tässä tarkoituksessa kaikkia aatteellisia ja moraalisia painostuskeinoja: lehdistöä, radiota, televisiota, yliopistollisia luentoja ja kirkon saarvoja, tieteellisiä tutkielmia ja lehtikirjoituksia. Sellainen päivästä päivään ja vuodesta vuoteen jatkuva propaganda vaikuttaa luonnollisestikin ihmisten mieliin.

Muut syyt idealismin sitkeähenkisyteen selvenevät tutustuttaessa nykyajan porvarillisen filosofian päävirtauksiin.

Filosofia
järkeä vastaan

Pessimismin ja irrationalismin henkeä, tieteellistä maailmankatsomusta kohtaan osoitettua vihamielisyyttä, jotka leimaavat

kauttaaltaan nykyajan porvariston ideologian, kuvastaa erittäin havainnollisesti *eksistentiaalismin*, eräs porvarillisen maailman viimeisimmistä filosofisista muotivirtauksista.

Eksistentiaalismin perustaja on saksalainen idealisti-filosofi M. Heidegger, joka on käyttänyt hyväkseen 19. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla eläneen tanskalaisen mystikon S. Kierkegaardin oppia. Muista eksistentiaalisteista ovat tunnetuimmat K. Jaspers, J.-P. Sartre, G. Marcel ja A. Camus.

Eksistentiaalismin esiin nostama yleisin ongelma on kysymys elämän tarkoituksesta, ihmisen paikasta maailmassa, hänen suorittamastaan elämän tien valinnasta. Se on vanha ongelma, mutta nykyisin se on saanut erikoisen merkityksen monille ihmisille, joille on käynyt välttämättömäksi määritellä paikkansa porvarillisen yhteiskunnan monimutkaisissa ja ristiriitaisissa olosuhteissa, ilmaista suhtautumisensa koko maailmassa käynnissä olevaan edistyksellisten ja taantumuksellisten voimien väliseen taisteluun.

Eksistentialistit ovat näin ollen koskettaneet erästä nykyajan polttavimmista kysymyksistä. Mutta he ratkaisevat sen pessimistisen idealistisen maailmankatsomuksen pohjalta, pitäen lähtökohtanaan itsensä yhteiskunnan kanssa vastakkain asettavan ja omia elämyksiään penkovan eristyneen yksilön tajuntaa. Tämä väärä lähtökohta määrää ennakoita koko eksistentialistisen opin virheellisyyden.

Tämän filosofian kannattajat esittelevät sen oppina olevaisesta yleensä, mutta tosiasiasa he rajoittavat filosofiansa vain ihmisen persoonan „olemassaolon” tarkasteluun („existentia” merkitsee latinan kielessä olemassaoloa). Ellei oteta lukuun eräiden eksistentialistien mietteitä „tuonpuoleisesta”, niin ainoaksi tosiolevaisiksi heille jää henkilökohtainen olemassaolo, sen seikan tajuaminen, että „minä olen olemassa”. Eksistentialistit esittävät ihmisen ympärillä olevan maailman salaperäisenä, ihmisjärjen ja loogisen ajattelun saavuttamattomissa olevana. „Olevainen”, kirjoitti Sartre, „on vailla järjellisyttä, syy-yhteyttä, välttämättömyyttä”. Kaikkien subjektiivisten idealistien tavoin eksistentialistit kieltävät luonnon, avaruuden ja ajan objektiivisen reaalisuuden. Maailma on olemassa sikäli, sanoo Heidegger, mikäli on olemassa. „Ellei ole minkäänlaista *olemassaoloa*, niin ei ole myöskään maailmaa”.

Väittäessään, että tärkeintä ihmiselle on se tosiasia, että hän on olemassa, eksistentialistit vaipuvat kolkkoihin mietiskelyihin sen johdosta, että ihmisen olemassaololla on loppunsa ja että koko ihmisen elämä kuluu muka kuoleman pelossa. Filosofian tehtävänä onkin heidän mielestään juuri tämän pelon herättäminen ja alituinen ylläpitäminen. Filosofointi, selittää K. Jaspers, merkitsee, että opitaan kuolemaan.

Eksistentialistit ymmärtävät, että ihminen on helpoimmin saatavissa pelon valtaan siinä tapauksessa, kun hänen yhteytensä yhteiskuntaan katkeavat ja kun hän tuntee olevansa eristetty ja yksinäinen. Tästä syystä he yrittävät saada ihmisen sellaiseen käsitykseen, että hän on „heitetty” vieraaseen ja vihamieliseen maailmaan, että muiden ihmisten joukossa ollessaan hän viettää „epätodellista” olemassaoloa ja että yhteiskunta riistää häneltä yksilöllisyyden.

„Olemassaolon” filosofit käyttävät tällöin hyväkseen sitä kiistatonta ja monien ihmisten raskaasti kokemaa tosiasiaa, että kapitalistinen yhteiskunta todellakin sortaa ihmistä, tukahduttaa hänen persoonallisuutensa. He pelaavat niillä vastarintamielialoilla, joita osassa sivistyneistöä ilmenee kapitalistisen järjestelmän harjoittamaa sortoa vastaan, ja suuntaavat ne väärälle tielle, yhteiskuntaa vastaan yleensä. Sillä vaikka ihminen ei voi elää olematta kanssakäymisissä toisten ihmisten kanssa, hän pysyy eksistentialistien mielestä heidänkin keskuudessaan täydellisessä yksinäisyydessä ja kokee vapautta vain itseensä

sulkeutuessaan. Eksistentialisteille ei ole olemassa velvoituksia, joita yhteiskunnallinen kollektiivi asettaa ihmiselle, eikä myöskään yleispäteviä siveellisiä normeja. Ei ole sattuma, että eksistentialististen näytelmien ja romaaniin tavanomainen sankari on varmoja vakaumuksia vailla oleva ihminen ja usein pelkästään siveetön, moraaliton subjekti. Tuollaisen filosofian mukaan on kaikki ihmisten toiminta ja taistelu hedelmätöntä; maailma on mielettömyyden valtakunta ja koko historia merkityketöntä.

Eksistentialismin subjektiivis-idealistinen filosofia on virheellinen ennen kaikkea sen vuoksi, että sen mukaan koko todellisuus on pelkkää ihmisen olemassaoloa, hänen elämyksiään. Samalla tämä filosofia väärentää kokonaan ihmisen oman olemuksenkin.

Ihminen saa yhteiskunnalta elämänsä koko sisällön. Mikä on ylentänyt ihmisen verrattoman korkealle eläinmaailman yläpuolelle? Hänen yhteiskunnallinen toimintansa ja työnsä. Yhteiskunnassa ihminen kehittää tunteitaan ja järkeään, tahtoaan ja omaatuntoaan, hankkii elämälleen päämäärän ja tarkoituksen. Sille, joka elää täysipainoista yhteiskunnallista elämää ja on edistyksellisten aatteiden innoittama, ei ole tärkeintä se että hän joskus kuolee, vaan se miten hän elää elämänsä yhteiskunnassa, mitä hän jättää jälkeensä ihmisille. Mutta ei tarvitse muuta kuin irrottaa henkilö keinotekoisesti yhteiskunnasta, niin edesämme on vapiseva, säikähtynyt ihmisparka, joka pelkää kuolemaa, mutta ei tiedä miten hänen on meneteltävä elämän suhteen.

Eksistentialismi on tullut tahtomattaan osoittaneeksi sen henkisen autiuden ja moraalisen metsistymisen asteen, johon porvarillinen individualismi vie.

Pessimistinen „olemassaolon filosofia” on syvästi taantumuksellista. Kuvastaessaan viime kädessä riistäjäluokan pelkoa kapitalistisen järjestelmän väistämättömän tuhon johdosta se vaikuttaa moraalialla höllentävästi vaikutuspiiriinsä joutuneisiin ihmisiin, varsinkin nuorisoon. Pelon, toivottomuuden ja olemassaolon mielettömyyden saarnaaminen lietsoo yhteiskunnan vastaisia taipumuksia, puolustelee moraalittomuutta ja periaatteettomuutta. Eksistentialismin aatteiden vallassa olevasta ihmisestä voi tietyissä olosuhteissa helposti tulla kaikkein taantumuksellisimpien voimien leikkikalua, hän voi muuttua hysterisestä marisijasta fasistiseksi raakimukseksi. Saksassa eksistentialismi valmisteli eräiden toisten taantumuksellisten oppien ohella aatteellista maaperää fasismille. Ranskassa eksistentialistit hyökkäilivät karkeasti sodan päätyttyä sankarillista kommunistista puoluetta vastaan, puoluekuria ja proletariaatin luokkasolidarisuutta vastaan. Ranskalaiset marxilaiset tunsivat eksistentialismin alun alkaen erääksi aatteellisista päävihollisistaan. Sen sitkeän taistelun tuloksena, jota he ovat

käyneet tätä taantumuksellista filosofiaa vastaan, eksistentia-
lismien vaikutus on nyttemmin tuntuvasti heikentynyt Ranskan
sivistysteistön keskuudessa.

Luuloteltu
„tieteen filosofia”

Toinen porvarillisessa maailmassa laajalle
levinnyt filosofinen suunta on *uuspositi-
vismi*. Uuspositivismia eli „loogista positi-
vismia” mainostavat sen kannattajat kovaäänisesti „tieteen
filosofiana”. Ensi näkemältä tämä suunta on irrationalistisen
„olemassaolon filosofian” vastakohta. Mutta todellisuudessa
uuspositivismi on idealistista oppia, joka on sisimmältään
läheistä sukua eksistentialemille. Se on filosofiaa, jota leimaa
pessimismin henki ja epäluottamus ihmisen tiedostamiskykyyn
ja järkeen.

Uuspositivismien opin perustanlaskijoita ovat englantilainen
B. Russell ja itävaltalaiset L. Wittgenstein ja M. Schlick. Nykyi-
sin sen tunnetuimpia edustajia ovat R. Carnap USA:ssa ja
A. Ayer Englannissa. Uuspositivismien synty liittyi pyrkimyk-
seen uudistaa machilaisuuden subjektiivis-idealismien filosofia
sopeuttamalla se fysiikan, matematiikan ja logiikan nykyiseen
tilaan.

Uuspositivismien pääajatus on perustavien maailmankatso-
muksellisten ongelmien poistaminen filosofiasta, tämän muutta-
minen „kielen loogiseksi analyysiksi”. Uuspositivistit selittävät,
että noita ongelmia ja ennen kaikkea filosofian peruskysymystä
ei ole tieteellisinä ongelmina olemassakaan ja että ne tieteen
kannalta katsoen ovat „vale-ongelmia”. Heidän oppinsa mukaan
filosofia ei voi antaa minkäänlaista tietoa ulkomaailmasta, sen
pitää suorittaa vain tieteen kielen loogista analyysia, ts. eritte-
lyä tieteellisten käsitteiden ja symbolien käyttämissäännöistä,
sanojen yhdistämisestä lauseiksi, toisten väittämien johtami-
sesta toisista jne., sekä tieteellisten oppisanojen ja käsitteiden
merkityksen „semanttista analyysia”. Tämän johdosta on huo-
mautettava, että niin tärkeätä kuin tieteen kielen looginen erite-
ly lieneekin, merkitsee koko filosofian rajoittaminen siihen itse
asiassa filosofian hävittämistä.

Tieteestä puhuessaan uuspositivistit ovat oikeassa sanoes-
saan, että sen on pidettävä lähtökohtanaan kokemusperäistä
aineistoa, tosiasioita. Mutta machilaisten tavoin hekin kieltäyty-
vät tunnustamasta kokemuksen esiintuomien tosiasioiden objek-
tiivista todellisuutta. Niinpä uuspositivistien kannalta on järje-
töntä kysyä, onko ruusu objektiivisesti olemassa; voidaan puhua
vain siitä, että näen ruusun punaisen värin ja tunnen sen tuok-
sun. Vain tämä tosiasia voi muka olla tieteellisen esityksen
kohteena. Näin ollen uuspositivistit eivät lainkaan tarkoita tosi-
asioilla objektiivisia olioita, objektiivisen maailman tapahtumia
ja ilmiöitä, vaan aistimuksia, vaikutelmia, havaintoja ja muita
tajunnan ilmiöitä. Vastoin omia väitteitään todellisuuden luon-
netta koskevan kysymyksen mielettömyydestä, he kieltävät itse

asiassa vain maailman *aineellisen* luonteen väittäen tosiasiallisesti sen luonnetta henkiseksi.

Mitä sitten tiede tekee? Heidän väitteittensä mukaan tiede alun perin kuvailee vain „tosiasioita”, ts. ihmisen aistimuksia; se ei pysty tiedostamaan objektiivista maailmaa, kokemusperäisellä tiedolla ei ole objektiivista merkitystä.

Uuspositivistien mukaan mielivaltaisesti valikoidut lausumat tosiasioista antavat aineiston tieteelliselle teorialle, joka rakentuu logiikan ja matematiikan avulla. Erotukseksi empiirisistä tieteistä, jotka pitävät lähtökohtanaan kokemuksen antamaa aineistoa, logiikka ja matematiikka perustuvat uuspositivistien käsityksen mukaan täysin mielivaltaisesti omaksuttujen aksiomien ja sääntöjen järjestelmään, joka on samanlainen ehdollisen sopimuksen („konvention”) tuote kuin šakki- tai korttipelin säännöt.

Uuspositivistien kannalta johonkin teoriaan sisältyvä arvostelma ei saa olla ristiriidassa hyväksytyjen sääntöjen kanssa — siinä on kaikki mitä vaaditaan, jotta arvostelma katsotaan todeksi. Soveltaessaan tätä johtoaatetta konkreettisiin ongelmiin uuspositivistit päätyvät esimerkiksi sellaiseen tieteenvastaiseen johtopäätökseen, että se, katsotaanko Aurinko vaiko Maa aurinkokunnan keskuukseksi, on pelkkä sovinnainen seikka.

Ymmärrettävää on, että tuollainen tieteellisen teorian tulkinta riistää tieteeltä kaiken objektiivisen tiedostavan merkityksen ja muuttaa tieteellisen tiedostuksen eräänlaiseksi peliksi.

On vaikeaa uskoa, että huomattavat tiedemiehet, jotka ovat antaneet suuren panoksen nykyajan tieteen luomiseen, voivat omaksua noita järjenvastaisia katsomuksia, jotka itse asiassa pyrkivät tekemään tieteen olemattomaksi! Niin kuitenkin on. Nykyaikaisen tieteen soveltamien menetelmien ja sen tutkimien ilmiöiden monimutkaisuus, vaikeudet, jotka nousevat esiin, kun eräitä niistä yritetään selittää, tekevät mahdolliseksi idealistisen horjunnan tiedemiesten keskuudessa. Porvarillisen yhteiskunnan olosuhteet myötävaikuttavat näiden mahdollisuuksien muuttamiseen todellisuudeksi.

Niinpä epäeuklidisen geometrian (Lobatševskin, Riemanin ym.) selvittämistä seikoista, jotka kuvastavat avaruuden objektiivisia lainmukaisuuksia meille totunnaisista poikkeavissa olosuhteissa, tehtiin väärä johtopäätös, ettei mikään geometria ole totuudenmukainen, vaan että sen pääperiaatteet ovat pelkkiä sopimusluontoisia edellytyksiä.

Maaperä fysiikan idealistiselle tulkinnalle muodostuu pääasiassa fysiikan teorian abstraktis-matemaattisen luonteen vuoksi, sen vuoksi, että on mahdotonta laatia havainnollista mikrohiukkasten mallia ja tarkkailla niitä välittömästi.

Nykyajan fyysikot eivät voi nähdä tutkimiaan mikrohiukkasia (elektroneja, protoneja, mesoneja jne.) kaikkein voimakaimmillakaan optisilla kojeilla eivätkä laatia mikrohiukkasen

havainnollista mallia. Kokeiluja suorittava fyysikko ei voi tarkkailla mitään muuta kuin mittauskojeiden antamia tietoja, välähdyksiä levyllä jne. Johtopäätösten tekoon itse mikrohiukkasen olemassaolosta ja sen ominaisuuksien luonteesta päästään monimutkaisilla teoreettisilla pohdinnoilla ja matemaattisilla laskelmilla. Kun fyysikko tekee kokeensa, hän käyttäytyy vaistonvaraisen materialistin tavoin. Mutta kun hän alkaa mietiskellä tieteen yleisiä ongelmia, niin hänen filosofisen asennoitumisensa ollessa epävarma hänellä voi muodostua nurinkurinen käsitys, että mikrohiukkasen kaikkine ominaisuuksineen ei olekaan olemassa todellisuudessa, vaan ainoastaan teoriassa, ja että se on „looginen” eli „kielellinen” rakennelma tai symboli, joka on luotu sitä varten, että kojeiden antamat näytökset saataisiin sopeutetuiksi keskenään ja että saataisiin mahdollisuus niiden ennakkolta näkemiseen.

Niinpä eräs nykyajan suurimmista fyysikoista, W. Heisenberg on kirjoittanut, että nykyaikaisen fysiikan alkuhiukkanen „ei ole aineellinen muodostuma ajassa ja avaruudessa, vaan ainoastaan symboli, jonka oletaminen antaa luonnon laeille erittäin yksinkertaisen muodon”¹⁰.

Mitä tulee teoreettiseen fyysikkoon, joka suorittaa pääasiassa toisten tutkijain tekemien havaintojen tulosten matemaattista käsittelyä, niin hänen työnsä oma erikoislaatu ja myös tieteellisten teoriain alituinen vaihtuminen toisiin voivat johtaa hänet dialektiikkaa tuntemattomana virheelliseen ajatukseen laatimiensa olettamusten ja teoriain mielivaltaisuudesta, niiden pohjaksi laskettujen periaatteiden subjektiivisesta luonteesta. Niinpä tunnettu tähtitieteilijä ja idealisti Jeans selitti, että „objektiivinen ja aineellinen maailmankaikkeus on vain meidän oman järkemme rakennelmia”¹¹.

Todellisuudessa ei se seikka, että on mahdotonta laatia mikrohiukkasten havainnollista mallia ja ettei niitä voida välittömästi tarkkailla, missään määrin kumoa niiden aineellisuutta, joka on siinä, että ne ovat olemassa ihmisen tajunnan ulkopuolella ja siitä riippumatta, vaan se todistetaan koko tieteen kehityksellä ja mikromaailmaa koskevien tieteellisten tosiseikkojen teknillisellä soveltamisella.

Idealisti-filosofit käyttävät nyt, samoin kuin 50 vuotta sitten, jolloin Lenin kirjoitti „Materialismin ja empiriokritismin”, filosofisen idealismin hyväksi tieteen kohtaamia vaikeuksia, tiedemiesten horjuntaa, heidän päättämättömyyttään materialistisen katsantokannan puolustamisessa ja noudattamisessa. Tämän vuoksi taistelu idealismia vastaan vaatii nykyaikaisen tieteen tuntemusta ja taitoa ratkaista sen ongelmat dialektisen materialismin asenteista.

Nykyajan positivismi ei tunkeudu vain luonnontieteeseen, vaan myös yhteiskuntaelämän tulkitsemisen alalle. Sen kannattajat väittävät, että yhteiskunnallinen todellisuus riippuu siitä,

mitä ihmiset siitä sanovat, ja että yhteiskunnalliset onnettomuudet aiheutuvat sanojen väärästä ymmärtämisestä ja käytöstä; yhteiskuntaelämän muuttamiseen tarvitaan siis vain kielen, sanojen tulkinnan muuttamista. Amerikkalainen positivist S. Chase meni niin pitkälle, että julisti sisällöttömiksi sellaiset sanat kuin „pääoma”, „työttömyys” jne. Jos kielessä ei tule olemaan esimerkiksi sellaista „vahingollista” sanaa kuin „riisto”, niin Chasen ajatuksen mukaan sitä ei tule olemaan elämässäkään.

Uuspositivistit sulkevat pois tieteen piiristä paitsi „metafysiillistä”, myös siveelliset, eettiset arvostukset ja arvostelmat. He väittävät, että jokainen arvostelma, joka sisältää eettisen arvostuksen, on subjektiivinen, ts. ilmaisee vain sanojen henkilökohtaista käsitystä. Tältä kannalta katsoen käy niin, että jos esimerkiksi anastus- ja hyökkäyssotaa pidetään epäoikeutettuna, niin se merkitsee, että esitetään vain subjektiivinen mielipide, joka ei ole enempää perusteltu kuin sellaisen sodan arvostaminen täysin oikeutetuksi. Näin ollen uuspositivismin filosofia, joka on olevinaan kaukana politiikasta, on varsin käyttökelpoinen taantumuksellisen politiikan puolustelemiseen. Samalla se pyrkii ohjaamaan ihmistä, joka ei suostu luopumaan objektiivisen merkityksen omaavista moraalinormeista, etsimään sellaisia kestäviä normeja ja periaatteita tieteen ulkopuolelta, ennen kaikkea kirkon opista.

Vähätellessään tiedettä, joka muka ei anna objektiivisesti totuudellista tietoa maailmasta, uuspositivistit raivaavat tietä teologeille ja fideisteille — ihmisille, jotka puolustelevat uskontoa. Tätä eivät kiellä itse uuspositivismin kannattajatkaan. Niinpä tunnettu fyysikko ja idealisti P. Jordan on lausunut, että „positivistinen ajatustapa esittää uusia mahdollisuuksia elintilan myöntämiseen uskonnolle ilman ristiriitaa tieteellisen ajattelun kanssa”¹².

Lenin sanoi: „Empiirikritismin objektiivinen luokkatehtävä on itse asiassa kokonaan palvelusta fideisteille heidän taistelusaan materialismia vastaan...”¹³. Nämä sanat soveltuvat täysin myös nykyajan uuspositivisteihin.

**Keskiaikaisen
skolastiikan
henkiinherättäminen**

Fideismiä propagoidaan nykyajan porvarillisessa yhteiskunnassa yhä laajemmin ja aktiivisemmin. Kirkon ja sen järjestöjen aktiivisuutta lisätään entistä voimaperäisemmin. Hallitsevan luokan ideologit väittävät yhä itsepintaisemmin, että „vain uskonto voi tuoda pelastuksen”¹⁴ ja että ainoa vastaus polttaviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin „on kristillisyyden hengen tehokkaammassa juurruttamisessa elämäämme”¹⁵.

Uskonnon rinnalla on porvariston ja porvarillisen sivistyneistön piirissä levinnyt laajalle harrastus mystiikkaan,

spiritismiin, astrologiaan, kiromantiaan ja muihin taikauskon muotoihin.

Tämän ilmiön luokkasisällön selvitti jo Lenin huomauttaessaan, että koska „porvaristo pelkää kasvavaa ja voimistuvaa proletariaattia, se tukee kaikkea takapajuista, kuoleutuvaa, keskiaikaista”¹⁶.

Keskiaikaisuuden henkiinherättämistä tapahtuu nykyajan porvarillisessa filosofiassakin. Se tapahtuu kirjaimellisessa mielessä: kysymys on *uustomismin* filosofiasta — keskiaikaisen skolastikon Tuomas Akvinolaisen uusitusta opista, jonka Vatiikaani on tunnustanut katolisen kirkon viralliseksi filosofiaksi.

Voidaan luulla, että avoimesti uskonnollisella filosofialla, joka esittää keskiajan skolastiikan oppia „ikuisena filosofiana”, ei pitäisi olla suurta vaikutusta tieteellisissä piireissä. Mutta niin ei ole. Uustomismi on hiottu ja ovela oppi, joka usein johdattaa harhaan ei vain yksinkertaisia ihmisiä, vaan myöskin kapitalististen maiden tiedemiehiä.

Uustomistien opin pohjimmainen perusta on jumalan tunnustaminen maailman luojaksi ja kaikkivaltiaaksi. Luontoa he pitävät „jumalan aivoitusten toteamana” ja historiaa „jumalan suunnitelman täytäntöönpanona”. Erotukseksi uuspositivistista, eksistentiaalistista ja näiden kaltaisista subjektiivisista idealisteista uustomistit selittävät, että ympäröivä maailma on jumalan luomuksena todella olemassa ihmisen ja hänen tajuntansa ulkopuolella ja että se tiedostetaan tunteiden ja järjen avulla. He jopa arvostelevat tässä yhteydessä eksistentiaalistien irrationalismia ja kovaäänisesti esiintyen puolustavat järkeä, jonka mukaan jumala on antanut ihmiselle, jotta tämä voisi tietää totuuden.

Tuontapaiset lausunnot herättävät myötätuntoa ihmisissä, joita positivismin ja irrationalismin viisastelut eivät tyydytä, mutta jotka eivät halua tai eivät jaksa siirtyä filosofisen materialismin puolelle. Nämä ihmiset ovat sitä mieltä, että uustomismi yhdistää onnistuneesti toisiinsa oikean, terveen suhtautumisen tieteelliseen tietoon ja uskon jumalaan, mikä tyydyttää ihmisen henkilökohtaisen uskonnollisen tarpeen.

Tuo katsantokanta on kuitenkin syvästi virheellinen. Todellisuudessa ei uustomismia voida saattaa sopusointuun järjen ja tieteen kanssa. Uustomistien perusajatus on tieteen alistaminen uskonnolle, tiedon alistaminen uskolle. He sallivat vain sellaisen „järjen”, sellaisen ajatustavan, joka ei johda kirkon opin puitteiden ulkopuolelle. Ja päinvastoin, he julistavat järjetömyydeksi, „kapinaksi järkeä vastaan” kirkon uskonkappaleiden kanssa ristiriidassa olevien tieteellisten ajatusten puolustamisen.

Uustomistit puhuvat totuuden saavuttamisen kolmesta tiestä: tieteestä, filosofiasta ja uskonnosta. Alin näistä on tiede. Sen antama tieto ei ole muka luotettavaa ja rajoittuu vain ruumiilliseen ulkokuoreen, joka peittää maailman todellisen hen-

kisen olemuksen, mihin tiede ei voi päästä ja joka osittain avautuu filosofialle eli „metafysiikalle”. Erotukseksi tieteestä filosofia asettaa kysymyksen maailman olemassaolon alkusyystä ja tulee johtopäätökseen, että sellaisena alkusyynä on korkein henkinen alkuperuste eli jumalallinen luoja. Mutta korkein totuus, uustomistit opettavat, saavutetaan vain ilmoituksella ja uskonnollisella uskolla, jonka kanssa kaikkien tieteen ja filosofian yleisten johtopäätösten täytyy sopia yhteen.

Tieteen lopullisen teoreettisen tarkoituksensa uustomistit näkevät uskoa jumalaan vahvistavien perustelujen etsimisessä, sen väittämisen todistamisessa, että „katolilaisuus ja tiede ovat luodut toisiaan varten”. He käyttävät kaikkia tieteen kohtaamia vaikeuksia ja ratkaisua vaille jääneitä kysymyksiä kirkon uskonnollisten kappaleiden hyväksi.

Eräs katolisen filosofian eniten suosimista perusteluista maailman luomisajatuksen tueksi on vetoaminen „laajentuvan maailmankaikkeuden” teoriaan. Vuonna 1919 havaittiin niin sanottu „punasiirtymä”, ts. kirjoviivojen siirtyminen kirjon punaisen pään suuntaan säteilyssä, joka tulee meille kaukaisista tähtijärjestelmistä, linnunradoista. Tiede ei ole vielä saanut varmuudella selville, mikä tämän ilmiön aiheuttaa. Käyttäen hyväkseen sitä seikkaa, että „punasiirtymän” luultavin syy on linnunratojen nopea etääntyminen meidän aurinkokunnastamme eri tahoille, idealisti-filosofit tekivät heti johtopäätöksen, että maailmankaikkeuden koko materia ja energia ovat joskus olleet keskittyneinä yhteen jumalan luomaan „alkuatomiiin”.

Tähän johtopäätökseen ei ole minkäänlaisia tieteellisiä perusteita vaikkapa vain siitä syystä, että meillä ei ole oikeutta ulottaa johtopäätöksiä, jotka on tehty nykyaikana ja maailmankaikkeuden rajoitetussa osassa havaittujen tosiasiaien perusteella, koko äärettömään maailmankaikkeuteen ja meistä miljardien vuosien takana olevaan ajanjaksoon.

Tästä huolimatta paavi Pius XII lausui marraskuun 22 p:nä 1951 pitämässään puheessa „Jumalan olemassaolon todistaminen nykyaikaisen tieteen tulosten valossa”, vedoten mainittuun ja toisiin samanlaisiin „teorioihin”: „Näin ollen, luominen ajassa; tästä syystä myös luoja; ja siis jumala! Nämä ovat niitä sanoja..., joita me vaadimme tieteeltä ja joita sukupolvemme siltä odottaa”¹⁷.

Tämä esimerkki osoittaa, kuinka idealisti-filosofit ja kirkonmiehet tekevät riittämättömästi selitetyistä tieteellisistä toteamuksista idealistisia ja fideistisiä johtopäätöksiä. Vain filosofisten materialististen asemien kestävyys ja dialektisen ajattelun johdonmukaisuus voivat saada tiedemiehen välttämään horjuntaa ja varjella häntä ansoilta, joita idealistit virittelevät kaikille tieteen tien vaikeille taipaleille.

Uustomistit miellyttävät ihmisiä usein sillä, että he toisin kuin subjektiiviset idealistit omistavat paljon huomiota

moraalikysymyksille. Mutta uustomiesten saarnaama moraalit on nöyryyden moraalit, se on oppit siitä, että ihmisen ei pidä niinkään paljon ajatella maallista elämää eikä ruumiillista tomumajaansa kuin „kuolematonta sielua”, „iankaikkista elämää” ja jumalaa. Toisin sanoen, se on vallitsevan yhteiskunnallisen pahan, riiston ja epäyhdenvertaisuuden passiivisen hyväksymisen ja siis myös sen puolustelemisen moraalit, joka korvaa yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden vastustamisen ja sitä vastaan käytävän taistelun rukouksella ja jumalan puoleen kääntymisellä — siis moraalit, joka on edullista ainoastaan hallitsevalle riistäjäluokalle.

Uustomiesten yhteiskunnallis-poliittiselle opille on luonteenomaista aktiivinen taistelu sosialismia vastaan, mihin yhdistetään eräiden kapitalismin epäkohtien „arvostelu”. Katoliset filosofit selittävät yhteiskunnassa esiintyvät viat sillä, että monet ihmiset, heidän joukossaan kapitalistit, ovat unohtaneet uskon ja lakanneet olemasta hyviä kristittyjä. Sellainen „arvostelu” osoittaa, että uustomiehillä ei ole ajatustakaan taistelusta kapitalismia vastaan, vaan he ovat itse asiassa sen puolustelijoita.

Kapitalistisessa maailmassa esiintyy monia muita virtauksia ja koulukuntia, jotka nimittävät itseään „instrumentalismiksi” *, „uusrealismiksi”, „fenomenologiaksi”, „personalismiksi” jne., yms. Mutta kaikki ne kuuluvat yhteiseen idealistiseen leiriin, niille ovat ominaisia samat taantumukselliset piirteet ja taipumukset, jotka edellä tarkastelluissa kaikkein tyypillisimmissä opeissa ilmenevät vain selvimmin.

Idealistinen filosofia ei pysty antamaan oikeaa vastausta nykyajan tieteellisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Ollen hengeltään vihamielinen tieteelliselle maailmankatsomukselle ja yhteiskunnalliselle edistykselle se kuvastaa kapitalismin syvenevää rappiotilaa ja sen kulttuurin kriisiä.

8. Taistelussa tieteellisen maailmankatsomuksen puolesta

Nykyajan idealistisen filosofian heikkous ja kestättömyys ilmenevät siinä, että se on ristiriidassa niin tieteen kehityksen kuin edistyksellisten yhteiskunnallisten liikkeidenkin kanssa; se aiheuttaa vastustusta sekä henkisesti vankkojen, lahjomattomien tiedemiesten että kaikkien niiden taholta, joille kansan edut ja ihmiskunnan valoisa tulevaisuus ovat kalliimmat kuin pääoman omistajien edut.

Maissa, joita imperialismin ylistelijät nimittävät ulkokultaisesti „vapaaksi maailmaksi”, kiihtyy yhä enemmän aatteellinen taistelu edistyksellisen ja taantumuksellisen maailmankatso-

* „Instrumentalismista” eli pragmatismista lähemmin 3. luvussa.

muksen, materialismin ja idealismin kannattajien välillä. Sitä ovat johtamassa kommunistisiksi järjestöiksi yhteenliittyneet marxilaisten ydinjoukot. Mutta usein nousee myös porvarillisen sivistyneistön keskuudesta esiin henkilöitä, jotka ovat ymmärtäneet filosofisen idealismin esittämän taantumuksellisen osan ja esiintyvät sitä vastaan.

Heidän joukossaan on sellainen edistysellinen filosofi kuin Burroughs Dunham, rohkea taistelija henkistä ja poliittista taantumusta vastaan Amerikan Yhdysvalloissa, takapajuisten filosofisten oppien ja yhteiskunnallisten myyttien terävä arvostelija. Paljastaessaan filosofian muuttumisen pikkunäpertelyksi ja sen rappeutumisen pragmatistien ja positivistien kirjoittelussa Dunham nostaa korkealle filosofian arvon, nähden siinä kansan etujen ja toiveiden ilmaisun. „...Minulle on filosofiassa miellyttävintä se, että sen alkulähteet pohjautuvat kansaan”, sanoo hän kirjassaan „Jättiläinen kahleissa”. Filosofia ei Dunhamille ole skolastista „kielen analyysia”; „filosofia — kirjoittaa hän — on elämän ohje”, „filosofia on ihmiskunnan vapautuksen teoriaa”¹⁸.

Japanilainen filosofi Janagida Kendzuro, lähdettyään taistelun tielle puolustamaan rauhaa, Japanin kansan demokraattisia oikeuksia ja sen pelastamista vierasmaalaisesta riippuvuudesta, on tullut vakuuttuneeksi siitä, että idealistinen filosofia tekee ihmisen voimattomaksi, sumentaa hänen järkensä toteutumattomilla harhakuvitelmillä. Janagida Kendzuro on ollut kyllin rohkea luopuakseen tuosta pettävästä filosofiasta, ryhtyäkseen arvostelemaan sitä ja tullakseen tieteilisen, materialistisen maailmankatsomuksen kannalle. Kirjassaan „Matkani totuuteen” hän sanoo:

„Luhistuneen idealistisen filosofian tilalle on tullut uusi, marxilainen, materialistinen filosofia, joka valtaa nuorisomme mielet. Se on ymmärrettävääkin, sillä mitä enemmän yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyvät vierasmaalaisen sotaväen miehittämässä maassa, sitä selvemmäksi käy dialektisen materialismin totuus laajoille joukoille”¹⁹.

Burroughs Dunham ja Janagida Kendzuro eivät ole yksin. Voidaan mainita monia edistyksellisiä filosofejä ja tiedemiehiä, jotka käyvät taistelua idealismin filosofiaa vastaan, puolustavat ja propagoivat dialektista materialismia.

Amerikan Yhdysvalloissa ovat materialismin puolesta taistelevien eturiveissä Howard Selzam, Harry Wells ja muut marxilaiset. Tunnettu edistysellinen filosofi John Somerville toimii aktiivisesti Amerikan kansan tutustuttamiseksi neuvostoihmisten maailmankatsomukseen. Lähellä materialismia ovat idealistisen filosofian paljastamiseksi paljon aikaansaaneet Roy Wood Sellars, Corliss Lamonte ja Paul Krosser. Englannissa saavat ansaittua huomiota osakseen M. Cornforth, J. Lewis, A. Robertson, suuret tiedemiehet J. Bernal ja D. Haldane, jotka ovat

antaneet merkittävän panoksen yhteiseen asiaan, taisteluun edistyksellisen maailmankatsomuksen puolesta. Ranskalaisilla ja italialaisilla marxilaisilla R. Garaudylla, J. Kanapalla, M. Spinellalla, C. Luporinilla ja monilla muilla on suuria ansioita edistyksellisten filosofisten aatteiden levittämisessä. Eli Gortarin (Meksiko) ja H. Feodoridisin (Kreikka) teokset osoittavat, että materialistinen filosofia on maailman muissakin maissa valtaamassa alaa ihmisten mielissä.

Sen ohella, että materialismia puolustavat ihmiset, jotka ovat päätyneet siihen aktiivisen yhteiskunnallisen toiminnan ja filosofisten mietiskelyjen kautta, materialismi saa yhä voimistuvaa tukea nykyajan luonnontieteen parhaiden edustajien taholta. Monet viime vuosikymmenien tärkeimmät tieteelliset keksinnöt ovat muodostuneet vakuuttavaksi todisteeksi marxilaisen filosofisen materialismin oikeellisuudesta.

Einsteinin suhteellisuusteoria todisti avaruuden ja ajan erottamattoman yhteyden materiaan ja sen liikuntaan ja näytti toteen dialektisen materialismin opin avaruudesta ja ajasta materiaan olomuotoina. Ydinfysiikka on selvittänyt atomin ytimen mutkikkaan rakenteen ja tuonut päivänvaloon monia materiaan alkeishiukkasia, antaen uuden perustelun marxilaisen filosofisen materialismin väittämälle materiaan ehtymättömyydestä, sen muotojen äärettömästä moninaisuudesta. Fysiikassa on vähitellen vakiintunut dialektinen käsitys mikrohiukkasesta aineen ja kentän ykseytenä, hiukkas- ja aalto-ominaisuuksien ykseytenä.

Fysikaalisten tieteiden alalla saavutettujen menestysten mukana on seurannut huomattavia menestyksiä kemiassa, biologiassa ja fysiologiassa. Teoreettisen luonnontieteen saavutukset ovat myötävaikuttaneet tekniikan valtavaan edistykseen. Kolme aikamme suurta tieteellistä ja teknillistä valtausta — atomienergian käyttö, elektroniikka ja raketiteknikka — ovat aloittaneet uuden aikakauden ihmiskunnan tuotantovoimien historiassa, lisäten mittaamattomasti sen valtaa luontoon nähden. Keino-tekkoiset Maan seuralaiset ja kosmiset raketit ovat avanneet reaalisen näköalan ihmisen pääsille Maan ilmakehän ulkopuolelle ja kosmisen avaruuden valtaamiselle.

Kaikki nämä sekä muut keksinnöt ja saavutukset vahvistavat dialektisen materialismin totuudellisuuden ja pakottavat usein positivismiin kannalla olevia tiedemiehiä tarkistamaan katso muksiaan. Kuvaavaa esimerkiksi on, että A. Einstein alkoi elämänsä viimeisessä vaiheessa yhä useammin esittää lausuntoja materialismin hyväksi, ja sellaiset suuret tiedemiehet kuin L. Infeld ja Louis de Broglie, jotka aikaisemmin olivat olleet positivismiin kannalla, siirtyivät loppujen lopuksi materialismin puolelle.

Eräät suurimpiin kuuluvat tiedemiehet (N. Bohr, W. Heisenberg), jotka vuosikymmenien ajan olivat olleet johtamassa positivistista virtausta fysiikassa, ovat viime aikoina alkaneet luo-

2. LUKU

MATERIALISTINEN DIALEKTIikka

Marxilainen materialistinen dialektiikka on syvällisin, monipuolisin ja sisältörikkain oppi liikunnasta ja kehityksestä. Se on tulos koko ikivanhasta maailman tiedostamisen historiasta, yleistys valtavan suuresta yhteiskunnallisen käytännön aineistosta.

Materialistinen dialektiikka ja filosofinen materialismi liittyvät erottamattomasti toisiinsa ja ovat toistensa läpituokemia, ollen marxilaisuuden yhtenäisen filosofisen opin kaksi puolta.

Niiden välinen ero on siinä, että puhuessamme marxilaisesta filosofisesta materialismista panemme pääpainon materian ja tajunnan väliseen suhteeseen, materian käsittämiseen, oppiin maailman aineellisesta ykseydestä, materian olomuotojen erittelyyn jne.; kun taas puhumme materialistisesta dialektiikasta, asetamme etualalle opin objektiivisen maailman liikunnan ja kehityksen yleisistä yhteyksistä ja lainmukaisuuksista sekä niiden heijastumisesta ihmisen tajunnassa.

„Dialektiikan taidoksi” (dialektiké tékné) vanhan Kreikan filosofit nimittivät taitoa päästä totuuteen väittelyn eli keskustelun avulla, joissa tulevat ilmi keskustelun osanottajien katsoimuksissa esiintyvät ristiriitaisuudet. 18. vuosisadan lopulla ja 19. vuosisadan alussa saksalaiset idealisti-filosofit, varsinkin Hegel, tarkoittivat dialektiikalla ajatuksen kehitystä ajatuksessa itsessään paljastuvien ristiriitujen kautta. Hegel kuvaili tarkoin dialektisen ajattelun perusmuotoja. Mutta hän kehitteli dialektiikkaansa lähtien väärältä, idealistiselta katsantokannalta, jonka mukaan dialektinen kehitys on ominaista vain ajattelulle, hengelle, idealle, mutta ei luonnolle. Hegelillä dialektiikka „seisoi pääläellään”, kuten Marx sanoi. Jotta dialektiikka tulisi oikein tulkituksi, oli se asetettava jaloilleen. Tämän tekivät Marx ja Engels luomalla materialistisen dialektiikan ja antamalla „dialektiikka” sanalle uuden sisällön.

Lähtien maailman aineellisen ykseyden periaatteesta marxilaisuuden perustanlaskijat alkoivat tarkoittaa dialektiikalla oppia yleisistä yhteyksistä, kaiken todellisuuden yleisimmistä

pua monista positivistisista väittämistä ja arvostella niitä. Positivismin kannalla olevien tiedemiesten ja filosofien joukossa on jo henkilöitä, jotka ovat alkaneet horjua ja jotka ovat materialismille myötämielisiä ja tuntevat siihen vetoa.

Luonnontieteen alalla tehtyjen uusimpien keksintöjen erittäin suuri merkitys on muun muassa siinä, että ne järkyttävät vanhaa, metafyyssillistä maailmankatsomusta ja tuovat etualalle dialektisen käsityksen maailmasta. V. I. Lenin, joka kirjassaan „Materialismi ja empiriokritisismi” esitti yleistyksiä 20. vuosisadan alussa fysiikassa tapahtuneista prosesseista, totesi täydellä syyllä: „Nykyajan fysiikka on synnytyksensä vuoteella. Se synnyttää dialektista materialismia”²⁰. Nämä Leninin sanat säilyttävät kaiken merkityksensä meidän päiviemme fysiikan suhteen.

Nykyajan luonnontiede päättyy oman kehityksensä voimalla materialistisen dialektiikan metodin tunnustamiseen. Tämän ymmärsivät sellaiset aikamme etevät fyysikot kuin Paul Langevin, Frédéric Joliot-Curie ja useat muut tiedemiehet. Heistä tuli dialektisen materialismin tietoisia kannattajia.

Jotta meidän aikanamme voisi käydä menestyksellistä taistelua taantumuksellista filosofiaa vastaan, jotta voisi vankasti seisoa materialistisen maailmankatsomuksen asemassa ja osaisi puolustaa sitä, ei riitä se, että pitää itseään materialistina; sitä varten täytyy olla dialektisen materialismin tietoinen kannattaja.

kehityslaeista. Näin „dialektiikka” muuttui ajatuksen liikuntaa käsittelevästä Hegelin idealistisesta opista materialistiseksi opiksi *olemisen* yleisistä kehityslaeista. Käsitteidemme kehityksen dialektiikka (subjektiivinen dialektiikka) osoittautui näin ollen itse olemisen kehityksen dialektiikan (objektiivisen dialektiikan) heijastelukuksi tieteellisessä ajattelussa.

Jokainen erikoistiede tutkii todellisuuden erilaisten alueiden liikunnan muotoja ja lainmukaisuuksia. Dialektiikka on erityinen tiede: se tutkii kaikenlaisen liikunnan, muutoksen ja kehityksen yleisimpiä lainmukaisuuksia. Dialektiikan lakien yleisyys on siinä, että ne vaikuttavat luonnossa ja yhteiskunnassa, itse ajattelukin on niiden alainen.

Marx ja Engels eivät käsittäneet dialektiikkaa ainoastaan tieteelliseksi teoriaksi, vaan myös *tiedostamismetodiksi* ja *toimintaohjeeksi*. Kehityksen yleisten lakien tuntemus tekee mahdolliseksi päästä selville menneisyydestä, ymmärtää oikein tapahtumassa olevia prosesseja ja nähdä ennakolta tulevaisuus. Tästä syystä se on *tapa tarttua* tutkimukseen ja tutkimuksen tuloksiin perustuvaan käytännölliseen toimintaan.

Koko historiansa ajan dialektiikan on täytynyt ja täytyy nykyisinkin käydä taistelua sille vihamielistä ajattelutapaa ja maailmankäsitystä, *metafysiikkaa* vastaan.

Sana „metafysiikka” ei marxilaisessa filosofisessa kirjallisuudessa merkitse samaa kuin esimarxilaisessa ja nykyajan porvarillisessa filosofisessa kirjallisuudessa. Esimarxilaisessa kirjallisuudessa tämä kreikkalainen sana, täsmällisemmin sanoen ilmaisu („ta metá ta fysiká” — „se mikä tulee fysiikan, luonnontieteen jälkeen”), merkitsi erityistä filosofian *osaa*. Tämä on se osa, jossa filosofit yrittivät ja yhä vieläkin yrittävät puhtaasti käsitteellistä tietä päästä selville olioiden muka muuttumattomasta, ikuisesta olemuksesta.

Arvostellessaan metafysiikan epätieteellisiä, keinotekoisia oppijärjestelmiä Marx ja Engels nimittivät „metafysiikaksi” ei filosofian osaa eikä käsitteellistä tiedostamista, vaan niiden oppijärjestelmien laatijoiden soveltamaa ja dialektiselle metodille vastakkaista tutkimuksen ja ajattelun *metodia*. Nykyisin käytetään marxilaisessa filosofiassa sanaa „metafysiikka” melkein yksinomaan tässä mielessä.

Metafysiikan perusvika on yksipuolinen, rajoitettu, jäykkä käsite maailmasta; sillä on taipumus paisutella ilmiöiden yksityisiä puolia ja tehdä niistä absoluutteja sekä jättää huomiotta toisia, jotka eivät ole vähemmän tärkeitä. Niinpä metafysiikko näkee olion suhteellisen pysyvyyden, määrätyn luonteen, mutta ei huomaa sen muutosta ja kehitystä. Hän kiinnittää huomion siihen mikä erottaa tietyn ilmiön toisten ilmiöiden kokonaisuudesta, mutta hän ei pysty näkemään sen moninaisia suhteita ja syviä yhteyksiä toisiin olioihin ja ilmiöihin. Hän tunnustaa vain lopulliset vastaukset kaikkiin tieteen vastattavina oleviin kysy-

myksiin, ymmärtämättä sitä että itse todellisuus kehittyä ja että jokaisella tieteellisellä väittämällä on merkitystä vain tietyissä rajoissa.

Metafyysillinen metodi on enemmän tai vähemmän käyttökelpoinen kotioloissa ja tieteen alimmilla kehitysasteilla, mutta se kärsii auttamattomasti romahduksen, jos sen avulla koetaan selittää monimutkaisia kehitysprosesseja. Luonnontiede sekä yhteiskunnallinen ja poliittinen elämä tuovat joka askeleella näkyviin metafysiikan riittämättömyyden ja sen dialektiikalla korvaamisen välttämättömyyden.

Tästä huolimatta ei metafysiikka ole vielä lakannut vaikuttamasta filosofiassa eikä myöskään erikoistieteissä.

Miten metafysiikan sitkeähenkisyys on selitettävissä? On ollut aika, jolloin tieteellinen ajattelu oli pääasiassa metafyysillistä eikä dialektista. Metafyysillinen ajatustapa tieteen metoda muodostui lopullisesti ja levisi 17. ja 18. vuosisadalla, uuden ajan tieteen syntykaudella. Luonnontiede suoritti silloin etupäässä tietojen keräilyä luonnosta, erilaisten ilmiöiden ja olioiden kuvailua, luonnon ja sen ilmiöiden jakoa tiettyihin luokkiin. Mutta jotta tämä tai tuo olio voitiin kuvata, se oli otettava pois toisten olioiden yhteisyydestä ja sitä oli tarkasteltava erikseen. Tällaisen käsittelyn tuloksena muodostui tottumus tarkastella esineitä ja ilmiöitä eristettyinä, niiden yleisen yhteyden ulkopuolella. Tämä teki mahdottomaksi huomata esineiden kehitystä, esineiden polveutumista toisista, toisenlaisista esineistä. Täten sai alkunsa metafyysillinen ajatustapa, jonka mukaan esineitä tarkasteltiin erillisinä, muuttumattomina. Metafyysiikka hallitsi kauan ihmisten tajunnassa, siitä tuli tieteellisen ajattelun perinne.

Meidän aikanamme ei metafyysillisen metodin soveltaminen ole millään puolusteltavissa. Metafyysiikka on takapajuinen menetelmä, takapajuinen maailmankatsomus, joka esittää räikeän kielteistä osaa niin tieteellisessä tiedostamisessa kuin yhteiskunnallisessa ja poliittisessa elämässäkkin, sillä se johtaa helposti suuriin virheisiin ja harhalaskelmiin.

Metafyysiikan sitkeähenkisyyden toinen syy on porvariston ideologeilla jo kauan sitten muodostunut vihamielinen suhtautuminen materialistiseen dialektiikkaan.

„Rationaalisessa muodossaan”, kirjoitti K. Marx, „dialektiikka herättää porvaristossa ja sen kaavaoppisissa ideologeissa vain vihamielisyyttä ja kauhua, sillä se sisällyttää olevaisen myönteiseen käsittämiseen samalla sen kieltämisen, sen väistämättömän tuhon käsittämisen, se tarkastelee jokaista toteutunutta muotoa liikkuvana, siis myös sen katoavalta puolelta, se ei anna minkään itseään lannistaa ja on olemukseltaan arvos-televa ja vallankumouksellinen”¹.

Ei tarvitse ihmetellä, että monet tiedemiehet ja filosofit kapitalistisissa maissa, taantumusvoimien harjoittaman poliittisen

ja ideologisen painostuksen vaikutuksesta, pelkäävät yhä vieläkin dialektiikkaa, eivät tunne eivätkä tutki sitä, suhtautuvat siihen ennakkoluuloisesti ja... kulkevat metafysiikan talutusnuorassa.

Marxilainen materialistinen dialektiikka antaa luotettavan asean taistelulle metafysiikkaa vastaan, kehittyvän todellisuuden kaikkien ilmiöiden tieteelliselle tarkastelulle.

1. Ilmiöiden yleinen yhteys

Ihmistä ympäröivä maailma tarjoaa kuvan ilmiöiden valtavasta moninaisuudesta. Nämä ilmiöt, kuten kaikkein yksinkertaisimmatkin havainnot osoittavat, ovat keskenään tietyissä, enemmän tai vähemmän kestävässä yhteyksissä. Maailmassa ilmenee tiettyä pysyvyyttä, säännöllisyyttä. Niinpä päivä seuraa yötä ja talven jälkeen tulee kevät; terhosta kasvaa varmasti tammi eikä koivu tai mänty; perhoskotelo muuttuu perhoseksi, mutta se ei koskaan enää muutu uudestaan toukaksi.

Ihmiset alkoivat jo hyvin varhaisella ajalla vakuuttua siitä, että ympärillä olevan maailman oliot ja ilmiöt edellyttävät toisiaan, että niiden välillä on olemassa ihmisen tajunnasta ja tahdosta riippumaton luonnollinen välttämätön yhteys.

Totta on, että tämän yhteyden ymmärtämistä haittasivat pitkän aikaa taikauskokset ja uskonnolliset käsitykset, joiden mukaan luonnon ilmiöitä voivat aiheuttaa yliluonnolliset voimat, jumalat, jotka kykenevät rikkomaan olioiden luonnollisen yhteyden. Tiede ja materialistinen filosofia ovat kuitenkin todistaneet, ettei ole eikä voi olla ihmeitä, yliluonnollisia tapahtumia, vaan että maailmassa on olemassa ainoastaan olioiden ja ilmiöiden luonnollinen yhteys. Tämä totuus on vähitellen tunkeutunut syvälle ihmisten tajuntaan.

Maailman tieteellisen ja filosofisen tiedostamisprosessin kehittyessä on saatu selville monia ilmiöiden yleisen yhteyden muotoja ja ilmentymiä sekä luotu niitä ilmaisevia käsitteitä (kategorioita), esimerkiksi sellaisia kuin syy-yhteys, vuorovaikutus, välttämättömyys, laki, sattuma, olemus ja ilmiö, mahdollisuus ja todellisuus, muoto ja sisältö. Tässä kohdassa tarkastellaan pääasiassa käsitteitä, jotka liittyvät välittömästi ilmiöiden yleisen yhteyden ja keskinäisen riippuvuuden välttämättömän luonteen ymmärtämiseen, ts. determinismin periaatteeseen, joka on jokaisen todella tieteellisen maailmanselityksen kulmakivi.

Syyn ja seurauksen yhteys Jokaiselle ihmiselle eniten tunnettu, aina ja kaikkialla tavattava yhteyden muoto on syyn ja seurauksen (eli „kasaallinen” — latinalaisesta sanasta „causa”=syy) yhteys.

Tavallisesti nimitetään jonkin ilmiön syyksi sitä mikä on aiheuttanut sen olemassaolon. Syntynyttä ilmiötä taas nimit-

tään vaikutukseksi eli seuraukseksi. Esimerkiksi tuuli on purjeveneiden liikunnan syy.

Syy ja vaikutuksen välillä on tietty vuorojärjestys ajassa: ensin esiintyy syy ja sen jälkeen tulee vaikutus. Mutta ei läheskään kaikenlainen „jälkeen” merkitse „seurauksena”. Niinpä päivä seuraa aina yötä ja yö päivää, mutta päivä ei ole yön syy eikä yö päivän syy. Yön päiväksi ja päivän yöksi vaihtumisen syy on, kuten tunnettua, Maan kiertö akselinsa ympäri, minkä johdosta maapallo on vuoron perään valaistu puolelta tai toiselta.

Vaikutus on välttämättömästi sidottu syyhyn. Jos on olemassa syy, niin ehdottomasti seuraa myös vaikutus, tietenkin sillä ehdolla, että sitä ei mikään häiritse. Jos ladatun kiväärin liipasinta painetaan, niin laukauksen täytyy ehdottomasti tapahtua. Mutta tiedämme, että laukausta ei joskus sittenkään tapahdu. Merkitseekö tämä, että syy-yhteys on tässä tapauksessa kadottanut ehdottoman luonteensa? Ei, se merkitsee vain, että jokin toinen syy on estänyt laukauksen. Tällaisena esteenä on voinut olla se, että liipasimen jousi on höllentynyt tai että ruuti on kostunut, nalli pilaantunut tms. Kaikki seikat tulkittuamme voimme saada selville syy, joka on estänyt odotetun ilmiön tapahtumisen. Näin ollen syy-yhteyden rikkoutuminen on tällöin itse asiassa vain näennäinen.

Jotta syy aiheuttaisi vaikutuksen, tarvitaan aina eräitä *ehtoja*. Ehdot ovat ilmiöitä, jotka ovat välttämättömiä kyseisen tapahtuman tulolle, mutta eivät kuitenkaan itse aiheuta sitä. Niinpä esimerkiksi sitä varten, että lentokone voisi nousta ilmaan, ovat välttämättömiä monet ehdot: kiitorata, sumun ja muiden häiritsevien tekijöiden puuttuminen. Mutta nämä ehdot sinänsä ovat tietenkin riittämättömiä lentokoneen nousemiselle ilmaan. Sitä varten on tarpeen sen moottorien toiminta välittömänä syynä.

Usein, varsinkin mutkikkaissa tapauksissa, syy voidaan helposti sekoittaa *aiheeseen*. Tämä sekaannus johtuu pinnallisesta olioiden tarkastelusta, kykenemättömyydestä ottaa selville ilmiöiden todellisia, syvällä olevia syitä. Aihe sinänsä ei voi synnyttää kyseistä ilmiötä, mutta se esiintyy sysäyksenä todellisten syiden esiintulolle. Niinpä esimerkiksi aiheena ensimmäiseen maailmansotaan oli itävaltalaisen arkkiherttuan Frans Ferdinandin murha Sarajevossa. Mutta tunnettua on, että sodan syy ei ollut tämä murha, vaan imperialististen valtojen kärjistyminen kilpailu.

Jotta käytännöllisessä elämässä, politiikassa osattaisiin arvioida tapahtumia oikein, jotta osattaisiin erottaa oleellinen epäoleellisesta, on erittäin tärkeää pystyä erottamaan todelliset syyt ehdoista ja aiheista.

Syy-yhteyden
idealistista käsittämistä
vastaan

Syy-yhteydellä on yleinen luonne, se ulottuu kaikkiin luonnon ja yhteiskunnan ilmiöihin, yksinkertaisiin ja monimutkaisiin, tieteen tutkimiin ja tutkimattomiin.

Ilmiöitä ei ole eikä voi olla ilman syytä. Jokaisella ilmiöllä on välttämättömästi syynsä.

Syy-yhteyksien selvittäminen on tieteen ensiarvoinen tehtävä. Jotta jokin ilmiö voitaisiin selittää, on löydettävä sen syy. Maailmaa tutkiessaan ja tiedostaessaan tiede etenee syventyen ilmiöihin: tapahtumien pinnalta niiden lähimpiin, välittömiin syihin ja niistä etäisempiin, yleisempiin, mutta samalla myös oleellisempiin syihin. Ilmiön todellisen syyn tuntemattomuus ei jätä ihmistä ainoastaan vaille mahdollisuutta aiheuttaa tietoisesti tai ehkäistä tätä tai tuota ilmiötä, vaan se tarjoaa myös suotuisan tilaisuuden epätieteellisten, mielikuvituksellisten ja taikauskoisten käsitysten ja mystillisten, uskonnollisten luonnon tulkintojen ilmaantumiselle.

Tämän vuoksi onkin syy-yhteyden ongelma jo kauan ollut kärkevän taistelun aiheena materialismin ja idealismin välillä. Idealisti-filosofit ovat usein joko yleensä kieltäneet syy-yhteyden objektiivisen luonteen tahi katsoneet sen lähteen olevan jossakin henkisessä alkuperusteessa eikä luonnossa.

18. vuosisadalla vaikuttaneen englantilaisen filosofin D. Hume mielestä kokemus ei näytä meille ilmiöiden välttämättömyyttä yhteyttä. Tämän vuoksi meillä on oikeus puhua vain siitä, että toinen ilmiö seuraa toista, mutta ei muka ole oikeutta väittää, että toinen ilmiö aiheuttaa toisen.

I. Kant ymmärsi, että ilman syy-yhteyden ehdottoman luonteen tunnustamista ei voi olla tiedettä. Mutta samoin kuin Hume hänkin arveli, että tätä yhteyttä ei ole havaitsemissamme ilmiöissä. Kant näki syy-yhteyden ja välttämättömyyden lähteen tajunnassamme, jonka erikoisen rakenteen ansiosta me muka tuomme syy-yhteyden havaitsemiimme ilmiöihin.

Monet nykyajan idealistit vakuuttelevat, että luonnossa ei ole syytä eikä seurausta ja että, kuten L. Wittgenstein kirjoitti, „usko syy-yhteyteen on *ennakkoluulo*”².

Tieteen koko historia kumoo jyrkästi tuollaiset idealistien järjettömät katsomukset. Liittyhän luonnontieteen ja yhteiskuntatieteiden olemassaolo ennen kaikkea maailmassa esiintyvien ilmiöiden syiden selville saamiseen ja tutkimiseen. Mutta syy-yhteyden objektiivisuuden todistaa vakuuttavimmin ihmisen käytännöllinen, tuotannollinen toiminta. Todetessaan syyperäisiä riippuvuuksia luonnossa ja käyttäessään sitten hyväkseen näiden riippuvuuksien tuntemusta ihmiset aiheuttavat tarvitsemiaan seurauksia, saavuttavat toivomiaan tuloksia. „*Tämän ansiosta* — kirjoitti Engels — *ihmisen toiminnan ansiosta tuleekin perustelluksi käsitys syy-yhteydestä*, käsitys siitä, että toinen liikunta on toisen *syy*”³.

Idealismi ja uskonto taistelevat materialistista syysuhdeoppia vastaan myös tarkoituseräisyysopin eli niin sanotun *teleologian* (kreikkalaisesta sanasta „telos”=tarkoitus) avulla. Syyperäistä selitystä vastaan, joka vastaa kysymykseen, *mistä syystä* tämä tai tuo luonnon ilmiö on tapahtunut, teleologia asettaa arveluja siitä, *miksi, mitä tarkoituksia varten* se on syntynyt. Teleologisen käsityksen mukaan olion olemassaolo, rakenne ja kehitys määräytyvät sen päämäärän eli „lopullisen syyn” mukaan, jota varten tämä olio on tarkoitettu. Teleologia on uskonnon ja idealistiselle filosofialle erittäin mukava oppi, koska se väistämättä vie johtopäätökseen omia tarkoituksiaan luonnossa toteuttavan korkeimman järjen (jumalan) olemassaolosta.

Katsomustensa todistelemiseksi teleologian kannattajat esittävät tavallisesti tosiasioita elimistöjen tarkoituksenmukaisesta rakenteesta luonnossa (esimerkiksi suojaväri eläimillä). Marxilainen dialektiikka ei kiellä elollisten organismien anatomisessa rakenteessa ja toiminnassa esiintyvää tarkoituksenmukaisuutta. Mutta se väittää, että tämän tarkoituksenmukaisuuden perustana ovat objektiiviset syyt. Koneiston, jonka avulla ne toimivat, on Darwinin teoria selvittänyt. Muutokset eläin- ja kasvimaailmassa tapahtuvat niiden ja muuttuneiden elämänehtojen vuorovaikutuksen pohjalla. Jos nämä muutokset osoittautuvat hyödyllisiksi elimistölle, ts. jos ne auttavat sitä mukautumaan ympäristöön ja jäämään eloon, niin ne säilyvät luonnollisen valinnan tuloksena, varmistuvat perinnöllisyyden kautta, siirtyvät sukupolvesta toiseen, muodostaen sen elimistöjen tarkoituksenmukaisen rakenteen, sen mukautuvuuden ympäristöön, joka niin usein vahduttaa ihmisten mielikuvitusta.

Vuorovaikutuksesta Vaikka ilmiöiden syy-yhteydellä onkin valtaisan suuri teoreettinen ja käytännöllinen merkitys, siihen ei kuitenkaan sisälly objektiivisen maailman suhteiden koko moninaisuus. Lenin kirjoitti, että „kausalisuus... on vain yleismaailmallisen yhteyden pieni osanen...”⁴ ja että „inhimillinen syy- ja seuruskäsite yksinkertaistaa aina jonkin verran luonnon ilmiöiden objektiivista yhteyttä, kuvastaen sitä vain likipitään, eristään keinotekoisesti yhden yhtenäisen maailmanprosessin eri puolet”⁵.

Se merkitsee, että ilmiöiden keskinäinen yhteys luonnossa ja yhteiskunnassa on rikkaampi ja monimutkaisempi kuin mitä syyn suhde seuraukseen ilmaisee. Muun muassa syy ja seuraus ovat riippuvaisia paljon laajemmasta vuorovaikutussuhteesta.

Luonto on yksi kokonaisuus, jonka kaikki osat ovat tavalla tai toisella yhteydessä keskenään. Tässä kaikkikäsitävässä keskinäisessä yhteydessä jokainen ilmiö, ollen jonkin syyn seuraus, esiintyy itse toisessa yhteydessä syynä, joka synnyttää uusia seurauksia. Niinpä auringon säteiden vaikutuksesta tapahtuva veden haihtuminen meristä ja joista johtaa pilvien muodostumi-

seen, ja näistä tulee vuorostaan lähtökohta sateille, jotka kostuttavat maata ja kartuttavat puroja ja jokia.

Vuorovaikutus ilmenee siinäkin, että syy ja seuraus vaikuttavat toisiinsa saman prosessin puitteissa ja tässä mielessä vaihtavat paikkaa: syystä tulee seuraus ja päinvastoin. Esimerkkinä tämänlaatuisesta vuorovaikutuksesta voidaan mainita Auringossa tapahtuva keskeytymätön lämpödinreaktio, jossa vedyn atomien muuttuminen heliumin atomeiksi synnyttää korkean lämpö määrän (miljoonia asteita), joka vuorostaan välttämättä aiheuttaa heliumin atomien synteessin vedyn atomeista.

Vuorovaikutusta tapaamme usein myös yhteiskuntaelämää tutkiessamme. Niinpä esimerkiksi joidenkin tavaroiden kysynnän lisääntyminen väestön taholta aiheuttaa näiden tavaroiden tuotannon lisääntymisen. Tuotannon lisääntyminen aiheuttaa vuorostaan kysynnän lisääntymisen. Syy ja seuraus vaihtavat tässä paikkaa. Kysyntä vaikuttaa tuotantoon, tuotanto vaikuttaa kysyntään.

Syytä ja seurausta ei näin ollen pidä käsittää metafysiisesti, jäykkänä, irrallisina, ehdottomina vastakkaisuuksina, vaan dialektisesti, keskenään yhteydessä olevina, toisikseen muuttuvina, „juoksevinä” käsitteinä.

Ei kuitenkaan riitä se, että saadaan selville erilaisten tekijäin tai erilaisten ilmiöiden keskinäinen vuorovaikutus. On vielä selvitettävä, mikä tässä vuorovaikutuksessa on määräävä puoli. Vasta silloin, kun saamme sen selville, kykenemme ymmärtämään oikein prosessin kehityksen lähteitä, arvioimaan siihen osallistuvia voimia ja käsittämään kehityksen peruslinjan, suunnan.

Myös edellä esitetystä esimerkistä, voidaksemme antaa oikean kuvan tavaroiden kysynnän kasvun ja näiden tavaroiden tuotannon kasvun vuorovaikutuksesta, on korostettava, että tämän vuorovaikutuksen määräävä puoleksi on tuotannon kasvu.

Välttämättömyys ja laki

Tunnustaessamme kaikkien ilmiöiden syyperäisen ehdonalaisuuden ehdottoman luonteen me tunnustamme samalla, että maailmassa vallitsee välttämättömyys. Välttämättömäksi nimitetään sellaista ilmiöiden syntyä ja kehitystä, joka johtuu kyseisen prosessin pohjalla olevista kaikkein oleellisimmista suhteista. Välttämätön kehitys on kehitystä, joka ei voi olla tapahtumatta kyseisissä olosuhteissa. Niinpä esimerkiksi orgaanisen maailman historiassa vaihtuvat vähemmän mukautumiskykyiset eliöt välttämättömästi mukautumiskykyisempiin.

Välttämättömyys luonnossa ja yhteiskunnassa tulee täydelliseksi esiin laeissa. Välttämättömyyden tunnustaminen ilmiöiden synnyssä ja kehityksessä johtaa sen seikan tunnustamiseen, että nämä ilmiöt ovat ihmisten tahdosta ja toivomuksesta riippumatta vallitsevien tiettyjen lainmukaisuuksien alaisia.

Jokainen laki ilmentää välttämättömyyttä, jonka alaisia ilmiöt ovat. Esimerkiksi jokainen Maan pinnan yläpuolelle nostettu kappale putoaa välttämättömästi, jos mikään päinvastaiseen suuntaan vaikuttava voima ei sitä pidätä. Tässä ilmenee yleisen painovoiman lain vaikutus.

Mitä on laki? Laki on syvä, oleellinen, pysyvä, toistuva yhteys eli riippuvaisuus ilmiöiden välillä tai saman ilmiön eri puolien välillä. Niinpä Arkimeden laki toteaa pysyvän yhteyden veden tai kaasun, jonka niihin upotettu kappale syrjäyttää, painon ja tähän kappaleeseen nesteen tai kaasun taholta vaikuttavan „nostovoiman” suuruuden välillä. Lait voivat olla vähemmän yleisiä, rajoitetulla alueella vaikuttavia (esimerkiksi Ohmin laki), ja yleisempiä, varsin laajoille alueille ulottuvia (esimerkiksi energian säilymisen laki). Jotkut lait toteavat täsmällisen määrällisen riippuvuuden ilmiöiden välillä ja ne voidaan ilmaista matemaattisesti (esimerkiksi mekaniikan lait). Toiset lait eivät ole matemaattisella tarkkuudella määriteltävissä (esimerkiksi luonnollisen valinnan laki). Mutta kaikki nämä lait ilmaisevat ilmiöiden objektiivista, välttämätöntä yhteyttä.

Objektiivisen todellisuuden lakien tuntemus auttaa ymmärtämään syvemmin tapahtumien syitä ja muodostaa tästä syystä luotettavan perustan ihmisen määrätietoiselle toiminnalle.

Mutta mikään laki ei voi käsittää ilmiötä kaikessa täydellisyydessään. Se ilmaisee vain sen mikä ilmiössä on oleellista.

Jotta saataisiin selville laki, jonka alaisia nämä tai nuo ilmiöt ovat, on jätettävä huomiotta myötäilevät sivuseikat ja otettava erikseen ilmiöiden oleellinen, ratkaiseva yhteys puhtaassa muodossa. Tiede toteuttaa tätä sekä erityisesti suoritettavilla kokeilla että myös ilmiöiden oleellisten puolien loogisen erottamiseen, abstrahoinen tietä. Niinpä kappaleiden vapaan putoamisen laki (Galilein laki) abstrahoi ilman vastustuksesta, ei ota sitä huomioon ja toteaa, että kaikki kappaleet putoavat samalla kiihtyvyydellä. Mutta Maan ilmakehän olosuhteissa kappale voi pudota nopeasti kuten kivi tahi laskeutua hitaasti kuten kuiva lehti, jopa nousta joksikin aikaa ylöspäinkin kuten voikukan ja muiden kasvien siemenet.

Kaikissa näissä tapauksissa Galilein laki vaikuttaa jatkuvasti. Mutta jos lähdetään vain tämän lain tuntemisesta, ei tämän tai tuon kappaleen putoamisen konkreettisissa olosuhteissa voida täysin selittää. Tällaisen selityksen saamiseksi on välttämätöntä, että lain tuntemuksen lisäksi tunnetaan myös ne olosuhteet joissa se vaikuttaa.

**Välttämättömyys
ja sattuma**

Luonnon ja ihmisyhteiskunnan moninaisten ilmiöiden joukossa on sellaisiakin, jotka eivät välttämättömyydellä johdu kyseisen olion tai kyseisen tapahtumasarjan lainmukaisesta kehityksestä, vaan jotka voivat tapahtua tai olla tapahtumatta,

voivat tapahtua näin, mutta voivat tapahtua toisinkin. Nämä ovat satunnaisia ilmiöitä.

Niinpä esimerkiksi kylvöjä voittava raesade on satunnainen maanviljelijäin työhön ja kasvien kasvun lainmukaisuuksiin nähden.

Sattuman ongelmasta on tieteen piirissä käyty paljon kiistoja. Kaikkien luonnossa ja ihmisyyhteiskunnassa esiintyvien ilmiöiden syyperäisen ehdonalaisuuden oikeasta perusajatuksesta ovat monet tiedemiehet ja filosofit tehneet väärän johtopäätöksen, että maailmassa on vain välttämättömyys, mutta satunnaisia ilmiöitä ei ole. Sattuma on heidän kannaltaan katsoen subjektiivinen käsite, jota käytämme merkitsemään sitä minkä syytä emme tunne.

Sellainen käsitys on syvästi virheellinen, sillä siinä samaisetaan kaksi eri käsitettä: välttämättömyys ja syyuhde. Oikein on se, että maailmassa ei ole ilmiöitä, joilla ei ole syytä; oikein on se, että satunnaisetkin ilmiöt ovat syyperäisesti ehdonalaisia. Mutta tämä ei tee satunnaisia ilmiöitä välttämättömiksi. Ottaakamme seuraava esimerkki. Juna on suistunut raiteilta ja murskaantunut. Me voimme saada tietoomme onnettomuuden syyn, esimerkiksi raiteiden huonon kiinnityksen ratapölkkyihin, mitä vartija ei ole huomannut; siitä huolimatta onnettomuus on sattuma eikä välttämättömyys. Miksi? Siksi että sen aiheuttivat seikat, jotka eivät johdu junien kulun lainmukaisuuksista rautateillä, koska teknillisesti on täysin mahdollista luoda olosuhteet, joiden vallitessa junaonnettomuuksia ei tapahdu.

Objektiivisen sattuman kieltäminen vie johtopäätöksiin, jotka ovat vahingollisia niin tieteelliseltä kuin käytännölliseltäkin kannalta katsoen.

Tunnustaessaan kaiken yhtäläisesti välttämättömäksi ihminen osoittautuu kykenemättömäksi erottamaan oleellisen epäoleellisesta, välttämättömän satunnaisesta. Tuollaisella käsityksellä, kuten Engels sanoi, alennetaan itse välttämättömyyksiin sattuman tasolle.

Jotta välttämättömyys ja sattuma ymmärrettäisiin oikein, ei ole nähtävä vain niiden välistä eroa, vaan myös niiden välinen yhteys. Tätä yhteyttä ei lainkaan ymmärrä metafysiikka, jolle välttämättömyys ja sattuma ovat vastakohtia, joilla ei ole mitään yhteistä keskenään. Materialistinen dialektiikka on metafysiikan vastapainoksi todistanut, että on väärin asettaa sattuma ehdottomasti välttämättömyyden vastakohtaksi, tarkastella sattumaa eristettynä välttämättömyydestä, kuten metafysiillisesti ajattelevat ihmiset tekevät. Ehdotonta sattumaa ei ole. On vain sattuma *suhteessa johonkin*.

On väärin luulla, että ilmiöt voivat olla joko ainoastaan välttämättömiä tahi ainoastaan satunnaisia. Jokaiseen sattumaan sisältyy välttämättömyyden aines aivan samoin kuin välttämättömyys raivaa tiensä sattumien suuren paljouden läpi.

Välttämättömyyden ja sattuman dialektiikka on siinä, että satuma esiintyy välttämättömyyden ilmenemismuotona ja täyden-nyksenä. Sattumia tapahtuu siis välttämättömän prosessin sisälläkin.

Mainitsemme esimerkin. Siirryttäessä talveen pohjoisilla leveysasteilla tulee pakkasia, sataa lunta. Se on välttämättömyyttä. Mutta minä päivänä nimenomaan lämpötila laskee nollan alapuolelle ja sataa lunta, kuinka kylmää on, kuinka paljon lunta sataa jne.— kaikki se on satunnaista. Samalla näissä sattumissa ilmenee välttämättömyys, sillä niin pakkanen kuin lumikin ovat talvemme ehdottomia tunnusmerkkejä.

Edellä esitetystä esimerkistä raiteilta suistuneesta junasta onnettomuus oli satuma. Mutta jos rautatiellä on huono järjestyks, heikko kuri ja työntekijöillä alhainen ammatitaito, niin onnettomuudet muuttuvat harvinaisesta sattumasta radan epätydyttävän toiminnan välttämättömäksi tulokseksi. Tässäkin tapauksessa jäävät tämän tai tuon onnettomuuden konkreettiset olosuhteet samoin kuin niiden tapahtumapaikka ja aikakin tieteenkin enemmän tai vähemmän satunnaisiksi.

Sattumat vaikuttavat edelleen välttämättömän prosessin kehityskulkuun, ne voivat jouduttaa tai hidastaa sitä. Sangen usein sattumat sisältyvät kehityksen kulussa siinä määrin välttämättömään prosessiin, että muuttuvat itse välttämättömyydeksi. Niinpä Darwinin teorian mukaan huomaamattomat satunnaiset elimistöjen muutokset, jotka ovat niille hyödyllisiä, varmistuvat perinnöllisyyden kautta, voimistuvat kehityksen kulussa ja johtavat lajin muuttumiseen. Satunnaiset eroavuudet muuttuvat näin ollen uuden lajin välttämättömiksi tunnusmerkeiksi.

Edellä sanottu on todisteena siitä, että välttämättömyys ja satuma eivät ole erotetut toisistaan ylipääsemättömällä kuilulla, ne ovat vuorovaikutuksessa ja muuttuvat toisikseen kehitysprosessissa.

Sattuman ja välttämättömyyden yhteydestä seuraa, että satunnaisetkin ilmiöt ovat tiettyjen, tutkittavissa ja tiedostettavissa olevien lainmukaisuuksien alaisia.

Niinpä esimerkiksi tilastotiede on todennut, että USA:ssa valkoihoisten keskimääräinen elinikä on korkeampi kuin neekerien. Tämä lainmukaisuus ei merkitse, että jokainen valkoihoinen elää kauemmin kuin jokainen neekeri. Jotkut valkoihoiset kuolevat nuorina ja jotkut neekerit elävät hyvin vanhoiksi. Mutta keskimäärin, joukkomitassa mainittu lainmukaisuus vaikuttaa ja siinä ilmenee neekerien vaikea asema USA:ssa, rotuerottelu, huonommat elinehdot, alhaisempi työpalkka jne.

Lainmukaisuuksia, joiden alaisia satunnaiset ilmiöt ovat, on yleistetty monissa tieteellisissä teorioissa, muun muassa matemaattisessa todennäköisyysteoriassa.

**Determinismi
ja nykyajan tiede**

Ilmiöiden yleisen yhteyden, syyperäisen ehdonalaisuuden, luonnossa ja yhteiskunnassa vallitsevan välttämättömyyden ja lainmukaisuuden objektiivisen luonteen tunnustaminen muodostaa *determinismin* periaatteen, jonka kannalla materialistit ovat aina olleet.

Determinismi on kaiken todella tieteellisen ajattelun pääperiaate, sillä vain tuntien vastaavien ilmiöiden syyt voidaan tieteellisesti selittää niiden synty, vain tuntien ilmiöitä hallitseva laki voidaan ennustaa niiden edelleen kehittyminen. Tämän periaatteen käsittäminen ei ole kuitenkaan pysynyt muuttumattomana tieteen kehityksen kúlussa. 18. ja 19. vuosisadan luonnontieteessä, joka rajoittui „makromaailman”, ts. suhteellisesti suurten kappaleiden ja niiden osien tutkimiseen ja nojautui pääasiassa Newtonin mekaniikkaan, oli *mekaaninen determinismi* vallitsevana. Sen tunnusmerkillinen erikoisuus ja samalla puutteellisuus oli siinä, että se käsitti kaikenlaisen syyn pelkästään mekaaniseksi. Esimerkkinä mekaanisesta syy-yhteydestä voidaan mainita biljardipallon liikunta kepillä annetun iskun tuloksena. Pallon saaman liikunnan määrä on yhtä suuri kuin sille kepillä annetun liikunnan määrä. Mekaaniselle determinismille on luonteenomaista ajatus, että *vaikutuksessa* ei voi olla mitään muuta kuin sitä mikä on sen *syyssä*. Tästä seuraa, että jos tunnemme kappaleen tai kappaleiden järjestelmän tilan tietyllä hetkellä, voimme klassillisen mekaniikan (ts. Newtonin mekaniikan) lakeihin nojautuen yksiselitteisesti ennustaa tämän järjestelmän tilan mitä tahansa toista ajankohtaa varten.

Tämä käsitys osoittautui paikkansapitäväksi ja sai vahvistuksensa käytännössä tutkittaessa makromaailmassa taivaankappaleiden sekä Maan kappaleiden ja niiden osien liikuntaa ja mekaanista vuorovaikutusta. Mekaanisen determinismin metodin pohjalle rakentuvat ennakkolaskelmat Auringon ja kiertotähtien näkyvistä asennoista, samoin koneiden ja insinööriteknillisten rakenteiden laskelmat.

Mutta yritykset soveltaa mekaanisen determinismin periaatetta monimutkaisempien ilmiöiden tutkimiseen ovat epäonnistuneet. Biologiset ilmiöt, fysiologiset ja psyykkiset prosessit sekä ihmisten yhteiskunnallinen toiminta eivät osoittautuneet olevan selitettävissä pelkän mekaanisen determinismin keinoin. Yksinkertaisen mekaanisen liikunnan asemesta tiede kohtasi tässä monimutkaisen kehityksen. Vaikutuksen ja syyn välisen yhtäläisyyden asemesta vaikutuksessa osoittautui olevan jotakin uutta, mitä syyssä ei ollut.

Näin ollen piti myöntää, että paitsi mekaanista syy-yhteyden tyyppiä on olemassa toisiakin syysuhteiden tyyppiä.

Toinen mekaanisen determinismin erittäin merkittävä puutteellisuus oli se, että se ei tunnustanut satunnaisten ilmiöiden objektiivisuutta. Juuri sellaisen determinismin kannattajat

samaistivat sattuman syyn puuttumisen kanssa ja kielsivät sattuman.

Mekaanisen determinismin riittämättömyys tuli erittäin silminnähtäväksi, kun tieteen ja tekniikan menestykset avasivat tien mikromaailman ja niin sanottujen alkuhiukkasten, ts. kaikkein pienimpien ja yksinkertaisimpien nykyajan tieteen tuntemien hiukkasten (elektronin, positronin, mesonin jne.) ominaisuuksien tiedostamiseen.

Makromaailmassa luonnehtivat liikkuvan kappaleen tilaa sen asema avaruudessa (koordinaatit) ja nopeus kullakin hetkellä. Näiden suureiden arvo voidaan määritellä aivan täsmälleen ja ne tuntiessamme voimme klassillisen mekaniikan lakien perusteella täysin yksiselitteisesti laskea ennakoita niiden arvo jokaiselle tulevalle ajankohdalle.

Mikromaailmassa, sen ilmiöiden erikoisen luonteen vuoksi, luonnehditaan hiukkasen liikuntaa paljon mutkikkaammalla tavalla. Tämä ilmenee muun muassa siinä, että joka hetkellä voidaan määrätä kuinka täsmällisesti tahansa *joko* mikrohiukkasen asema *tahi* sen nopeus. Mikromaailmassa osoittautuvat klassillisen mekaniikan lait riittämättömiksi. Emme voi laskea ennakoita mikrohiukkasen koordinaatin ja nopeuden täsmällistä merkitystä, mutta tuntien kvanttimekaniikan (ts. mikromaailmassa tapahtuvaa liikuntaa tutkivan mekaniikan) lait voimme jokaista tulevaa ajankohtaa varten laskea ennakoita näiden suureiden tämän tai tuon arvon *todennäköisyyden*.

Sattuma esittää mikromaailmassa erittäin tärkeää osaa ja kvanttimekaniikka ottaa mikromaailmassa tapahtuvissa prosesseissa huomioon ja lukuun sekä välttämättömyyden että sattuman.

Mikromaailman alalla tehdyt keksinnöt ja kvanttimekaniikan luominen ovat sinänsä olleet tieteen ja dialektisen maailmankäsityksen mitä suurin saavutus. On tullut todistetuksi, että aineellisten kappaleiden ja niiden osasten ominaisuudet ja suhteet eivät ole niin samanluontoisia ja yhdenmuotoisia kuin vanha fysiikka oli olettanut ja että materia on ehtymätön moninaisuudessaan.

Mutta fysiikan keksinnöistä on tehty toisenlasiakin idealistisia johtopäätöksiä. Näitä eivät puolustele vain idealisti-filosofit, vaan myös eräät kapitalististen maiden suuret tiedemiehet, jotka ovat kirkon ja idealismin vaikutuksen alaisia.

Nykyajan fysiikassa ja luonnontieteen filosofiassa on nosta-
nut päätään „indeterminismin” virtaus, jonka edustajat hylkäävät objektiivisen välttämättömän yhteyden periaatteenkin. Ollen siinä virheellisessä luulossa, että determinismi on mahdollinen vain sen vanhassa, mekaanisessa muodossa, joka ei ota huomioon sattumaa, ja vedoten tieteen todistukseen tämän mekaanisen determinismin riittämättömyydestä he tekevät johtopäätöksen yleensä kaikenlaisen determinismin kestävämmästä.

Sitēn he tahtoen tai tahtomattaan avaavat oven taikauskoisten käsitysten ja ihmeuskon tunkeutumiselle tieteeseen. Eräät kapitalististen maiden tiedemiehet ja filosofit ovat jopa selittäneet elektronilla olevan „vapaan tahdon”. Heidän kannaltaan on tieteen oma kehitys tehnyt mahdolliseksi saattaa se hyvään sopuun ja yhteiselämään idealismin ja uskonnon kanssa.

Todellisuudessa ei nykyajan fysiikka ole kumonnut determinismiiä, vaan on havainnut, että se ilmenee mikromaailmassa erikoisella tavalla. Se seikka, että on mahdotonta samanaikaisesti määritellä täsmällisesti mikrohiukkasen koordinaatin ja nopeuden arvoa, ei todista elektronin „vapaata tahtoa”, vaan tuo esiin mikromaailman ilmiöiden tavattoman monimutkaisuuden ja omalaatuisuuden. Näiden ilmiöiden lainmukaisuuksien tutkiminen on pääsisältönä kvanttimekaniikassa, jota niin tiedemiehet kuin insinööritkin käyttävät menestyksellä laskelmissaan. Mutta tämä on todisteena siitä, että tässäkin olemme tekemisissä kaikille todellisuuden ilmiöille ominaisen objektiivisen välttämättömän yhteyden ja ehdonalaisuuden kanssa.

2. Määrälliset ja laadulliset muutokset luonnossa ja yhteiskunnassa

Todellisuuden moninaisia ilmiöitä tutkittaessa on ensimmäisenä tehtävänä tutkittavan ilmiön erottaminen muista.

Olloiden laadullinen
ja määrällinen
olemus

Niiden oleellisten piirteiden ja tunnusmerkkien summaa, jotka tekevät kyseisestä ilmiöstä sen mikä se on ja erottavat sen toisista ilmiöistä, sanotaan olion tai ilmiön

laaduksi. Filosofinen laadun käsite eroaa siitä mitä laadulla jokapäiväisessä elämässä käsitetään. Totunnaiseen käsitykseen laadusta liittyy ilmiön arvostus. Tässä mielessä puhutaan esimerkiksi ruuan, teollisuustuotteen tai taideteoksen hyvästä tai huonosta laadusta. Filosofiseen laadun käsitteeseen ei sisälly ilmiön arvostusta. Se on vain käsite ilmiöön erottamattomasti kuuluvista tunnusmerkeistä, sen sisäisestä rakenteesta, mikä kaikki muodostaa sen olemuksen ja mitä ilman se lakkaa olemasta oma itsensä.

Niinpä esimerkiksi metsä edellyttää tiheää puustoa. Mutta jos sen jossakin osassa puut kaadetaan, niin edessämme ei ole enää metsä, vaan hakattu aukio tai raja. Menettyään laatunsa olio muuttuu, siitä tulee toinen olio, jolla on toinen laadullinen olemus.

Käytännöllisessä elämässä on hyvin tärkeää ottaa selville olioiden laadullinen erilaisuus, koska se tekee mahdolliseksi niiden oikean käytön. Niinpä esimerkiksi alumiini, kupari ja uraani ovat metalleja, jotka eroavat laadullisesti toisistaan ja siitä syystä joutuvat erilaiseen käyttöön tekniikassa: alumiinia

käytetään lentokoneiden rakentamiseen, kupari menee sähköjoh-tojen valmistukseen, uraania käytetään atomivoiman saamiseen.

Suuri merkitys laadun käsitteellä on yhteiskuntaelämän ilmiöiden ymmärtämiselle. On esimerkiksi olemassa laadullinen ero sosialistisen yhteiskunnan ja orjanomistajien yhteiskunnan, feodaalisen ja kapitalistisen yhteiskunnan välillä. Tämän eron toteamiseksi on selvitettävä sosialismille olennaisimmat ja luon-teenomaisimmat yhteiskunnalliset suhteet, sen taloudellinen rakenne, joka erottaa sen muista yhteiskuntajärjestelmistä.

On huomattava, että pelkkiä itsestään olemassaolevia laatuja ei tietenkään ole. On vain olioita tai ilmiöitä, joille tämä tai tuo laatu on ominainen.

Mutta laadulliselta olemukseltaan tietynlaisten olioiden tai niiden yhdistelmien sisällä voi olla myös omia enemmän tai vähemmän merkittäviä laadullisia eroavuuksia. Niinpä esimer-kiksi eläinmaailmassa selkärankaisten eroavat laadullisesti nivel-jalkaisista. Mutta selkärankaistenkin yhteisen pääjakson puit-teissa on laadullisia eroavuuksia imettäväisten, lintujen, kalojen, matelijain ja sammakkoeläinten välillä. Myös imettäväisten keskuudessa vuorostaan on laadullisia eroavuuksia.

Ilmiön laadun muodostavien piirteiden ja erikoisuuksien erit-tely ja selvittäminen on vasta tiedostamisen alkua. Paitsi laatua on jokaisella oliolla vielä määrällinenkin puoli, sitä luonnehtivat erityiset *määrälliset* tunnusmerkit, joiden yhteydessä on ole-massa sen laatu.

Olion määrällinen olemus voi koskea sen ulkoisia tunnus-merkkejä, olio saattaa olla esimerkiksi suuri tai pieni. Mutta määrällinen olemus voi luonnehtia myös olion sisäistä luonnetta. Niinpä jokaisella metallilla on oma lämmönjohtokykynsä, oma laajenemiskoeffisienttinsa sitä lämmitettäessä; jokaisella nes-teellä on oma lämmönvaraamiskykynsä, oma kiehumis- ja jäh-mettymispisteensä; jokaisella kaasulla oma nesteytymislämpö-tilansa jne.

Tekniikassa on laadullisesti erilaisten aineiden ja prosessien määrällisillä tunnusmerkeillä erittäin tärkeä merkitys. Ilman niitä ei nykyaikaisessa tuotannossa voida kirjaimellisesti sanoen ottaa askeltakaan.

Luonnontieteen merkittävät menestykset alkoivat vasta sil-loin, kun ilmiöiden laadulliseen luonnehdintaan yhtyi määrällinen. Tähtitaivaan, valovoimaisten näkyvien taivaankappaleiden liikkeiden tarkkailua on suoritettu hyvin kauan. Mutta astron-omia muodostui tieteeksi vasta silloin, kun suoritettiin ensimmäi-set mittaukset tähtien näkyvistä asennoista taivaanlaella, niiden keskinäisistä kulmaetäisyyksistä jne. Toisillakin tieteen aloilla tieteellisen tiedostuksen edistys liittyi mittaus- ja laskukojen valmistukseen, mittausmenetelmien kehitykseen jne.

Tämän vuoksi ei ole ihme, että uuden ajan tieteen perustajat, esimerkiksi Galilei, näkivät luonnontieteen tehtävän nimen-

omaan ilmiöiden määrällisten suhteiden ja ominaisuuksien määrittämisessä.

Mutta tuon ajan tiedemiehet lankesivat äärimmäisyyteen: he pyrkivät tekemään kaikista „laaduista” niitä vastaavia „määriä” ja lakkasivat näkemästä ilmiöiden määrällisten eroavuuksien takaa niiden perustavia, laadullisia eroavuuksia.

Pelkästään määrällinen luonnon ilmiöiden tutkimus johti 17. ja 18. vuosisadan tieteelle luonteeseen mekaanisuuteen, ts. vakaumukseen, että matematiikka ja mekaniikka tarjoavat koko maailman tiedostamiseen riittävät periaatteet ja että jokainen ilmiö voidaan ymmärtää, jos se selitetään mekaniikan lakien avulla. Niinpä esimerkiksi 17. vuosisadalla eläneen ranskalaisen filosofin Descartesin opin mukaan eläimet ovat pelkkiä monimutkaisia koneita, joiden koko toiminta on täysin selitettävissä mekaanisilla syillä. Ja 18. vuosisadalla vaikuttanut ranskalainen materialisti La Mettrie väitti teoksessaan „Ihmiskone”, etteivät vain eläimet ole koneita, vaan että ihminenkin ei ole muuta kuin kone.

Mekanistinen luonnonkäsitys oli omalla ajallaan edistykseellinen, sillä se vaati tiukasti tieteellistä suhtautumista kaikkiin luonnonilmiöihin ja hylkäsi idealistiset ja teologiset „selitykset”. Mutta pian osoittautui, että pelkkä määrällinen tutkimus on riittämätön ja että esineiden ja ilmiöiden tiedostamiseksi on välttämätöntä ottaa selville niiden omalaatuisuudet, niiden erikoiset tunnusmerkilliset piirteet. Ympärillämme oleva maailma on täynnä laadullista moninaisuutta ja se voidaan ymmärtää ja selittää vain ottamalla huomioon kaikkien ilmiöiden ja prosessien niin määrällinen kuin laadullinenkin puoli. Tehtävä ei näin ollen ole siinä, että ilmiön laatu selitetään vain sen määräksi, vaan siinä, että ymmärretään, millainen riippuvuus vallitsee ilmiön määrällisen olemuksen ja sen laadullisen olemuksen välillä.

Tieteen kehitys on todistanut, että on olemassa määrällisiä suhteita, jotka ovat yhteisiä monille laadullisesti erilaisille esineille ja prosesseille. Niinpä esimerkiksi värähtelyteorian matemaattiset kaavat soveltuvat eriluontoiisiin fysikaalisiin ilmiöihin — mekaanisiin, sähkömagneettisiin, lämpövärtelyihin jne. Tämä on mahdollista siitä syystä, että kaikille näille ilmiöille ovat objektiivisesti ominaisia eräät yhteiset piirteet, yhteiset lainmukaisuudet, jotka ovat määrällisesti ilmaistavissa.

Tieteen nykyisellä kehitysasteella löytää matematiikka, joka on tekemisissä määrällisten suhteiden kanssa, yhä laajempaa sovellutusta laadullisesti erilaisten todellisuuden alojen tieteellisessä tutkimuksessa ja tekniikassa. Se on kiistattomasti edistykseellinen ilmiö.

Mutta näiden tai noiden määrällisten suhteiden soveltamisen mahdollisuus laadullisesti erilaisiin prosesseihin edellyttää

jokaisen tällaisen prosessin konkreettista tutkimista sen kaikessa laadullisessa omalaatuisuudessa.

**Määrällisten muutosten
muuttuminen
laadulliseksi**

Määrällisen tai laadullisen puolen yksipuolinen korostaminen on metafysiillisen suhde-
tautumistavan tunnusmerkki. Metafyysikka ei näe sisäistä välttämätöntä yhteyttä määrän ja laadun välillä. Sitä vastoin dialektisen ajattelun tärkeä saavutus oli sen seikan toteaminen, että olioiden määrälliset ja laadulliset tunnusmerkit eivät ole lainkaan ulkoisia eivätkä toisilleen merkityksellömiä vastakohtaisuuksia, vaan ovat syvässä dialektisessa yhteydessä keskenään. Tämä yhteys yleisimmässä muodossaan on siinä, että olion määrälliset muutokset aiheuttavat lainmukaisesti sen laadun muuttumisen.

Esimerkkejä tällaisista määrällisten muutosten muuttumisesta laadulliseksi kohtaamme ympärillämme joka taholla.

Niinpä soittimen kielen pituuden muuttuminen aiheuttaa äänen laadullisen muutoksen.

Sähkömagneettisten aaltojen pituuden muuttuminen johtaa jyrkkiin laadullisiin eroavuuksiin radioaalloissa, infrapunaosassa säteilyssä, näkyvän säteilyn kirjossa, ultraviolettiaalloissa, röntgen-säteissä ja vihdoin niin sanotuissa gammasäteissä.

Määrällisten muutosten aiheuttamien laadullisten muutosten lukemattoman paljouden havaitsemme kemiassa. Esimerkkinä voidaan mainita synteettiset aineet (kautsu, muovi, keinokuidut), joilla on niin suuri merkitys teollisuudessa ja jokapäiväisessä elämässä. Niiden poikkeuksellisen suuret molekyylit muodostuvat monien samaa kokoomusta olevien pienten yhtäläisten molekyyliden yhdistyessä. Tällainen pienten molekyyliden (monomereiden) yhdistyminen suuriksi (polymereiksi) johtaa laadullisiin muutoksiin: polymereilla on monia mainioita ominaisuuksia, joita ei ole monomereilla.

Määrälliset muutokset tapahtuvat jotakuinkin tasaisesti ja niiden luonne on usein vaikeasti havaittavissa. Aluksi ne eivät oleellisesti muuta olion laadullisia tunnusmerkkejä, mutta karttavat jatkuvasti ja lopulta johtavat olion perinpohjaiseen, laadulliseen muutokseen. „Määrä muuttuu laaduksi”, kuten sanotaan.

Niinpä teräs sitä kuumennettaessa säilyttää kovuutensa. Mutta kun lämpö määrä nousee kriittiseen pisteeseen, metalli lakkaa olemasta kova kappale ja siirtyy nestemäiseen tilaan.

Erittäin tärkeä merkitys dialektisella määrän muuttumisella laaduksi on kehitysprosessin ymmärtämiselle, sillä se selittää uuden laadun ilmaantumisen, mitä ilman ei ole kehitystä.

Niinpä esimerkiksi yhteiskunnan kehityksen ensimmäisillä asteilla ihmiset harjoittivat luontoistaloutta, jolloin jokainen yhteisö valmisti itse kaiken mikä oli välttämätöntä sen olemassaololle. Myöhemmin, tuotannon kasvaessa ilmaantuu tavaroiden

vaihto. Vaihto taajenee, kasvaa määrällisesti, ja tämä johtaa loppujen lopuksi varsin oleellisiin laadullisiin muutoksiin yhteiskunnan talouselämässä. Luontoistalouden tilalle tulee tavastalous, jolloin ihmiset eivät tuota esineitä omaa kulutustaan, vaan vaihtoa varten ja saavat vaihdon kautta itselleen tarpeellisia esineitä.

Jos määrällisten muutosten tuloksena ilmaantuu uusi laatu, niin sille on jo ominaista uusi määrällinen olemus. Se on „laadun muuttumista määräksi”. Niinpä laadullisesti uutta rakennetta olevan koneen soveltaminen antaa korkeamman työn tuottavuuden. Sosialistinen kansantalous, joka eroaa laadullisesti kapitalistisesta, kehittyy nopeampaa vauhtia.

Määrällisten muutosten muuttuminen perinpohjaisiksi, laadullisiksi muutoksiksi ja päinvastoin on yleinen *dialektinen kehityksen laki*. Se ilmenee kaikissa luonnon, yhteiskunnan ja ajattelun prosesseissa — kaikkialla missä tapahtuu vanhan vaihtumista uuteen.

Mitä harppaus on Olion siirtyminen määrällisten muutosten karttumisen tuloksena toisesta laadullisesta tilasta toiseen, uuteen, on *harppaus* kehityksessä. Harppaus on olion määrällisten muutosten asteittaisuuden katkeamista, se on siirtymistä uuteen laatuun ja merkitsee jyrkkää käännettä, perinpohjaista muutosta kehityksessä.

Esimerkiksi ihmisen ilmaantuminen oli harppaus, perinpohjainen murros orgaanisen maailman kehityksessä.

Harppaukset, siirtymiset laadusta toiseen tapahtuvat verratien nopeasti. Määrällisten muutosten hitaus ja laadullisen murroksen nopeus ovat kuitenkin suhteellisia: harppaukset tapahtuvat nopeasti *verrattuna* niitä edeltäviin määrällisten muutosten asteittaisen karttumisen kausiin. Tämä nopeus muuttuu riippuen esineen luonteesta ja olosuhteista, joissa harppaus tapahtuu.

Eräät aineet siirtyvät kiinteästä tilasta nestemäiseen heti saavuttaessaan tietyn kriittillisen lämpö määrän. Rauta sulaa lämpö määrän ollessa 1539°C, kupari — 1083°C, lyijy — 327,4°C. Eräille toisille kappaleille — muoveille, tervalle, lasille — ei voida mainita täsmällistä sulamislämpö määrää. Kuumennettaessa ne aluksi pehmenevät ja sitten siirtyvät nestemäiseen tilaan. Voidaan sanoa, että tässä tapauksessa laadullinen murros, ts. harppaus, tapahtuu asteittain. Mutta tässäkin toteutuu siirtyminen kiinteästä tilasta nestemäiseen verratien nopeasti. On erotettava asteittaiset, hitaat määrälliset muutokset, jotka valmistelevat laadun muutosta, *asteittaisesta laadullisesta muutoksesta*, jonka kestäessä itse esineen rakenne muuttuu perinpohjin ja joka sittenkin jää harppaukseksi.

Yhteiskunnankin kehityksessä tapahtuu sekä määrällisiä että harppauksen tapaisia laadullisia muutoksia. Niin luonnossa kuin yhteiskunnassakin tapahtuvien määrällisten muutosten

merkitsemiseen käytämme *evoluution* käsitettä. Evoluution käsitettä käytetään joskus ei vain asteittaisten määrällisten muutosten mielessä, vaan myös laajemmassa mielessä — merkitsemään kehitystä yleensä, joka käsittää sekä määrälliset että laadulliset muutokset. Puhumme usein nykyaikaisesta darvinismista oppina orgaanisen maailman evoluutiosta, tarkoittaen tällöin, että tähän evoluutioon sisältyvät niin määrälliset kuin laadullisetkin muutokset. Harppauksen tapaiset laadulliset muutokset yhteiskuntaelämässä merkitään *revoluution*, vallankumouksen käsitteellä. Vallankumouksella yhteiskunnan kehityksessä tarkoitetaan ennen kaikkea laadullisia muutoksia yhteiskunnan rakenteessa. Mutta kumouksia tapahtuu toisillakin yhteiskuntaelämän aloilla — tekniikassa, tuotannossa, tieteessä ja kulttuurissa.

Evoluution ja revolusion välillä on sisäinen välttämätön yhteys. Yhteiskunnan evoluutioluontoinen kehitys päättyy lainmukaisesti harppauksen tapaisiin laadullisiin muutoksiin, vallankumouksiin. Laadun vallankumoukselliset muutokset panevat alulle evoluutioluontoisten muutosten uuden kauden.

Materialistisen dialektiikan oppi määrällisten muutosten muuttumisesta laadullisiksi antaa asean taistelua varten marxilaisuuden oikeistolaisia ja „vasemmistolaisia” vihollisia vastaan. Se suuntautuu reformismia vastaan, joka kieltää sosialistisen vallankumouksen välttämättömyyden ja saarnaa, että sosialismiin siirtyminen voidaan suorittaa reformien tietä, kapitalismin asteittaisella „kasvamisella” sosialismiksi. Toisaalta dialektiikka osoittaa kaikenlaisten vasemmistolaisten virtausten täydellisen teoreettisen kestävämmyyden, virtausten, jotka eivät ota huomioon tapahtumien luonnollista kehitystä ja aliarvioivat joukkojen keskuudessa tehtävän jokapäiväisen työn merkityksen, niiden vallankumoukseen valmistelun sekä kumouksellisten voimien kartuttamisen merkityksen.

**Metafyysillistä
kehityskäsitystä
vastaan**

Marx ja Engels loivat materialistisen dialektiikan taistelussa luonnonkehityksen kieltävää metafyysillistä katsomusta vastaan. Sen jälkeen on asiaintila muuttunut.

19. vuosisadan toisella puoliskolla kehityksen ajatus (etupäässä Darwinin opin kautta) levisi laajalle. Metafyysillinen katsomus ei kuitenkaan kadonnut. Se esiintyi vääristyneenä, yksipuolisena käsityksenä kehityksestä itsestään. Dialektiikan taistelussa metafysiikkaa vastaan on nyt pääasiassa kysymys siitä, miten kehitys on ymmärrettävä, eikä siitä, onko kehitystä.

Eräs metafyysillisen kehityskäsityksen lajeista on väite, että luonto kehittyy yksinomaan pienten, asteittaisten, keskeyttömien määrällisten muutosten kautta, evoluution tietä, eikä salli harppauksia, jyrkkiä laadullisia muutoksia. „Luonto ei tee harppauksia”, sanovat tuon katsomuksen kannattajat. Kun he eivät näe kehityksessä mitään muuta kuin evoluutiota, heitä nimitetään „latteiksi evolutionisteiksi”. „Lattean evolutionismin”

perustajana esiintyi 19. vuosisadan toisella puoliskolla elänyt englantilainen filosofi ja sosiologi H. Spencer.

Kehitys tapahtuu Spencerin käsityksen mukaan tasaisesti, ilman vähäisimpiäkään asteittaisuuden katkeamisia, pelkästään ainesten määrällisen lisääntymisen tietä. Evoluutioprosessin asteet eivät eroa toisistaan laadullisesti, vaan ainoastaan määrällisesti.

H. Spencerin „lattean evolutionismin” teoriolla on ollut suuri vaikutus moniin positivistisiin filosofian ja luonnontieteen suuntiin, sen ovat omaksuneet monet porvarilliset ja revisionistiset teoreetikot ja käyttäneet sitä taistelussa marxilaista materialistista dialektiikkaa sekä Marxin ja Engelsin proletaarisen vallankumouksen oppia vastaan.

„Lattean evolutionismin” ilmeinen kestättömyys ja sen ristiriita tosiasioiden kanssa ovat johtaneet toisenlaisen, „lattealle evolutionismille” ulkonaisesti vastakkaisen, mutta yhtä yksipuolisen ja metafyyssillisen kehityskäsityksen ilmaantumiseen. Kysymys on niin sanotuista „luovan evoluution” teorioista, jotka ovat tulleet muotiin 20. vuosisadalla.

Kun „lattean evolutionismin” kannattajat näkivät kehityksessä vain määrällisiä muutoksia, niin „luovan evoluution” kannattajat näkevät siinä vain laadullisia muutoksia. He tähdentävät, että kehityksellä on „luova” luonne ja että se on uusien muotojen ilmaantumista. Mutta he eivät aseta näitä laadullisia muutoksia lainmukaiseen yhteyteen edellä tapahtuneiden määrällisten muutosten kanssa. He väittävät, että uuden ilmaantumista kehitysprosessissa ei voida selittää luonnollisten syiden vaikutuksella, vaan että ainoa mahdollinen selitys on vetoaminen salaperäiseen henkistä laatua olevaan „luovaan voimaan”, joka suuntaa kehitystä ja synnyttää uusia muotoja. Näin „luovan evoluution” uusi teoria johtaa iänikuisen jumalaan, mikä silmännähtävästi osoittaa sen epätieteellisen luonteen.

Metafyyssillisen käsityksen vastakohtana on todella tieteellinen, dialektinen käsitys kehityksestä, joka tunnustaa sekä asteittaiset määrälliset muutokset että harppauksen tapaiset laadulliset muutokset.

3. Kahtiajako vastakohtiin on kehityksen peruslähde

Olemme nähneet, että kehitysprosessi on vanhan laadun muuttumista uudeksi määrällisten muutosten tietyllä asteella.

Nyt herää kysymys: mikä on kaikenlaisen kehityksen liikkeellepaneva voima, sen lähde? Vastaaminen tähän kysymykseen on materialistisen dialektiikan mitä tärkein tehtävä. Se antaa vastauksen lähtien kaiken todellisuuden ristiriitaisesta luonteesta.

Jo muinaisina aikoina ihmiset kiinnittivät huomiota siihen, että vastakkaiset ominaisuudet, voimat ja pyrkimykset erottuvat selvästi ja esittävät erittäin tärkeää osaa ympärillämme olevan maailman moninaisuudessa. Tuolloin huomattiin, että vastakkaiset alkuperusteet eivät ole vain olemassa rinnakkain toistensa kanssa, vaan ovat toisiinsa sidotut ja esiintyvät samassa esi-neessä tai ilmiössä, muodostavat saman olion tai saman prosessin eri puolia.

Monet vanhan Kiinan, Intian, Kreikan ja toisten maiden filosofit olivat sitä mieltä, että olioiden synty ja olemassaolo voidaan selittää vain jos ymmärretään, minkälaisista vastakohtista ne muodostuvat. Noihin aikoihin pidettiin sellaisina vastakohtina lämmintä ja kylmää, kuivaa ja kosteaa, tyhjää ja täyttä, olemista ja olemattomuutta jne.

Jo vanhalla ajalla lausuttiin julki ajatus, että olioiden muutoksen liikkeellepaneva voima on vastakkaisten voimien yhteen-törmäys. Niinpä muinaiskreikkalainen filosofi Herakleitos opetti, että „kaikki tapahtuu taistelun kautta” ja että taistelu on kaiken lähde („isä”). Vanhan ajan dialektikot kiinnittivät huomiota siihenkin seikkaan, että vastakohtat eivät ole jotakin jähmetty-nyttä ja muuttumatonta: ne ovat suhteellisia, ne eroavat toisistaan vain tietyssä mielessä ja muuttuvat toisikseen tietyissä olosuhteissa. Kaikki nämä olivat ydinajatukseltaan nerokkaita arvailuja, vaikka ne usein ilmaistiin naiivissa muodossa.

Feodaalisessa yhteiskunnassa, missä kirkko vainosi kaikkia itsenäisiä yrityksiä luonnon tutkimiseen, ajatus vastakohtien ykseydestä ja taistelusta sammui. Kapitalistisen yhteiskunnan muodostumiskaudella kysymys vastakohtista kiinnitti uudelleen huomiota puoleensa. Sellaiset etevät ajattelijat kuin N. Cusanus (15. vuosisata) ja G. Bruno (16. vuosisata) opettivat, että missä tavallinen järki näkee vain sovittamattomia vastakohtia (ääret-tömän ja äärellisen, väärän ja suoran jne.), siellä syvällisempi järki löytää vastakohtien ykseyden eli „vastakohtien yhteen-lankeamisen”.

17. ja 18. vuosisadalla vallinnut mekanistinen luonnontiede ei ollut suotuisa dialektiikan eikä varsinkaan vastakohtia koskevan opin kehittämiselle. Mutta tuonakin aikana terävänäköiset ajattelijat, tarkkaillaessaan kärkeviä selkkauksia ja yhteen-törmäyksiä täynnä olevan vallankumousta edeltäneen aikakau-den tapahtumia ja suhteita, lausuivat syvällisiä ajatuksia vastakohtien merkityksestä yhteiskuntaelämässä, historiassa. (Ks. esimerkiksi Diderot'n „Rameaun veljenpoika” tai Rous-seaun „Epäyhdenvertaisuuden synnystä ja perusteista”).

18. vuosisadan lopun ja 19. vuosisadan alun saksalaisessa filosofiassa kiinnittää ajatus vastakohtien merkityksestä puoleensa monen filosofin tarkan huomion, ja Hegelillä siitä tuli eräs hänen filosofiansa pääperiaatteista. Hegel yritti kuvata

kehitysprosessia liikuntana jostakin ykseydestä vastakohtien avautumisen kautta uuteen ykseyteen, olion tai ilmiön muuttumisena vastakohtakseen. Hegel nimitti ilmiön vastakkaisten puolten yhdistelmää „ristiriidaksi”. Mutta idealisti kun oli, hän piti todellisuuden ristiriitoja absoluuttisen idean loogisessa kehityksessä esiintyvänä ristiriitoina.

Uudistaessaan materialistisesti Hegelin dialektiikan marxilaisuuden perustanlaskijat säilyttivät sanan „ristiriita”, mutta antoivat sille toisen, materialistisen sisällön.

Dialektinen ristiriita ja sen yleinen luonne Marxilaisuus tarkoittaa dialektisella ristiriidalla tässä tai tuossa ilmiössä tai prosessissa esiintyviä vastakkaisia, toisensa poissulkevia puolia, jotka samalla edellyttävät toisiaan ja ovat olemassa kyseisen ilmiön puitteissa vain keskinäisessä yhteydessä.

Vanhan ajan dialektikoille oli oppi vastakohtista ja niiden „yhteenlankeamisesta” vain arvelua, joka tapahtui todellisuuden välittömän tarkkailun ja sitä koskevan mietiskelyn perusteella. Marxilaiselle dialektiikalle tämä oppi on yhteenveloa asiatiiedoista, jotka tiede on koonnut tutkimalla kaikkia todellisuuden aloja.

Todellakin, tutkittaessa mitä ilmiöitä tahansa luonnossa, yhteiskunnallisissa suhteissa tai ihmisten henkisessä elämässä havaitaan ristiriitoja, ts. vastakkaisten puolien ja kehityssuuntien yhteenlörmäyksiä.

Niin kauan kuin tarkastelemme jotakin oliota sen ollessa levossa, staattisessa tilassa, näemme siinä tietenkin vain erilaisia ominaisuuksia ja tunnusmerkkejä, mutta voi olla, ettemme huomaa minkäänlaista vastakohtien „taistelua” emmekä siis minkäänlaisia ristiriitoja. Mutta heti kun yritämme seurata olion liikuntaa, muuttumista, kehitystä, havaitsemme siinä heti vastakkaisten puolien ja prosessien olemassaolon.

Katsoessamme esimerkiksi mikroskooppista kasvi- tai eläinsolun valmistetta, näemme vain solun rakenteen, ts. ulkokuoren, ytimen, alkuliman jne. Mutta jos tarkkailemme *elävää* solua, niin joudumme siinä tapahtuvien vastakkaisten prosessien, assimilaation ja dissimilaation, sen ainesosien kasvun ja kuoleutumisen todistajiksi.

Jokaisen tieteen edustajat kohtaavat vastakohtia ja ristiriitoja. Matematiikassa he ovat tekemisissä vastakkaisten toimitusten: yhteenlaskun ja vähennyslaskun, differentiaalilaskennan ja integraalilaskennan kanssa; mekaniikassa — voiman ja vastavoiman, vetovoiman ja poistovoiman kanssa; fysiikassa — positiivisten ja negatiivisten sähkövarausten kanssa; kemiasa — atomien yhtymisen ja eroamisen kanssa; hermostofysiologiassa — aivokuoressa tapahtuvan ärsytyksen ja ehkäisyn kanssa; yhteiskuntatieteessä — luokkataistelun ja monien muiden vastakohtien ja siis myös ristiriitojen kanssa.

Inhimillinen ajattelu ja tiedostaminen ovat myös dialektisen ristiriitaisuuden periaatteen alaisia. Esimerkiksi tiedostamisprosessissa näemme vastakkaisten katsomusten alituisia yhteentörmäyksiä, ristiriitoja vanhojen teoriain ja uusien tosiasiain välillä jne.

**Kehitys
ja vastakohtien
taistelu**

Ristiriidan käsite saa ratkaisevan merkityksen siellä missä luonnehditaan *kehityksen* prosessia. Luonnossa, yhteiskuntaelämässä ja ihmisten ajattelussa kehitys tapahtuu niin, että esineessä ilmenee vastakkaisia, toisensa poissulkevia puolia tai pyrkimyksiä; ne joutuvat keskenään „taisteluun”, joka johtaa vanhojen muotojen tuhoon ja uusien syntyyn. Sellainen on kehityksen laki. „Kehitys on vastakohtien „taistelua””⁸, kirjoitti V. I. Lenin.

Tätä ajatusta ei tietenkään pidä käsittää yksinkertaistaen. *Taistelu*-sanan varsinaisessa, kirjaimellisessa mielessä vastakohtien taistelua tapahtuu pääasiassa ihmisyyhteiskunnassa. Mutta orgaanista maailmaa ajatellen ei läheskään aina voida puhua taistelusta sanan varsinaisessa mielessä. Epäorgaaniseen luontoon nähden on tämä sana ymmärrettävä vieläkin vähemmän kirjaimellisesti. Tämän vuoksi Lenin, määritellessään kehityksen vastakohtien „taisteluksi”, panee tämän sanan lainausmerkkeihin. Nämä täsmennykset ovat välttämättömiä, jotta vastakohtien taistelu ymmärrettäisiin oikein.

Ykseyden jakautuminen kahdeksi vastakohtaksi ja näiden molemminpuolinen vastavaikutus eli „taistelu” on dialektiikan yleinen ja perustavin laki. Ykseyden kahtiajako ja sen ristiriitaisen osien tiedostaminen on, kuten Lenin korostaa, eräs dialektiikan perustavimpia erikoisuuksia eli piirteitä, vielä enemmänkin, se on „dialektiikan... *ydin*”⁷.

Kaikenlainen kehitys, olkoon kysymyksessä sitten tähtien liikunta, kasvin kasvaminen, ihmisen elämä tai yhteiskunnan historia, on ristiriitainen omassa olemuksessaan. Todellakin, kehitys kaikkein yleisimmässä muodossaan onkin juuri siinä, että olio pysyy joka hetki omana itsenään ja samaan aikaan ei ole oma itsensä. Se säilyttää määräytyneisyytensä ja vakaisuutensa, mutta samaan aikaan on muuttumassa, tulemassa toiseksi.

„...Siinä että olio pysyy samana ja muuttuu samalla alituisesti, että siihen sisältyy vastakohta „pysyvyyden” ja „muuttumisen” välillä, on *ristiriita*”⁸, kirjoitti Engels. Kehittyvä olio kantaa itsessään jonkin toisen itua, se sisältää oman vastakohdansa, jonkinlaisen „kieltävän” seikan, joka ei anna sen pysyä liikkumattomana ja muuttumattomana. Siihen sisältyy objektiivinen ristiriita, sen sisällä vaikuttavat vastakkaiset pyrkimykset, tapahtuu vastakkaisten voimien tai puolien keskinäinen vastavaikutus eli „taistelu”, joka loppujen lopuksi johtaa tämän ristiriidan ratkaisemiseen, olion perinpohjaiseen laadulliseen muutokseen.

Orgaaniset lajit, jotka olivat olemassa esimerkiksi Maan geologisen historian niin sanotulla tertiäärikaudella, pysyivät monien vuosituhsien ajan muuttumattomina, säilyttivät muotojensa vakaisuuden. Mutta tämä vakaisuus oli suhteellista. Elimistöjen ollessa vuorovaikutuksessa muuttuvan ympäristön kanssa niissä tapahtui muutosten kasautumista, perinnöllisyys vakiinnutti nämä muutokset ja ne johtivat lopulta aivan uusien kasvi- ja eläinlajien syntyyn. Jokaisen lajin sisällä vaikuttavien vastakkaisten kehityssuuntien, perinnöllisyyden ja muuttuvuuden alituinen vuorovaikutus eli „taistelu” — sellainen on orgaanisen maailman kehityksen sisäinen perusta.

Tästä seuraa, että olion pysyvyys, joka edellyttää vastakohtien tiettyä tasapainottumista eli yhtäläistymistä, voi olla vain väliaikaista ja suhteellista. Ikuista ja ehdotonta on ainoastaan materian liikunta, joka alituisesti hylkää vanhat muodot ja luo uusia. Muotoillessaan tämän mitä tärkeimmän dialektiikan perusajatuksen Lenin kirjoitti: „Vastakohtien... ykseys on ehdollista, väliaikaista, ohimenevää, suhteellista. Toisensa poissulkevien vastakohtien taistelu on ehdotonta, samoin kuin ehdotonta on kehitys, liikunta”⁹.

Dialektinen käsitys kehityksestä vastakohtien ykseytenä ja taisteluna on metafyyssilliselle käsitykselle vastakkainen. Kuten Lenin tähdensi, eräs metafyyssillisen kehityskäsityksen päävioista oli siinä, että se ei nähnyt materian kehityksen sisäistä liikkeelle-panevaa voimaa, ei tuntenut sen *itseliikuntaa* ja siirsi kehityksen lähteen olion ulkopuolelle. Voimaksi, joka panee materian liikkeelle, mutta on materian ulkopuolella, jäi loppujen lopuksi jumala. Metafyyssillinen näkemys ei näin ollen tyytynyt vain esittämään yksipuolista ja siis väärää käsitystä kehityksestä, vaan vei myös fideistisiin johtopäätöksiin, ts. jumalallisen alkuperusteen tunnustamiseen ja siis tieteen pettämiseen.

Dialektiselle näkemykselle kehityksestä on ominaista syvällisyys ja sisältörikkaus. „...Vain se antaa avaimen „harppauksiin”, „asteittaisuuden katkeamiseen”, „vastakohtaksi muuttumiseen”, vanhan tuhoutumiseen ja uuden ilmaantumiseen”. Tämän näkemuksen mukaisesti, Lenin kirjoitti, „päähuomio kiinnitetään juuri „i t s e” liikunnan *lähteen* tiedostamiseen”¹⁰. Nähdessään kaikkien olioiden ja ilmiöiden sisäisessä ristiriitaisuudessa avaimen itseliikunnan ja kehityksen ymmärtämiseen dialektinen kehityskäsitys ei kaipaa minkäänlaista ylikuonnollista liikunnan lähdettä, se hylkää ajatuksen „tuonpuoleisten” voimien puuttumisesta luonnon elämään, ts. pysyvä uskollisena tieteelle.

**Ristiriita on aina
konkreettinen**

Edellä esitetty kuva kehitysprosessista vastakohtien taisteluna on tietenkin varsin yleinen: se on sovellettavissa jokaiseen kehitysprosessiin eikä tästä syystä ole vielä sinänsä riittävä selittämään ainoatakaan noista prosesseista. Sillä vastakohtia

„yleensä” ei ole olemassa, vaan aina on olemassa *konkreettisia, tiettyjä vastakohtia*.

Jokainen olio tai ilmiö sisältää lukemattoman määrän keskenään vuorovaikutuksessa olevia puolia; jokainen ilmiö liittyy sitä paitsi ympärillä oleviin olioihin ja prosesseihin. Tästä syystä kaikissa ilmiöissä voidaan havaita erilaisia ulkoisia ja sisäisiä ristiriitoja. Jotta ymmärrettäisiin tämän tai tuon ilmiön kehitys, on tutkittava, mikä ristiriita tässä prosessissa on pääasiallinen, määräävä, mitkä konkreettiset vastakohtat siinä ovat vuorovaikutuksessa, millaisen muodon niiden „taistelu” saa ja mitä osaa ristiriidan kumpikin puoli siinä esittää.

Tälle tai tuolle ilmiölle ominaiset ristiriidat eivät ole mitään muuttumatonta, kerta kaikkiaan annettua. Kuten kaikki maailmassa ne syntyvät, kehittyvät ja vihdoin saavat ratkaisunsa aiheuttaen siirtymisen vanhasta laadullisesta tilasta uuteen.

Kaikissa tapauksissa on kehitysprosessia tutkittaessa välttämätöntä eritellä konkreettisesti ne muodot, joita taistelevat vastakohtat saavat, ja ne asteet, joiden kautta kehittyvä ristiriita kulkee.

Mitä korkeampi on aste, jolle kehittyvä materia nousee — elottomasta luonnosta orgaanisen maailman kautta ihmisyyteen — sitä monipuolisemmaksi ja monisärmäisemmäksi kehitysprosessi tulee. Tällöin saa yhä suuremman merkityksen kehitysprosessille sellaisten vastakohtien kuin uuden ja vanhan taistelu, yhä jyrkemmäksi tulee kehittyvän ilmiön „kumouksellisen” ja „vanhoillisen” puolen erottuminen ja vastakkaisuus. Vastakohtat eivät tässäkään tietysti rajoitu vain uuden ja vanhan taisteluun, mutta viime kädessä määrää kehityksen luonteen juuri tämä taistelu, jonka kulussa uusi voittaa vanhan vastarinnan ja saa vankan jalansijan elämässä, kun taas vanha, aikansa elänyt kuolee.

Dialektinen kehitysoppi suuntaa tutkijan huomion jokaisessa ilmiössä esiintyvien vastakkaisten tendenssien konkreettiseen erittelyyn ja vaatii uuden, kasvavan ja edistyksellisen aktiivista tukemista.

Antagonistiset ja
ei-antagonistiset
ristiriidat

Yhteiskuntaelämän kannalta katsoen on tärkeää tehdä ero antagonististen ja ei-antagonististen ristiriitojen välillä.

Antagonistisiksi nimitetään ristiriitoja niiden yhteiskuntaryhmien tai -luokkien välillä, joiden perusedut ovat sovittamattomat. Sellaisia ovat ristiriidat sortajien ja sortettujen, riistäjien ja riistettyjen välillä. Meidän aikanamme nämä ovat ennen kaikkea työväenluokan ja kapitalistien välisiä ristiriitoja. Ne voivat kadota vasta silloin kun kapitalistiluokka tulee rauhanomaisin tai ei-rauhanomaisin keinoin lopetetuksi luokkana, ts. jätetyksi vaille poliittista valtaa ja tuotannonvälineitä, ja siten vaille mahdollisuutta työtätekevien riistämiseen. Tämä voi tapahtua vain sosialistisen vallankumouksen tuloksena.

Politiikassa ja käytännöllisessä toiminnassa on hyvin tärkeätä ottaa huomioon luokkaristiriitojen antagonistinen luonne riistoyhteiskunnassa. Sen kieltäminen johtaa väistämättä reformistisiin virheisiin. Niinpä opportunistit ja revisionistit eivät myönnä porvariston ja työväenluokan välisten ristiriitojen antagonistista luonnetta ja saarnaavat tämän perusteella luokkasovintoa. Mutta sellainen politiikka on syvästi virheellistä ja vahingollista. Se johtaa työväenluokan asemien heikentymiseen, horjuttaa työtätekevien taistelua vapautuksensa puolesta.

Antagonistiset ristiriidat ovat historiallinen ilmiö, ne ovat riistoyhteiskunnan synnyttämiä ja jäävät olemaan niin kauan kuin tämä yhteiskunta on olemassa.

Kun ihmisen harjoittama toisen ihmisen riisto loppuu, silloin katoavat myös antagonistiset ristiriidat. Mutta se ei merkitse, ettei sosialismin vallitessa enää ole minkäänlaisia ristiriitoja. „Antagonismi ja ristiriita eivät ole lainkaan samaa”, kirjoitti Lenin. „Edellinen katoaa, jälkimmäinen jää olemaan sosialismin vallitessa”¹¹.

Ei-antagonistisille, sosialistiseen yhteiskuntaan kuuluville ristiriidoille on tunnusmerkillistä, että ne ovat sellaisen yhteiskunnan ristiriitoja, jossa luokkien ja yhteiskuntaryhmien perusedut käyvät yhteen. Tästä syystä sellaisten ristiriitojen ratkaiseminen ei tapahdu luokkataistelun tietä, vaan ystävyysuhteessa olevien luokkien, kaikkien yhteiskuntakerrosten yhteisin ponnistuksin marxilais-leniniläisen puolueen johdolla.

Ei-antagonistisia ristiriitoja jää olemaan luokkaeroavuuksien jäännösten lopettamisen jälkeenkin. Eihän yhteiskunnassa synny ristiriitoja vain luokkien välillä, vaan myös yhteiskuntaelämän eri puolien välillä, esimerkiksi tuotannon ja kulutuksen välillä, talouden eri alojen välillä, tuotantovoimien kehityksen tarpeiden ja vallitsevien talouden johtamismuotojen välillä jne. Tästä syystä ei elämässä ilmaantuvissa dialektisissa ristiriidoissa ole nähtävä mitään epänormaalia.

Totta on, että ristiriidat aiheuttavat usein levottomuutta ja vaikeuksia elämässä, työssä ja taistelussa. Niiden voittamiseen joudutaan kuluttamaan paljon energiaa. Mutta ilman ristiriitoja ja ilman taistelua niiden ratkaisemisen puolesta ei ole myöskään eteenpäinmenoa.

Tärkeimmällä tilalla yhteiskunnallisten ristiriitojen joukossa ovat uuden puolesta taistelevien voimien ja vanhaa puolustavien voimien väliset ristiriidat. Ymmärrettävää on, että ilman uuden syntymistä ja ilman sen vahvistumista elämässä, ilman taistelua uuden puolesta ei voi olla kehitystä. Toisten ilmiöiden synty ja toisten vanheneminen, ristiriidat ja yhteentörmäykset niiden välillä, uuden voitto vanhasta — sellaisia ovat yhteiskunnallisen kehityksen objektiiviset, lainmukaiset piirteet.

Taistelussa ristiriitojen ratkaisemiseksi ihmiset murskaavat vanhentuneita järjestelmiä ja suhteita, voittavat kangistuneil-

suutta ja rutiinia, kohoavat uusiin, monimutkaisempiin tehtäviin ja täydellisempiin yhteiskuntaelämän muotoihin.

Mutta millaisia konkreettisia ristiriitoja joudutaan kohtaamaan sosialismin vallitessa? „Nämä ovat pääasiassa”, sanoo toveri N. S. Hruštšev, „kasvun ristiriitoja ja vaikeuksia, jotka johtuvat sosialistisen talouselämän nopeasta noususta, kansan aineellisten ja kulttuuritarpeiden kasvusta, ristiriitoja uuden ja vanhan, edistyneimmän ja takapajuisen välillä. Niitä ovat ristiriidat sosialistisen yhteiskunnan jäsenten kasvavien tarpeiden ja niiden tyydyttämiseen toistaiseksi riittämättömän aineellisen ja teknillisen perustan välillä”¹².

Työtätekevät voittavat sosialistisen yhteiskunnan ristiriidat marxilais-leniniläisen puolueen johdolla kehittämällä nopeasti ja herkeämättä sen aineellista ja teknillistä perustaa, kehittämällä edelleen talousjärjestelmää, täydellistämällä valtiomuotoja, kohottamalla työtätekevien sosialistista tietoisuutta. Niiden ratkaiseminen johtaa sosialistisen järjestelmän jatkuvaan lujittumiseen ja vie yhteiskuntaa kommunismia kohti.

**Porvariston ideologit
dialektiikkaa
vääristelemässä**

Yrittäessään kumota materialistista dialektiikkaa monilukuiset marxilaisuuden vastustajat esiintyvät ennen kaikkea dialektiikan ydinkohtaa — ristiriitoja koskevaa oppia vastaan. Useimmiten he väittävät, että ristiriidat voivat syntyä vain ajattelussa, mutta eivät mitenkään objektiivisessa maailmassa. Mitä taas tulee ajattelussa esiintyviin ristiriitoihin, niin ristiriidan looginen laki kieltää ne; niiden ilmaantuminen merkitsee vain, että ajatteluprosessi tapahtuu väärin. Tästä tehdään johtopäätös, että ristiriidat eivät ole yleensä sallittavia ja että niitä ei saa missään olla.

Tuollainen vastakohtien ykseyttä ja taistelua koskevan dialektisen lain „arvostelu” on täysin kestämaton. „Ristiriidoista” puhuessaan materialistinen dialektiikka tarkoittaa ennen kaikkea itse objektiivisessa todellisuudessa olemassaolevia reaalisia ristiriitoja. Näistä ristiriidoista on tietenkin erotettava ristiriidat, jotka ovat tulosta epäjohdonmukaisesta ajattelusta ja käsitesekaannuksesta. Kun ihminen puhuessaan väittää jotakin ja alkaakin samassa kieltää sen mitä oli sanonut, niin häntä syytetään aivan oikein loogisesta ristiriitaisuudesta, jonka muodollisen logiikan lait kieltävät.

Väärän ajattelun tuloksena esiintyviä ristiriitoja ei pidä sekoittaa objektiivisissa olioissa itsessään oleviin objektiivisiin ristiriitoihin. Vaikka sana „ristiriita” on kummassakin tapauksessa sama, niin se merkitsee eri asioita.

Marxilaisuuden viholliset turvautuvat toiseenkin taistelukeinoon materialistista dialektiikkaa vastaan.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen useissa kapitalistisissa maissa levisi eikä ole vielä nykyisinkään menettänyt merkitys-

tään eräs idealistisen filosofian kaikkein taantumuksellisimmista virtauksista — *uushegeliläisyys*. Sen edustajat väärensivät Hegelin idealistisen dialektiikan, heittivät pois kaiken mikä siinä oli todella arvokasta ja yrittivät käyttää sitä taisteluun marxilaisuuden filosofiaa vastaan, epätieteellisten ja poliittisesti taantumuksellisten ajatusten sofistiseen perusteluun.

Niinpä eräät uushegeliläiset alkoivat väittää, että elämälle ovat sen omasta luonnosta johtuen ominaisia poistamattomat vastakohtat, kiivaat selkkaukset, traagiset yhteentörmäykset ja että ihmiselämän „traagisen dialektiikan” vuoksi ihmiset eivät muka voi koskaan voittaa yhteiskuntaa raatelevia ikuisia ristiriitoja, eivät voi milloinkaan rakentaa elämäänsä järkeville ja oikeudenmukaisille perusteille.

Nämä filosofit selittävät, että työläisten pyrkimys korvata kapitalistinen järjestelmä ja sen ristiriidat sosialistisella järjestelmällä on muka utooppista „finalismia”, yritystä tehdä loppu yhteiskunnan dialektisesta kehityksestä.

Tällaisella ristiriitojen tulkinnalla nuo porvarilliset filosofit pyrkivät ikuistamaan kapitalismin ja samalla saattamaan huonoon valoon työväenluokan taistelun kommunismin puolesta.

Todellisuudessa jokainen konkreettinen ristiriitojen muoto, myöskin yhteiskunnallisten ristiriitojen jokainen muoto, saa loppujen lopuksi ratkaisunsa. Sosialismin voitot Neuvostoliitossa ja muissa maissa osoittavat vakuuttavasti, että kapitalismille ominaiset ristiriidat eivät ole ikuisia samoin kuin itse kapitalismikaan ei ole ikuinen, vaan että nämä ristiriidat ovat voitettavissa.

4. Dialektinen kehitys alemmasta korkeampaan

Aineellinen maailma on olemassa ikuisesti. Mutta tämä materian ikuinen elämä koostuu sen eri muotojen alituisesta vaihtumisesta. Ne ilmaantuvat, ovat olemassa ja katoavat, vaihtuvat toisiin muotoihin.

Tähtiä muodostuu ja häviää maailmankaikkeuden äärettömissä avaruuksissa, Maan historian geologiset aikakaudet vaihtuvat, kasvien ja eläinten lajit ilmaantuvat ja katoavat syntyvien ja kuolevien sukupolvien lukemattomissa vaihdoksissa. Ikuisia eivät ole myöskään yhteiskuntaelämän muodot. Ne ilmaantuvat, kehittyvät ja lujittuvat, mutta sitten vanhentuvat ja vaihtuvat toisiin yhteiskunnallisiin muotoihin. Niinpä meidän nähtemme tapahtuu kapitalismin vaihtuminen sosialistiseen yhteiskuntajärjestelmään.

Yhä uusien muotojen alituinen syntyminen, vanhentuneiden muotojen lakkaamaton vaihtuminen uusiin — siinä ilmenee materian ikuinen liikunta ja kehitys.

Dialektinen kieltäminen Idealistista dialektiikkaa kehitellessään Hegel nimitti „kieltämiseksi” olemisen toisen muodon vaihtumista toiseen. Tämän sanan käyttäminen johtui siitä, että Hegel käsitti olemisen ajatukseksi („ideaksi”), joka kehittyy sillä tavoin, että jokainen yksityinen käsite havaitsee epätotuudellisuutensa ja että toinen, päinvastainen käsite „kieltää” sen.

Marx ja Engels hylkäsivät Hegelin opin kehityksen loogisesta luonteesta, mutta säilyttivät sanan „kieltäminen” tulkiten sen materialistisesti. Marxilaisessa dialektiikassa kieltämisellä tarkoitetaan kehitysprosessissa tapahtuvaa vanhan laadun lainmukaista vaihtumista uuteen, joka on syntynyt vanhasta. Tämä kehitysprosessissa tapahtuva vanhan laadun vaihtuminen uuteen on usein luonteeltaan olion muuttumista vastakohdakseen.

Marx kirjoitti, että „ainoallakaan alalla ei voi tapahtua kehitystä, joka ei kiellä aikaisempia olomuotojaan”¹³. Se että uusi laatu kieltää kehitysprosessissa vanhan, on luonnollinen tulos vastakohtien ykseyden ja taistelun lain vaikutuksesta. Tapahtuuhun jokaisessa esineessä, ilmiössä ja prosessissa toisensa poisulkevien puolien ja tendenssien taistelua, ja tämä taistelu johtaa lopuksi vanhan „kieltämiseen” ja uuden ilmaantumiseen. Mutta kehitys ei pysähdy siihen, että jokin ilmiö „kieltää” toisen, jonka tilalle se tulee. Maailmaan ilmaantunut uusi ilmiö sisältää uusia ristiriitoja. Alussa ne voivat olla vielä huomaamattomia, mutta tulevat aikaa myöten ehdottomasti esiin. „Vastakohtien taistelu” sukeutuu nyt uudella pohjalla ja johtaa loppujen lopuksi väistämättä uuteen „kieltämiseen”. Objektiivinen maailma kokonaisuudessaan on ikuinen ja ääretön, mutta kaikki sen muodostavat oliot ovat äärellisiä avaruudessa ja ajassa, ne ovat ohimeneviä, „kieltämisen” alaisia. Mikään „kieltäminen” ei ole viimeinen. Kehitys jatkuu, ja jokainen seuraava „kieltäminen” tulee vuorostaan „kielletyksi”.

Materialistisessa dialektiikassa ei kysymys ole kaikenlaisesta, vaan dialektisesta „kieltämisestä”, ts. sellaisesta, jossa tapahtuu esineen, olion ja ilmiön *kehittyminen edelleen*.

Sellainen „kieltäminen” on erotettava mekaanisesta „kieltämisestä”, jolloin ulkoa tullut puuttuminen aiheuttaa „kielletävän” tuhoutumisen. Jos rutistamme hyönteisen kuoliaaksi tai jauhamme rikki vehnänjyvän, niin se onkin mekaanista „kieltämistä”. Saattaa olla, että se sinänsä ei ole tarkoituksetonta (tässä esimerkissä — vahingollisten hyönteisten tuhoaminen ja jyvän muuttaminen jauhoksi), mutta se lopettaa kohteen kehityksen.

„Dialektiikassa — Engels sanoo — ei kieltäminen ole sitä, että sanotaan yksinkertaisesti ‚ei’ tai olio julistetaan olemattomaksi tahi että se tuhotaan millä keinolla tahansa”¹⁴.

Kehityksen jatkuvuus Dialektinen „kieltäminen” ei edellytä vain vanhan tuhoutumista, vaan myös aikaisempien kehitysasteiden elinkelpoisten ainesten säilymistä, tiettyä yhteyttä poistuvan vanhan ja sen tilalle tulevan uuden välillä.

Kun kapitalistisen yhteiskunnan raunioille rakennetaan sosialistista yhteiskuntajärjestelmää, niin kapitalismin „kieltäminen” ei merkitse kaiken sen täydellistä hävittämistä, minkä ihmiskunta on luonut kapitalismin vallitessa. Tuotantovoimat, tieteen ja kulttuurin arvokkaat saavutukset säilyvät ja kehittyvät edelleen. Proletaarinen vallankumous ei ole vain hävittämättä sitä myönteistä minkä kapitalismi on luonut, vaan tämä kaikki on päinvastoin perustana jatkuvalla eteenpäinmenolle, sosialismin rakentamiselle.

Esiintyessään henkilöitä vastaan, jotka kielsivät porvarillisen järjestelmän vallitessa luodun vanhan kulttuurin merkityksen sosialismille, Lenin sanoi, että uutta, sosialistista kulttuuria ei voida luoda tyhjästä, että se „ei ole hypännyt esiin jostakin tuntemattomasta paikasta”, vaan että sen „täytyy olla niiden tietovarastojen lainmukaista kehittämistä, joita ihmiskunta on luonut kapitalistisen yhteiskunnan sorron alaisuudessa...”¹⁵

Nihilismi, paljas kieltäminen, se ettei ymmärretä uuden jatkuvaa yhteyttä vanhaan, aikaisemmillä kehitysasteilla hankitun myönteisen sisällön huolellisen säilyttämisen välttämättömyyttä, ei ole vain teoreettisesti virheellistä, vaan johtaa suuriin virheisiin käytännöllisessä toiminnassa.

„Ei paljas kieltäminen, ei turha kieltäminen, *ei skeptillinen* kieltäminen...”, kirjoitti Lenin, „ole luonteenomaista eikä oleellista dialektiikassa, joka epäilemättä sisältää kieltämisen aineksen jopa erittäin tärkeänä aineksenaan — ei, vaan kieltäminen yhteyden aineksena, kehityksen aineksena, myönteisen säilyessä...”¹⁶

Että uusi laatu „kieltää” vanhan laadun, se on todellisuuden yleinen lainmukaisuus. Mitä taas tulee siihen, kuinka „kieltäminen” konkreettisesti tapahtuu, millaista se on muodoltaan ja luonteeltaan, niin nämä ovat erittäin moninaisia ja määräytyvät kiellettävän esineen ja sen ristiriitojen luonteen mukaan sekä myös niiden olosuhteiden mukaan, joissa tämän esineen kehitys tapahtuu. Niinpä esimerkiksi yksisoluisten eliöiden kehityksessä, jotka lisääntyvät jakautumalla kahdeksi uudeksi eliöksi, „kieltäminen” tapahtuu toisin kuin monisoluisten eliöiden kehityksessä, jotka kuolevat annettuaan alun uusille eliöille. Erityisiä „kieltämisen” muotoja tarjoaa myös epäorganen maailma, samoin ihmisyhteiskunnan historia sen eri kehitysasteilla.

Kehityksen etenevä luonne Sikäli kuin kehitysprosessissa „kielletään” vain se mikä on vanhentunut, mutta kaikki terve ja elinkelpoinen säilyy, on kehitys etenevää liikuntaa, nousua alemmilla asteilla ylemmille, yksinkertaisesta monimutkaiseen, toisin sanoen *edistystä*.

Tämän kehityksen kulussa tapahtuu usein jotakin paluun tapaista aikaisemmin sivuutettuihin asteisiin, jolloin eräät jo elämästä poistuneiden ja uusiin vaihtuneiden muotojen piirteet ikäänkuin toistuvat uudessa muodossa. F. Engels havainnollistaa tämän ajatuksen laajalti tunnetulla esimerkillä. „Ottakaamme esimerkiksi ohranjyvää”, kirjoittaa Engels Anti-Dühringissä. „Biljoonia sellaisia jyviä jauhetaan, keitetään, käytetään oluen valmistukseen ja sitten kulutetaan. Mutta jos tuollainen ohranjyvä löytää itselleen normaalit olosuhteet, jos se putoaa suotuisaan maaperään, niin siinä tapahtuu lämmön ja kosteuden vaikutuksesta sille ominainen muutos: se itää; jyvä sellaisenaan lakkaa olemasta, tulee kielletyksi; sen tilalle ilmaantuu siitä syntynyt kasvi, jyvän kieltäminen. Mutta mikä on tämän kasvin normaali elämänselitys? Se kasvaa, kukkii, hedelmöityy ja tuottaa lopulta jälleen ohranjyviä, ja kun nämä ovat kypsyneet, niin korsi kuolee, tulee vuorostaan kielletyksi. Tuloksena tästä kieltämisen kieltämisestä meillä on jälleen alkuperäinen ohranjyvä, mutta ei yksinään, vaan luvultaan kymmen-, kaksikymmen- ja kolmekymmenkertaisena”¹⁷.

Totta on, että viljakasvien lajit muuttuvat hitaasti ja uuden sadon jyvät tavallisesti eroavat vähän kylvetyistä siemenistä. Mutta voidaan luoda sellaisetkin kehitysehdot, joiden vallitessa muutokset tulevat tapahtumaan paljon nopeammin ja „kieltämisen kieltämisen” tulos eroaa laadullisesti lähtökohdasta, esimerkiksi uutena kasvilajina.

Prosesseja, joiden vallitessa tapahtuu ikäänkuin paluuta vanhaan, esiintyy myös tajunnassa ja yhteiskunnan historiassa.

Niinpä esimerkiksi riistoa tuntemattoman alkukantaisen sukuyhteisöjärjestelmän tilalle tuli historiassa riistoyhteiskunta (orjanomistajien, feodaalinen ja kapitalistinen). Mutta sosialismiin siirryttäessä ihmisen harjoittama toisen ihmisen riisto häviää, ja tässä suhteessa sosialistinen yhteiskunta on samankaltainen kuin alkukantainen sukuyhteisö. Mutta näiden samankaltaisuutta osoittavien piirteiden takana piilee valtavan suuri, periaatteellinen ero, siinä piilee yhteiskunnan edistyksellisen kehityksen historia monilta vuosituhansilta. Alkukantaisen yhteisöjärjestelmän ihmisten yhdenvertaisuus perustui toimeentulovälineiden niukkuuteen ja alkeellisiin työkaluihin. Ihmisten yhdenvertaisuus sosialismin ja kommunismin vallitessa johtuu tuotannon korkeasta kehityksestä sekä aineellisten hyödykkeiden ja kulttuuriarvojen runsaudesta.

Yhteiskunnan kehitys ei näin ollen ole kulkenut ympyrässä eikä suoraviivaisesti, vaan *spiraalissa*: se on uusintanut eräitä menneisyyden piirteitä, mutta mittaamattomasti korkeammalla asteella. „Kehitys, joka ikäänkuin toistaa jo aikaisemmat asteet, mutta toistaa ne toisella tavalla, korkeammalla perustalla („kieltämisen kieltäminen”), niin sanoaksemme spiraalimainen, eikä

suoraviivainen kehitys..."¹⁸ — sellainen on, kuten Lenin kirjoitti, dialektisen kehityskäsityksen oleellinen piirre.

Kehitysprosessissa voi sattua ja sattuuakin poikkeamia kohoavasta linjasta — mutkia, taka-askelia, voi olla tilapäisiä seisahduskauksia. Ja kuitenkin, kuten historia osoittaa, etenevä linja voittaa loppujen lopuksi kaikki nämä väliaikaiset poikkeamat ja esteet sekä raivaa itselleen tien. Jokaisella nyt olemassaolevalla luonnon tai yhteiskunnan muodolla on pitkäaikainen, kaukaiseen menneisyyteen ulottuva historia, se on tulosta kauan kestäneestä kehitysprosessista, etenevästä liikkeestä yksinkertaisesta monimutkaiseen, kohoamisesta alemmasta korkeampaan.

Aurinkokunta on muodostunut kosmisesta pölystä. Nykyiset kasvi- ja eläinorganismit ovat kehittyneet yksinkertaisimmista alkueliöistä. Yhteiskunta on kulkenut pitkän tien alkukantaisesta suvusta yhteiskuntaelämän nykyisiin muotoihin. Tekniikka on edistynyt lakkaamatta ensimmäisistä alkeellisista työkaluista nykyaikaisiin mitä monimutkaisimpiin koneistoihin saakka. Inhimillinen tieto on tullut vanhan ajan filosofien mielikuvitukseksikaisista arvailuista nykyajan monimutkaiseen ja monille tahoille haarautuneeseen tieteiden järjestelmään, joka ulottuu kaikille todellisuuden aloille.

Seuratessaan tätä luonnon, yhteiskunnan ja inhimillisen ajattelun etenevää kehitystä materialistinen dialektiikka varustaa ihmiset tieteellisesti perustellulla historiallisella optimisillä, auttaa heitä taistelussa uusien, korkeampien elämänmuotojen ja yhteiskunnan järjestämismuotojen puolesta.

5. Dialektiikka maailman tiedostamis- ja muuttamismetodina

Selvittämällä luonnon, yhteiskunnan ja inhimillisen ajattelun yleisimmät kehityslait materialistinen dialektiikka antaa ihmisille tieteellisen metodin reaalisen maailman tiedostamiseen ja käytännölliseen muuttamiseen tämän tiedostamisen perustalla.

Dialektiikan merkitys tieteelle ja käytännölle Dialektiikan laeilla on niiden yleisestä luonteesta johtuen metodologinen merkitys, ne ovat ohjeita tutkimukselle, suunnan-
näyttäjiä tiedostamisen tiellä.

Todellakin, kun kaikki maailmassa tapahtuu dialektiikan lakien mukaan, niin ymmärtääksemme minkä tahansa ilmiön, on sitä lähestyttävä dialektiikan asemista. Tieto siitä, miten kehitys tapahtuu, johtaa tietoon, miten kehittyvää todellisuutta on tutkittava ja miten on toimittava sen muuttamiseksi. Tässä on dialektiikan valtava merkitys tieteelle ja maailman käytännölliselle muuttamiselle.

Materialistinen dialektiikka ei voi tietenkään korvata erillisiä tieteitä eikä ratkaista niiden puolesta erikoiskysymyksiä eikä tehtäviä. Mutta jokainen tieteellinen teoria on objektiivisen

maailman heijastumaa, se on kokemusperäisten tosiseikkojen oivaltamista ja yleistämistä, se edellyttää yleisten käsitteiden käyttämistä, ja dialektiikka opettaa niitä soveltamaan. Tosin dialektiikkaa tuntematonkin tiedemies voi tutkimansa tosiasia-aineiston logiikkaa seuraten tulla oikeihin johtopäätöksiin. Mutta dialektisen metodin tietoinen soveltaminen antaa tiedemiehelle arvaamatonta apua, helpottaa hänen työtään.

Materialistisen dialektiikan väittämiä ja lakeja ei johdeta jonkin erillisen tieteen selvittämistä seikoista, vaan ne ovat yleistystä maailman tiedostamisen koko historiasta. Dialektiikan tuntemus tekee tiedemiehelle mahdolliseksi oman tieteesä tehtäviä ratkaistessaan pysyä tieteellisen metodologian ja tieteellisen maailmankatsomuksen tasalla ja suorittaa tämä tai tuo konkreettinen tutkimustyö soveltaen kaikkien tieteiden, kaiken yhteiskunnallisen käytännön yleistettyä kokemusta.

Dialektiikka terävöittää todellisuuden tarjoamien tosiasioiden ja sen lakien tutkimiseen suuntautuvaa näköämme. Se antaa tiedemiehen, poliitikon, teknikon, kasvattajan ja taiteilijan älylle tarkkanäköisyyttä sekä liikkuvuutta, joustavuutta, kykyä havaita uusia ilmiöitä, mikä on heille yhtä välttämätöntä kuin ilma. Se vapauttaa älyn dogmeista, ennakkoluuloista, ennakkoasennoitumisesta ja luulotelluista „ikuisista totuuksista”, jotka kahlehtivat ajatusta ja hidastavat tieteellisen kehityksen vauhtia. Se opettaa kuuntelemaan elämän ääntä, olemaan juuttumatta menneisyyteen, näkemään sen mikä on uutta ja käymään aina eteenpäin.

Dialektiikka ilmentää tieteelliselle tutkimukselle ominaista henkeä, alituista tyytymättömyyttä saavutettuun tietoon, ainaista huolehtimista ja heikentymätöntä pyrkimystä totuuteen, yhä syvempään todellisuuden tiedostamiseen.

Dialektiikka sulkee pois kaikenlaisen subjektivismin, ahdaskatseisuuden ja yksipuolisuuden, se muovaa laajaa käsitystä maailmasta, totuttaa tutkittavien ilmiöiden kaikkialle ulottuvaan käsittämiseen. Se pakottaa tarkastelemaan olioita objektiivisesti, kaikilta puolin, liikkuvina ja kehittyvinä, yhteyksissään ja ympäristöissään, toisikseen muuttuvina. Se opettaa näkemään ulkoisen ohella myös sisäisen, ottamaan huomioon paitsi ilmiön sisältöä myös sen muodon, olemaan rajoittumatta vain ilmiöiden pinnalla esiintyvän kuvaamiseen, vaan tunkeutumaan kauemmas, syvemmälle, olemukseen, unohtamatta kuitenkaan sitä, että ulkoinenkin puoli on olennainen ja että sitä ei ole väheksyttävä. Dialektiikka kiinnittää huomion jokaisessa kehittyvässä ilmiössä havaittaviin vastakkaisiin pyrkimyksiin; muuttuvassa se erottaa pysyvän, mutta havaitsee tulevien muutosten idun siinäkin mikä näyttää järkevältä.

Dialektiikka, kirjoitti Lenin, on „*elävää, monipuolista (monipuolisuuden laajetessa alituisesti) tiedostamista, joka on loputtoman monivivahteista, loputonta lähestymistä totuuteen...*”¹⁵

Dialektiikan tutkiminen ja sen soveltaminen käytännössä on tehokas kasvatukseen. Dialektiikka kehittää erityisen ajattelutavan ja työtyylin, joka ei siedä subjektivismia, seisaustilaa eikä dogmatismia ja suhtautuu herkästi uuteen, kasvavaan ja edistykseen.

Dialektiikka on todellinen marxilaisuuden sielu. Materialistisen dialektiikan tutkiminen auttaa suuresti ei vain tiedemiehistä ja poliittista toimihenkilöä, vaan myös jokaista ihmistä, joka haluaa ymmärtää syvällisesti ympärillään sattuvia tapahtumia ja osallistua tietoisesti yhteiskunnalliseen elämään.

Nykyisin alkavat etevimmät tiedemiehet, tieteen ja yhteiskuntaelämän oman kehityskulun kannustamina, yhä enemmän vapautua ennakkoluuloista dialektiikan suhteen, ymmärtää sen erittäin suurta merkitystä tieteelle ja elämälle.

Dialektiikan luovasta soveltamisesta

Dialektiikan oikea soveltaminen tieteeseen ja käytännölliseen toimintaan ei ole lainkaan helppo tehtävä. Dialektiikka ei ole oppikirja, johon on painettu valmiit vastaukset tieteen ja käytännön kysymyksiin, vaan elävä, joustava, elämään ja sen tuulahduksiin herkästi suhtautuva toimintaohje.

Dialektiikan lakeja ja väittämiä ei ole käsitettävä jonkinlaisiksi kaavoiksi, joihin voidaan mielivaltaisesti „valaa” todellisuudessa esiintyviä seikkoja. Sellainen käsitys on virheellinen, skolastinen ja dogmaattinen.

Dialektiikan lait ovat yleispäteviä, ne pitävät paikkansa kaikkien olioiden ja ilmiöiden kehitykseen nähden. Samalla on otettava huomioon, että nämä lait vaikuttavat eri tavoin aineellisen maailman eri alueilla, laadullisesti erilaisissa prosesseissa. Ne esiintyvät orgaanisessa maailmassa toisenlaisissa muodoissa kuin elottomassa luonnossa; yhteiskunnan kehityksessä ne saavat toisenlaisen luonteen kuin lajien kehityksessä; sosialistisen yhteiskunnan elämässä ne ilmenevät toisin kuin kapitalistisen yhteiskunnan elämässä.

Dialektiikan soveltamisessa tiedostamisprosessiin ja käytännölliseen toimintaan ei riitä se, että omaksutaan itse dialektiikan perusajatukset, vaan sitä varten on välttämätöntä konkreettisten tosiasioiden, asiaan liittyvien seikkojen syvällinen tuntemus. Vasta jokaisen konkreettisen tilanteen mitä tarkkaavaisimman ja huolellisimman tutkimuksen jälkeen voidaan havaita, miten ja missä muodossa dialektiset lait ilmenevät kyseisellä alalla, kyseisessä tapauksessa, millaisen tulee olla tilanteen arvio, millaisen pitää olla toimintalinja, jos haluamme saavuttaa menestystä. Tästä syystä dialektiikan soveltaminen on aina luova tehtävä.

Tämän tehtävän ratkaisemista helpottaa se, että löydämme erinomaisia esimerkkejä materialistisen dialektiikan metodin käyttämisestä marxismin-leninismien — Marxin, Engelsin ja Leninin — teoksista, Neuvostoliiton Kommunistisen puolueen

sekä muiden kommunististen ja työväenpuolueiden päätöksistä ja toiminnasta.

Suuria ovat Neuvostoliiton Kommunistisen puolueen ja toisten marxilaisten puolueiden saavuttamat voitot. Eräs näiden voittojen tärkeistä syistä on siinä, että marxilaiset puolueet pitävät politiikassaan ja kaikessa toiminnassaan ohjeenaan materialistisen dialektiikan metodia, kehittäen sitä luovalla tavalla. Loitontuminen dialektisesta materialismista, sen lakien ja perusajatusten unohtaminen ovat johtaneet ja johtavat viime kädessä epäonnistumisiin niin teoreettisissa analyysissä kuin käytännöllisessä toiminnassakin. Moskovassa marraskuun 14—16 p:nä 1957 pidetyn Sosialististen maiden kommunististen ja työväenpuolueiden edustajien neuvottelukokouksen julkilausumassa sanotaan aivan oikein:

„Jos marxilainen poliittinen puolue ei kysymyksiä käsitellessään lähde dialektiikasta ja materialismista, niin tämä johtaa yksipuolisuuteen ja subjektivismiin, ajatuksen luutumiseen, käytännöstä eristymiseen ja kykenemättömyyteen suorittaa olioita ja ilmiöitä vastaava erittely, revisionistisiin tai dogmaattisiin virheisiin ja virheisiin politiikassa”²⁰.

Dialektiikka ei ole vain todellisuuden tutkimismetodi, se on todellisuuden vallankumouksellisen muuttamisen metodi. Se tähdentää aktiivisen, toimivan suhtautumisen merkitystä ympärillämme olevaan maailmaan. Käytännössä — työssä, luokkataistelussa ja kommunismin rakentamisessa tulevat materialistisen dialektiikan väittämät ja lait tarkistetuiksi. Käytäntö antaa mitä runsainta aineistoa dialektiikan edelleen kehittämiseksi, sen väittämien täsmentämiselle, sen lakien täydellisemmälle ja syvällisemmälle selvittämiselle. Tästä syystä marxilaisen dialektiikan luovaa soveltamista on ennen kaikkea se, että sitä käytetään käytännöllisen toiminnan välineenä, elämän muuttamiskeinona.

3. LUKU

TIETOTEORIA

Ihmisen suorittamalla ympärillä olevan maailman tiedostamisella on pitkä historia. Se on asteittaista kulkemista tietämättömyydestä tietoon, puutteellisesta, epätäydellisestä tiedosta täydellisempään ja syvempään. Marxilainen tietoteoria selvittää tämän prosessin erikoisuuksia ja lainmukaisuuksia.

Tiedostamisen lait voidaan ymmärtää vain silloin kun sitä tarkastellaan sen kehityksessä, tulemisessa, sisäisesti ristiriitaisen tendenssien taistelussa. Tiedostaminen samoin kuin kaikenlainen kehitysprosessi on materialistisen dialektiikan selvittämien yleisten lakien alainen. Dialektiikka, kirjoitti Lenin, onkin marxilaisuuden tietoteoriaa. Dialektinen suhtautuminen tiedostamisen ongelmiin erottaa marxilaisen tietoteorian kaikista materialistien ennen Marxia kehittelemistä opeista.

1. Käytäntö tiedostamisen perustana ja tarkoitusperänä

Ympärillä olevan maailman tiedostaminen, etäisten tähtiryhmittymien, linnunratojen ja pienimpien materiahiukkasten, maapallolla esiintyvän elämän synnyn ja vanhojen kulttuurien historian tutkiminen, monimuokkaisten matemaattisten tehtävien ratkaiseminen ja kosmisen säteilyn analyysi jne. jne.— kaikki tämä on mitä viehättävintä työtä, joka tuottaa tutkijalle hyvin suurta tyydytystä ja muodostaa usein hänen elämänsä tarkoituksen. Mutta ihmiset eivät harrasta tiedettä pelkän tyydytyksen vuoksi. Tieto antaa ihmisille suuren voiman jokapäiväisessä työssä ja taistelussa luontoa vastaan, samoin myös yhteiskunnallisessa toiminnassa, ts. kaikissa käytännöllisissä toimissa, joista jokaisen erillisen ihmisen ja koko yhteiskunnan olemassaolo riippuu.

Idealisti-filosofit ovat usein yrittäneet esittää tiedostamista käytännöllisen toiminnan vastakohtana, eristää tiedostamisen käytännöstä. He ovat joko lähteneet siitä, että tiedostaminen syntyy inhimillisen hengen ikuisesta pyrkimyksestä totuuteen

eikä riipu käytännöstä, tai ovat väittäneet, että käytännöllisellä toiminnalla ei ole mitään tekemistä maailman tiedostamisen kanssa ja että ihmisen äly on tarkoitettu vain olioiden hallitsemista ja menestyksellistä toimintaa varten, kun taas maailman totuudenmukainen tiedostaminen on joko yleensä mahdotonta (F. Nietzsche ym.) tai on mahdollista vain mystillisen intuition avulla (H. Bergson).

Molemmat käsitykset väärentävät tiedostamisen ja toiminnan, teorian ja käytännön todellisen suhteen.

Tieteiden synnyn ja kehityksen historia todistaa vakuuttavasti, että tiede ja tiedostaminen yleensä syntyvät käytännön tarpeista ja että käytäntö on tiedostamisen välttämätön ehto ja perusta.

Ihminen astuu käytännöllisessä toiminnassaan välittömään yhteyteen ympärillä olevan maailman kanssa; joutuessaan vaikutuksen ja muutoksen alaiseksi oliot ja esineet näyttävät ja paljastavat ihmiselle hänelle aikaisemmin tuntemattomina olleet ominaisuutensa. Olioiden käyttö on samalla niiden tiedostamista. Tiedostamisen mahdollisuudet ovat sitä laajempia mitä rikkaampaa ja monitahoisempaa käytäntö on.

Kaikki tieteet, abstraktisimpia myöten, ovat syntyneet vastauksena ihmisten käytännöllisen elämän vaatimiin tarpeisiin. Geometria, kuten jo nimikin osoittaa, liittyi alunperin maapalstojen mittaukseen („geometria” merkitsee „maanmittausta”); astronomia liittyi laivojen ohjaamiseen, viljelyskiertojen laskentaan ja kalenterin laatimiseen; mekaniikka rakennustaiteeseen ja linnoitustoihin jne.

Tiedostamisen riippuvuutta käytännöstä ei ole havaittu vain varhaisessa menneisyydessä. Luonnontiede on astunut jättiläisaskelin eteenpäin nimenomaan siitä lähtien, kun kapitalismin synnyn mukana alkoi teollisuuden voimakas kehitys. Tiede on nytkin erottamattomasti sidottu käytännölliseen elämään. Tieteen abstraktisten teoreettisten alojen kohdalta on tämä yhteys tullut monimutkaisemmaksi ja välillisemmäksi. Siitä huolimatta on käytäntö aina ollut ja pysyy tiedostamisen syvimpänä perustana, sen pääasiallisena kiihokkeena ja liikkeellepanevana voimana.

Eräs suurimmista puutteellisuuksista kaikessa Marxia edeltäneessä materialismissa oli juuri kykenemättömyys ymmärtää tiedostamisen ja käytännön yhteyttä. Tosin materialisti-filosofit puhuivat usein tieteellisen tiedostamisen merkityksestä elämälle. Niinpä jo 17. vuosisadalla uuden ajan filosofian perustanlaskija, englantilainen materialisti F. Bacon julisti tieteen tärkeimmäksi tehtäväksi luonnon herruuden saavuttamisen ihmisten elämän parantamiseksi ja helpottamiseksi. Mutta vaikka vanhat materialistit arvailivatkin, mitä tieto voi antaa käytännölle, heidän ymmärryksensä ei ulottunut siihen, mitä käytäntö antaa tiedostamiselle. Vanha, esimarxilainen materialismi oli *havainnoivaa*.

Tiedostaminen merkitsi sen edustajille luontoa tarkkailevan ja sen johdosta mietiskelevän tiedemiehen pelkkää teoreettista toimintaa.

He eivät nähneet tiedostamisen yhteyttä joukkojen yhteiskunnallis-poliittiseen enempää kuin niiden tuotannolliseenkaan toimintaan, ja sitä paitsi he pitivät luonnollisena ja väistämättömänä, että tiedostamistoiminta on vain harvojen etuoikeus, kun taas „alempi”, käytännöllinen toiminta ja ruumiillinen työ on tietämättömän enemmistön osa.

Vasta Marx ja Engels, jotka olivat vapaat riistäjäluokkien teoreetikoille ominaisista ennakkoluuloista, osasivat nähdä ihmisten käytännöllisen toiminnan ratkaisevan merkityksen tiedostamisprosessissa. Marxilaisuuden perustajat tulivat johtopäätökseen, että ihmisten jokapäiväisellä käytännöllisellä, tuotannollisella toiminnalla, joka luo yhteiskunnan olemassaolon aineellisen perustan, on samalla erittäin suuri teoreettinen, tietopillinen merkitys. He totesivat, kuten Lenin sanoi, että „elämän, käytännön näkökannan täytyy olla tietoteorian ensimmäinen ja tärkein näkökanta”¹.

Toisin kuin entinen materialismi marxilaisuus *sisällyttää käytännön tietoteoriaan*, pitää käytäntöä tiedostamisprosessin *perustana ja tarkoituksena*, samoin myös *tietojen luotettavuuden kriteeriona*.

Tuodessaan tietoteoriaan elämän, käytännön näkökannan marxilaisuus liittää tiedostamisen suoraan teollisuuteen ja maatalouteen, tieteelliseen laboratorioon ja joukkojen yhteiskunnalliseen toimintaan. Marxilaisuus ei käsitä teoriaa joksikin käytännöstä periaatteellisesti eroavaksi, vaan ihmisten käytännöllisen kokemuksen tiedostamiseksi ja yleistämiseksi.

Käytäntö ja teoria ovat toisilleen vastakkaisia, samoin kuin ihmisten aineellinen ja henkinen toiminta ovat vastakkaisia. Mutta samalla nämä vastakkaisuudet kietoutuvat toisiinsa ja muodostavat ykseyden, ollen kaksi erottamattomasti toisiinsa sidottua ja keskenään vuorovaikutuksessa olevaa yhteiskuntaelämän puolta.

Teorian ja käytännön ykseydestä

Käytäntö ei vain aseta teorialle tehtäviä suunnatessaan tiedemiehen huomion niiden objektiivisen maailman puolien, prosessien ja ilmiöiden tutkimiseen, joilla on merkitystä yhteiskunnalle; se luo myös aineelliset välineet niiden tiedostamiselle. Käytäntö, tässä tapauksessa ennen kaikkea teollisuus, toimittaa tieteelle välineitä ja kojeita, tekee tiedemiehelle mahdolliseksi suorittaa hyvin monimutkaista välineistöä vaativia kokeita.

Aineellinen tuotanto tarjoaa ihmiselle tilaisuuden vahvistaa valtavassa määrin aistinelimiään, lisätä moninkertaisesti niiden avulla tapahtuvan tiedostamisen mahdollisuuksia. Mikroskooppi näyttää tarkkailtavat esineet sadoin ja tuhansin kerroin suurennettuna, elektronimikroskooppi jopa satatuhattokertaisesti

suurennettuina, tehden mahdolliseksi nähdä ja valokuvata hyvin pieniä, paljaalle silmälle näkymättömiä ainehiukkasia. Teleskoopin avulla ihminen voi tavoittaa valon tähdistä, jotka ovat satojen miljoonien valovuosien päässä Maasta. Nykyajan radiotekniikka tarjoaa mahdollisuuden saada merkkejä ja tieteellistä informaatiota sputnikeista ja kosmisista raketeista, jotka ovat satojen ja tuhansien kilometrien päässä Maasta.

Olisiko nykyaikainen tiede ajateltavissa ilman synkrofasotroneja, jotka antavat mikrohiukkasille miljardien elektronivolttien energian, olisiko se ajateltavissa ilman atomireaktoreja, ilman voimakkaita teleskooppeja, ilman elektronilaskukoneita, jotka pystyvät suorittamaan kymmeniä tuhansia laskutoimituksia sekunnissa? Ei tietenkään.

Mutta käytännöllisten tarpeiden synnyttämä tiede vaikuttaa vuorostaan mitä voimakkaimmin ja yhä kasvavassa määrässä käytäntöön. 20. vuosisadan valtava teknillinen edistys ja tuotantovoimien voimakas kehitys ovat olleet mahdollisia vain sen ansiosta, että teollisuuteen, maatalouteen, kulkulaitokseen ja tietoliikenteeseen on laajalti ja monipuolisesti juurrutettu tieteellisiä keksintöjä ja että tieteen lakeja ja kaavoja on ruumiillistettu mekanismeiksi ja kojeiksi, teknologisten prosessien säännöiksi.

Luonnon lait tiedostanut ja ihmisten aineellista, tuotannollista toimintaa suuntaava ihmisäly tulee voimaksi, joka pystyy muuttamaan ihmisen ympärillä olevan todellisuuden toisenlaiseksi. Tässä mielessä Lenin sanoi, että „ihmisen tajunta ei vain heijasta objektiivista maailmaa, vaan luokin sitä”².

Näin ollen teorian ja käytännön, tieteen ja tuotannon yhteys ja vuorovaikutus, jossa käytäntö esittää johtavaa osaa, on yhteiskunnan aineellisen ja teknillisen edistyksen välttämätön ehto.

Myös yhteiskunnallis-poliittinen elämä tarjoaa näkymän teorian ja käytännön alituisesta vuorovaikutuksesta. Siinäkin teoria syntyy vastauksena yhteiskuntaelämän, luokkataistelun tarpeisiin ja vaikuttaa puolestaan yhteiskunnalliseen prosessiin. Totta on, että vasta Marx loi todellisen yhteiskuntatieteen. Mutta ennen Marxiakin esittivät pisimmälle kehittyneet yhteiskuntateoriat, jotka sisälsivät vaikkapa vain joitakin tieteellisen tiedon aineksia, mitä suurimmassa määrin edistyksellistä osaa, auttoivat yhteiskunnan edistyksellisiä voimia tajuamaan välittömät käytännölliset tarkoituseränsä ja tehtävänsä, tukivat ja innoittivat näitä voimia niiden taistelussa taantumusta ja vanhentuneita laitoksia vastaan.

Mittaamattomasti kasvoi teorian merkitys yhteiskuntaelämälle ja ihmisten välisille suhteille sen jälkeen, kun Marx ja Engels olivat perustelleet tieteellisen materialistisen käsityksen yhteiskunnasta.

Sosialistisen vallankumouksen voitto sekä kommunistisen ja sosialistisen rakennustyön valtavat saavutukset Neuvostoliitossa

ja muissa sosialistisen leirin maissa eivät olisi olleet mahdollisia, elleivät kommunistiset puolueet olisi pitäneet kaikessa toiminnassaan ohjeanaan marxismin-leninisin teoriaa, teorian ja käytännön ykseyden periaatetta.

Teoria palvelee työväenluokan taistelun käytäntöä, käytäntö valaisee tietään teorialla. Muutoin kärsii sekä teoria että käytäntö. Käytännöstä irrotettuna teoria muuttuu marroksi, käytäntö, jota teoria ei valaise, on tuomittu harhailemaan pimeydessä.

Sosialismin oloissa teorian kehitys ja käytännön menestykset kulkevat käsi kädessä. Sosialismin ja kommunismin rakennustyön käytäntö sosialistisen leirin maissa pitää ohjenuoranaan marxilais-leniniläistä teoriaa, teoria taas rikastuu uutta yhteiskuntaa rakentavien joukkojen käytännöstä. „Jokainen sosialistisen rakennustyön käytännöllinen kysymys”, sanoo N. S. Hruštšev, „on samalla teoreettinen kysymys, joka on suoranaissessa suhteessa marxismin-leninisin luovaan kehittämiseen. Niitä ei voida irrottaa toisistaan”³.

Sillä seikalla, että marxilaisuus tunnustaa tieteellisen tiedostamisen lopulliseksi tarkoitukseksi käytännön, ei ole mitään tekemistä teorian väheksymisen, ahdaskatseisen käytännön palkonnan ja kamasaksamaisuuden kanssa. Tieteen ja elämän yhteyden vaatimus vastustaa tieteen irrottamista käytännöllisistä tehtävistä, teorian muuttamista hedelmättömäksi viisasteluksi, mutta se ei lainkaan merkitse näköalan unohtamista eikä teoreettisen tutkimuksen rajoittamista lähimpien käytännöllisten tarpeiden palvelemiseen. Tieteen ja tekniikan keskeytymätöntä kasvua varten tarvitaan syviä „tiedusteluluontoisia” teoreettisia tutkimuksia, jotka tuovat näkyviin uusia todellisuuden yhteyksiä ja lakeja ja muodostavat teoreettisen „varmuusvaraston” myöhempää tieteellis-teknillistä edistystä varten. Vielä vähemmän marxilaisuus sietää minkäänlaisia yrityksiä väärentää tieteellistä totuutta hetken tarpeiden mukaisiksi.

Marxilaisuuden puoluekantaisuuden vaatimus suuntautuu tutkimuksen objektiivisuuden rikkomista vastaan, tosiasioiden väärentämistä vastaan, olkoot ne millaisia tahansa. Työväenluokan elineltu vaatii sekä sen taistellessa vapautuakseen kapitalistisesta riistosta että myös sosialistisen ja kommunistisen rakennustyön oloissa totuudellista tietoa, sen mukana myös tietoa yhteiskunnallisen kehityksen laeista, sillä nämä ovat sen väistämättömän lopullisen voiton lakeja.

Porvaristo on jo kauan sitten menettänyt kiinnostuksensa pyyteettömään tieteelliseen tutkimustyöhön, varsinkin yhteiskuntatieteiden alalla. Sen pääasiallisena huolen aiheena tällä alalla on marxilaisuuden kumoaminen ja todistelujen etsiminen kapitalistisen järjestelmän hyväksi.

Luonnontieteissäkään ei porvaristoa kiinnosta niin paljon totuudellinen tieto kuin ne välittömät edut, jotka siitä voidaan

saada irti. Porvariston suhtautuminen tieteeseen on puhtaasti hyötynäkökohtien sanelemaa. Tässä on tietenkin puhe porvaristosta *luokkana*, sillä rehellisiä, lahjomattomia tiedemiehiä on pääomankin maissa.

Sosialistisessa yhteiskunnassa ei tieteellinen tutkimustyö tunne esteitä. Sen seikan oivaltaminen, että maailman tiedostaminen ei ole erillisen tiedemiehen yksityisasia, vaan asia, jolla on mitä suurin yhteiskunnallinen merkitys, innoittaa kaikkia rehellisiä tieteen työntekijöitä alttiiseen ja epäitsekääseen totuuden palvelemiseen.

2. Tiedostaminen on objektiivisen maailman heijastusta

Marxilainen tietoteoria on *heijastusteoriaa*. Se merkitsee, että marxilainen teoria pitää tiedostamista objektiivisen todellisuuden heijasteluna ihmisen aivoissa. Dialektisen materialismin vastustajat esittävät tavallisesti vastaväitteitä sellaista tiedostamisen käsittämistä vastaan. He väittävät esimerkiksi, että on järjetöntä puhua luonnon lakien heijastelusta, koska niitä ei voida nähdä, ja että matemaattisia kaavoja ja loogisia käsitteitä (esimerkiksi „olemus”), eettisiä käsitteitä („oikeudenmukaisuus”, „jalous”) vastaamassa ei maailmassa ole sellaista todellisuutta, jota ne voisivat heijastaa. Nämä ja muut samantapaiset vastaväitteet perustuvat kuitenkin varsin alkeelliseen, vulgääriin käsitykseen heijastelusta.

Puhuessaan tiedostamisesta heijasteluna dialektinen materialismi tarkoittaa, että tiedostaminen, ollena todellisuuden toisintoa ihmisen tajunnassa, ei voi olla mitään muuta kuin objektiivisen maailman heijastelua. Ihmisen tajunnassa ei ole itse olioita, niiden ominaisuuksia eikä suhteita, vaan ajatuksellisia, ideaalisia *kuvia* eli heijastumia, jotka ilmaisevat jotakuinkin täsmällisesti tiedostettavien kohteiden piirteitä ja ovat tässä mielessä niiden kaltaisia.

Materialistinen heijastusteoria erottaa tajunnan materiasta, tiedostamisen tiedostettavasta esineestä; mutta samalla se hylkää tajunnan ja materian ehdottoman vastakkainasettamisen, sillä ihmisen tajunnassa heijastuu objektiivinen todellisuus ja tajunta itse on materian ominaisuus.

Sen seikan tunnustaminen, että ihmisen sielunelämä on korkealle asteelle järjestyneen materian, aivojen ominaisuutta, vie johtopäätökseen, että ajatustoiminnan ja aineellisen maailman välillä ei ole eikä voi olla minkäänlaista periaatteellista, ylipääsemätöntä rajaa.

Tiedostamisen kohteena voivat tietenkin olla, paitsi aineellisia kohteita myös henkiset, psyykkiset ilmiöt. Tämä seikka ei kuitenkaan muuta missään määrin tiedostamisen luonnetta, sillä sellaiset ilmiöt ovat itse tajunnan ulkopuolella olevan objektiivisen todellisuuden heijastumaa.

Sitä paitsi ihmisen tiedostuskyky ei ole ylhäältä annettu salaperäinen lahja, vaan tulos pitkäaikaisesta kehityksestä, joka on tapahtunut nimenomaan tiedostamisen eli aineellisen maailman heijastelun prosessissa, käytännöllisen toiminnan pohjalla. Tämän prosessin aikana ovat aistinelimet kehittyneet ja ajatus-toiminta tullut yhä täydellisemmäksi.

Sellaisia ovat marxilaisen filosofian perusajatukset tiedostamista koskevassa kysymyksessä. Marxilainen filosofia lähtee sen seikan tunnustamisesta, että ihminen kykenee tiedostamaan, kuvastamaan ympärillään olevaa maailmaa. Näin ollen tämä filosofia avaa rajattomia näköaloja ihmisen tietojen kasvulle.

Agnostisismia vastaan Monet idealistisen leirin filosofit, jopa eräät heidän vaikutuksensa alaisiksi joutuneet tiedemiehetkin taistelevat maailman tiedostettavuutta koskevaa materialistista oppia vastaan.

Nuo filosofit puolustavat *agnostisismia* („a” merkitsee kreikan kielessä kieltoa „ei”, „gnosis” — tietoa) näkökantaa. Agnostikko ei sano aina, että me emme voi mitään tiedostaa. Usein hän väittää „vain”, että on olemassa *periaatteellisesti* ratkaisemattomia ongelmia, sellaisia todellisuuden aloja, jotka pysyvät *periaatteellisesti* tiedostamattomina, niin pitkälle kuin tiede ja tekniikka kehittyvätkin, ja millaisen täydellisyysasteen ihmisjärki saavuttaneekin.

Niinpä 18. vuosisadalla vaikuttanut englantilainen agnostikko Hume väitti, että saavutettavissamme ovat vain omat aistimuksemme ja että tieteen koko tehtävä on näiden aistimusten järjestämisessä ja systematisoimisessa. Siitä, mitä aistimustemme takana on, mikä ne aiheuttaa, emme voi hänen käsityksensä mukaan tietää mitään. Tästä syystä Hume julisti filosofian peruskysymyksen ratkaisemattomaksi. Hän sanoi: me emme pysty sanomaan, mikä on maailman perustana — materia vaiko henki, tajunta. Emme tiedä sitä emmekä saa milloinkaan tietääkään, sillä emme kykene irtaantumaan aistimustemme piiristä.

Samalla vuosisadalla elänyt saksalainen filosofi Kant ei kieltänyt sitä, että aistimustemme aiheuttajina ovat ihmisestä ja hänen tajunnastaan riippumatta olemassaolevat oliot. Mutta hän väitti, että nämä oliot (hän nimitti niitä „olioiksi sinänsä”) pysyvät periaatteellisesti tiedostamattomina.

Agnostisismi on hyvin läheistä sukua kirkon opille „tutkimattomista herran teistä”, ihmisjärjen vajavaisuudesta, totuuteen johtavan toisenlaisen, epätieteellisen tien välttämättömyydestä. Itse Kant ei suotta myöntänyt, että hän tahtoi „rajoittaa tietoa tehdäkseen tilaa uskolle”. Agnostikko-filosofit ovat aina kirkon liittolaisia, niissäkin tapauksissa, joissa he eivät itse usko jumalaan. Sillä istuttaessaan mieliin väärää ajatusta maailman tiedostamattomuudesta agnostisismi kaivaa maaperää tieteen asemien alta ja lujittaa teologian asemaa, työntää ihmistä

sokeaan uskoon ja pyrkii herättämään hänessä luottamusta kirkon oppiin.

Elämä kumoo agnostismin sen jokaisessa muodossa. Tieteen historia osoittaa, kuinka ihminen on ensin hitaasti, mutta sitten yhä nopeammin kulkenut tietämättömyydestä tietoon, kuinka luonto on vähitellen avannut hänelle käsittämättömiltä näyttävät salaisuutensa.

Vielä viisisataa vuotta sitten ihmiset luulivat, että Maa on äärellisen maailman keskus ja että tähdet ovat kiinnitetyt kaa-reutuvaa kristalliholvia muistuttavaan taivaanlakeen. Renes-sanssin aikakauden suuret ajattelijat N. Kopernikus, G. Bruno ja G. Galilei kumosivat nuo väärät käsitykset, särkivät maailman-kaikkeuden kristalliseinät ja ulottivat sen rajattomuuteen. Mutta vielä sata vuotta sitten näytti taivaankappaleiden koostumus ja rakenne joistakin ihmisistä ikuisesti ratkaisemattomalta arvoit-ukselta. Positivisti A. Comte väitti jyrkästi, että ihmiskunta ei saa milloinkaan tietää, mistä tähdet ovat koostuneet. Mutta jo kaksi vuotta Comten kuoleman jälkeen, v. 1859, kehitettiin spektraalianalyysin, kirjontutkimuksen metodi, joka pani alulle taivaankappaleiden kemiallisen koostumuksen tutkimukset. 20. vuosisadan alussa ei tähtitiede päässyt vielä meidän Linnunratamme ulkopuolelle. Nyt sitävastoin ovat uusimmat tutkimusvälineet avanneet miljoonia muita tähtijärjes-telmiä ja tehneet ihmiselle mahdolliseksi muodostaa itselleen käsitys maailmankaikkeuden rakenteesta niin laajalla alalla, että se ylittää mielikuvituksemme.

Ihminen ei tunkeudu vain kosmoksen äärettömiin avaruuksiin, hän syventyy myös mikromaailman uumeniin, paljastaa yhä syvemmältä elämän synnyn salaisuutta. Kaikkialla, kaikilla tie-teen aloilla saamme todistuksia tieteellisen tiedostamisen rajat-tomasta voimasta.

Mutta vakuuttavinta agnostismin kumoamista on käytäntö, ihmisten toiminta, tuotanto. Engels sanoo, että samalla hetkellä, jolloin me jostakin ilmiöstä omaksumiemme käsitysten mukai-sesti aiheutamme eli valmistamme sen itse ja panemme sen lisäksi palvelemaan tarkoituksiamme, tällä samalla hetkellä me tulemme vakuuttuneiksi siitä, että käsityksemme tästä ilmiöstä olivat tietyissä rajoissa todellista, luotettavaa tietoa⁴.

Aloitettuaan laboratorioissa suoritetuista kokeista ja teoreet-tisistä laskelmista fyysikot eivät ole vain oppineet aiheuttamaan uraaniatomin halkeamisen ketjureaktiota, vaan myös hallitsemaan tätä reaktiota atomimiiluisissa. Atomienergian saanti teollis-tyyppisissä reaktoreissa on todistanut oikeiksi teoreettisen fysiikan väittämät, joista tiedemiehet työssään lähtivät; se on todistanut, että meillä on totuudenmukaista tietoa eräistä ydin-prosessien lainmukaisuuksista.

Tsiolkovskin teoreettisesti perusteltu oletamus suihkumoot-torien ja rakettien käytön mahdollisuudesta avaruuslentoihin on

meidän nähtemme pannut alulle avaruuspurjehduksen. Suihku-
lentokoneiden kehitys, Maan sputnikkien ja kosmisten rakettien
luominen ovat osoittaneet oikeiksi Tsiolkovskin ja hänen työnsä
jatkajien katsomukset, heidän laskelmiensa pätevyyden.

Koko nykyaikainen tekniikka ja teollisuus antavat äärettö-
män määrän todistuksia tiedostamisen mahdista.

3. Oppi totuudesta

Totuuden ongelma on tietoteorian keskeisin ongelma ja kaik-
kien tieteiden tärkeimpiä kysymyksiä. Jos tieteellinen teoria
ei anna totuudellista tietoa, ei sillä ole mitään arvoa.

Kysymys totuudesta nousee esiin joka kerta, kun tulee puhe
tietomme suhteesta objektiiviseen todellisuuteen. Koska objek-
tiivinen maailma on olemassa tajunnasta riippumatta, on selvää,
että tiedostamisprosessissa täytyy käsitystemme, ideoittemme
ja teorioittemme vastata todellisuutta. Ei pidä yrittää ahtaa tosi-
asioita meidän niistä saamiemme käsitysten muotteihin; on
päinvastoin pyrittävä siihen, että käsityksemme olisivat sopu-
soinnussa objektiivisten tosiasian kanssa. Se joka menettelee
toisin, lankeaa varmasti tyhjään subjektivismiin, menettää todel-
lisuustajun, pitää toivomaansa todellisena ja loppujen lopuksi
kärsii väistämättä vastoinkäymisen käytännöllisessä toimin-
nassa.

Jos aistimuksemme, havaintomme, mielikuvamme, käsitteem-
me ja teorianamme vastaavat objektiivista todellisuutta, jos ne
heijastavat sitä oikein, niin sanomme, että ne ovat *totuudellisia*.
Totuudellisia lausuntoja, arvostelmia tai teorioita nimitämme
totuudeksi.

Usein sanotaan, että tiedostamisen tarkoituksena on löytää
totuus, saada selville totuus jne. Tällaisia sanontoja ei ole tie-
tenkään ymmärrettävä siinä mielessä, että totuus on olemassa
sellaisenaan ja että ihminen törmää siihen tai löytää sen. Ne
merkitsevät vain, että tiedostamisen tarkoituksena on totuudelli-
sen tiedon saavuttaminen. Tämä on muistettava, koska eräät
idealisti-filosofit väittävät, että totuudet sellaisinaan ovat ole-
massa mistään riippumatta ja ihminen voi tiettyjen ehtojen
vallitessa havaita ja kuvata niitä. Todellisuudessa kuuluu
„totuus”-käsite vain ihmisen tajunnan, ajatusten, teoriain,
käsitteiden jne. piiriin. Objektiivisessa maailmassa ei ole ole-
massa totuuksia, vaan niitä olioita, ilmiöitä, suhteita, proses-
seja jne., jotka heijastuvat ihmisen totuudellisissa käsityk-
sissä ja ajatuksissa.

Objektiivinen totuus Vaikka totuus syntyy ihmisen tiedostamis-
prosessissa, eivät siinä heijastuvat olioiden
ominaisuudet ja suhteet riipu ihmisestä. Tästä syystä sanomme,
että totuus on objektiivista.

Objektiivisella totuudella ymmärretään siis sellaista inhimillisen tiedostamisen sisältöä, joka kuvastaa oikein objektiivista maailmaa, sen lainmukaisuuksia ja ominaisuuksia ja joka tässä mielessä „ei riipu subjektista, ei riipu ihmisestä eikä ihmiskunnasta...”⁵ Totuus ei ole ihmisen määräysvallassa. Hän voi muuttaa ympärillään olevaa maailmaa, voi muuttaa elinehtojaan, mutta ei voi mielensä mukaan muuttaa totuutta, sillä se kuvastaa sitä mikä on olemassa objektiivisesti.

Kaikenlainen totuus on objektiivista totuutta. Siitä on erotettava todellisuutta vastaamaton subjektiivinen mielipide, seipitely, harhakuvitelma. Ei kaikki mitä ihmiset ovat pitäneet tai pitävät totena, ole itse asiassa totuutta. Niinpä luultiin pitkän aikaa että Aurinko kiertää Maata. Mutta tämä käsitys oli virheellinen. Sitävastoin nykyajan tähtitieteen oppi siitä, että meidän tähtijärjestelmämme keskus on Aurinko, jota kiertotähdet, niiden joukossa Maa kiertävät radoillaan, on objektiivisesti totuudellinen oppi. Minkä vuoksi? Juuri sen vuoksi, että se kuvastaa oikein todellisuutta, ihmisestä riippumatonta todellista aurinkokunnan järjestystä.

Tiedostamisen tie Objektiivisen maailman heijastumista ihmisen tajunnassa ei ole käsiteltävä metafysiillisesti, kertakaikkisena tapahtumana. Tajunta on prosessi, jolla on monia puolia ja johon sisältyy toisistaan eroavia, vaikkakin myös keskenään yhteydessä olevia asteita. Lenin kirjoitti sitä luonnehtiessaan: „Elävästä havainnosta abstraktiseen ajatteluun ja siitä käytäntöön — sellainen on totuuden tiedostamisen, objektiivisen todellisuuden tiedostamisen dialektinen tie”⁶.

Kuten olemme jo sanoneet, ihminen ei hanki tietoa niinkään paljon ympärillä olevan todellisuuden passiivisen havainnoitsemisen tuloksena kuin aktiivisen, käytännöllisen olioihin suhtautumisen prosessissa. Juuri käytännössä, jossa ihmisen suora yhteys ulkomaailmaan toteutuu, ilmaantuvat erilaiset aistimukset, jotka ovat lähtökohtana erillisen ihmisen tiedostamistoiminnassa ja inhimillisen tiedostamisen historiassa yleensä. Aistimukset ovat siis tajunnan ensimmäinen aste.

Aistimukset ovat olioiden ja niiden ominaisuuksien kuvia Kun kaikenlainen tieto lähtee perimmältään aistimuksista, riippuu kysymys sen totuudellisuudesta ennen kaikkea siitä, ovatko aistimuksemme totuudellisia, pysyvätkö ne kuvastamaan oikein aineellisia olioita ja niiden ominaisuuksia. Marxilainen tietoteoria antaa dialektisen materialismin pääperiaatteisiin nojautuen myöntävän vastauksen tähän kysymykseen: jokaisessa ihmistajunnan tapahtumassa, aistimuksesta alkaen, on objektiivisesti totuudellinen sisältö. Ihmisen aistimukset, samoin kuin hänen havaintonsa ja mielikuvansa ovat olioiden ja niiden ominaisuuksien heijastumia eli kuvia.

On kuitenkin filosofeja ja luonnontieteilijöitä, jotka kieltävät tämän.

Tunnettu saksalainen fysiologi Johann Müller osoitti 19. vuosisadan keskivaiheilla aistinelinten koneistoa tutkiessaan, että esimerkiksi valon aistimus ei synny ihmisellä ainoastaan valonsäteiden vaikutuksesta, vaan myös ärsytettäessä näköhermoa sähkövirralla, vaikutettaessa siihen mekaanisesti jne. Tästä Müller teki syvästi virheellisen johtopäätöksen, että aistimuksemme ilmoittavat vain vastaavien aistinelinten tilan, mutta eivät sano mitään siitä, millaisia oliot ja niiden ominaisuudet meidän ulkopuolellamme ovat. Müllerin oppi tuli tunnetuksi „fysiologisen idealismin” nimellä.

Epäluottamuksen aistinelinten todistuksiin lausui julki toinenkin 19. vuosisadan suuri saksalainen tiedemies H. Helmholtz.

Ne jotka ovat näiden tiedemiesten kannalla, ovat sitä mieltä, että aistimukset eivät ole kuvia, vaan ainoastaan sovinnaisia merkkejä, symboleja, hieroglyyfeja, jotka *merkitsevät* näitä tai noita ilmiöitä, *viittaavat* niihin, mutta eivät heijasta niiden objektiivista luontoa. Tuollainen katsomus muuttaa aistimukset ihmistä ulkomaailmaan yhdistävästä sillasta ylipääsemättömäksi esteeksi, joka sulkee siihen tien: tältä kannalta katsoen on olioiden tiedostaminen mahdotonta. Eikä siinä kaikki; tuollainen agnostinen katsomus voi johtaa olioiden objektiivisen olemassaolon kieltämiseen, sillä ei ole lainkaan välttämätöntä, että sovinnaista merkkiä tai symbolia vastaa objektiivinen todellisuus. Filosofian historiassa on tie subjektiiviseen idealismiin kulkenut juuri sen seikan kieltämisen kautta, että aistimus on olioiden objektiivisten ominaisuuksien heijastumaa. Mutta sellainen kieltäminen on jyrkässä ristiriidassa ihmiskunnan kaiken kokemuksen ja tieteen todistusten kanssa.

Eläinmaailman kehityksen tutkimus osoittaa, että eläinten ja sitten myös ihmisen aistinelimet ovat muovautuneet ja täydellistyneet elimistön ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Pitkäaikaisen kehityksen kestäessä ovat aistinelimet mukautuneet ulkomaailmaan niin, että ovat mahdollistaneet oikean suunnistautumisen ympäröivissä olosuhteissa. Lenin kirjoitti, että „ihminen ei kykenisi biologisesti mukautumaan ympäristöön, elleivät hänen aistimuksensa antaisi hänelle *objektiivisesti oikeaa* käsitystä tästä ympäristöstä”⁷.

Elleivät aistimukset antaisi meille jokseenkin oikeaa tietoa olioista ja niiden ominaisuuksista, ei ajattelukaan voisi olla totuudellista, koska se lähtee aistimuksista ja nojautuu niihin. Silloin ei olisi yleensääkään minkäänlaista totuudellista tietoa, ihminen olisi aaveiden ja harhakuvitelmiensä maailmassa ja hänen elämänsä kävisi mahdottomaksi.

Aistimuksissa on tietysti subjektiivinenkin aines, sillä ne liittyvät ihmisen aistinelinten ja hermoston toimintaan, hänen sielunelämänsä. Mikään kuva ei voi olla aivan yhtäpitävä

kuvattavan olion kanssa, se esittää olion piirteet aina enemmän tai vähemmän likipitäen ja epätäydellisesti. Mutta aistimukset eivät ole ainoastaan subjektiivisia ihmisen sielunelämän tiloja: „Aistimus on subjektiivinen kuva objektiivisesta maailmasta” (Lenin)⁸.

Aistimukset sisältävät siis objektiivisen totuuden. Sellainen on ainoa tieteellinen, materialistinen käsitys. „Materialistina oleminen”, korosti Lenin, „merkitsee että tunnustetaan aistin-elinten meille näyttämä objektiivinen totuus”⁹.

Aistimellisessa kokemuksessa hankitut aistimukset, havainnot ja mielikuvat muodostavat tiedostamisen alun, sen lähtökohdan. Mutta tiedostaminen ei pysähdy siihen, se menee edemmäs, kohoaa *abstraktisen ajattelun* asteelle.

Ajatustoiminta
ilmiöiden olemuksen
tiedostamisena

Marxilainen tietoteoria myöntää näiden kahden asteen välisen laadullisen eroavuuden, mutta ei irrota niitä toisistaan, vaan näkee niiden dialektisen keskinäisen yhteyden.

Ajatustoiminta, joka on tiedostustoiminnan korkein muoto, on kuitenkin mukana aistimusasteellakin: ihminen ajattelee jo aistiessaan, tulee tietoiseksi aistihavaintojen tuloksista, ymmärtää mitä havaitsee. Ja toisaalta vain aistimukset ja havainnot antavat ajattelulle kokemusperäistä aineistoa, joka muodostaa kaiken tietomme perustan.

Aistimellisen tiedostamisen mahdollisuudet ovat rajoitetut. Aistien tavoittamattomissa olevat ilmiöt tiedostetaan abstraktisella ajattelulla. Emme esimerkiksi voi välittömästi havaita aistellamme tai kuvailla mielessämme valon nopeutta, joka on 300.000 kilometriä sekunnissa. Mutta sellainen nopeus on olemassa eikä sen ajattelemisen tuota meille vaikeutta. Eikä siinä kaikki; me voimme teoreettisten laskelmien perusteella mitata tämän nopeuden kojeilla. Emme pysty tarttumaan joitakin sekunnin sadasmiljoonasosia kestävään hetkeen, jonka esimerkiksi sellaiset alkeishiukkaset kuin eräät mesonit ovat olemassa. Mutta voimme ajatella sen. Matematiikka käyntelee alituisesti sekä äärettömän suuria että äärettömän pieniä suureita, joista ei voi muodostaa itselleen havainnollista kuvaa.

Alkeellisia yleistyksiä tehdään jo aistimellisen tiedostamisen asteella. Erotamme yhteisen tunnusmerkin, esimerkiksi valkeuden, sellaisissa erilaisissa kappaleissa kuin lumessa, suolassa, sokerissa, vaahdossa, paperissa jne. Mutta aistitieto ei paljasta vielä ilmiöiden sisäistä luontoa, niiden välttämättömiä suhteita ja yhteyksiä. Jotta voitaisiin saada selville ilmiöitä ohjaavat lait, tunkeutua niiden olemukseen, ts. saavuttaa ympärillämme olevan maailman tieteellinen tuntemus, sitä varten on välttämätön laadullisesti toisenlainen tiedostustoiminta, nimittäin ajatustoiminta, joka toteutuu käsitteiden, arvostelmien, päätelmien, olettamusten ja teoriain muodossa.

Ei ainoatakaan lakia voida sellaisenaan havaita aisteilla. Ihmiset olivat lukemattomia kertoja tarkkailleet kappaleiden putoamista maahan, mutta tarvittiin tieteen korkea kehitys ja nerokkaan Newtonin koko ajatuksen voima ennen kuin voitiin saada selville ja muotoilla yleisen painovoiman laki, joka ulottuu kaikkiin noihin lukemattomiin tosiasioihin ja on niiden perustana.

Tiedämme että aistimukset, jotka syntyvät olioiden suoranaisesta vaikutuksesta aistinelimiin, ovat subjektiivisia kuvia objektiivisesta maailmasta ja sisältävät niin ollen objektiivisen totuuden. Voidaanko sanoa samaa ajattelun tuotteista, abstraktisista käsitteistä, jotka eivät liity välittömästi aineellisiin olioihin? Voidaan tietysti.

Aistimukset ja havainnot ovat aina tekemisissä erillisten, konkreettisten tosiasioiden, ilmiöiden ulkoisen puolen kanssa; ne kuvastavat kaikkea tätä suuremmalla tai pienemmällä täsmällisyyden asteella. Abstraktiset käsitteet ovat myös todellisuuden heijastumia, jotka sisältävät objektiivisen totuuden. Mutta abstraktiset käsitteet kuvastavat syvempää, sisäistä todellisuuden „kerrostumaa”, ne eivät rajoitu ilmiöiden ulkoiseen, aistimelliseen puoleen, vaan tuovat esiin niiden perustassa olevia oleellisia suhteita ja yhteyksiä. Aistit näyttävät meille esimerkiksi, että salaman välähdyksen ja ukkosen jyrinän jälkeen seuraa rankkasade. Tämä tieto voi olla riittävä joitakin käytännöllisiä toimia, esimerkiksi sitä varten, että mennään katon alle ukonilman alkaessa. Mutta sellainen tieto on aivan riittämätön ukkosilmiöiden selittämiseen. Siihen tarvitaan ajattelua abstraktisilla käsitteillä.

Kapitalistin suhteet työläiseen voivat erillisissä konkreettisisissa tapauksissa saada mitä erilaisimpia muotoja: avoimesta pakotuksesta ulkonaiseen lojaalisuuteen, demokraattisuuteen ja ystävällisyyteen. Mutta olemukseltaan pysyy kapitalistin suhde työläiseen aina samana — riistona. Tämän luokkasuhteiden totuudellisen olemuksen selvittämiseen ei riitä se, että kuvailaan erilaisia konkreettisia tosiasioita ja tapauksia, siihen tarvitaan syvää teoreettista erittelyä, joka tuo ilmi kapitalismin luonteen, tarvitaan abstraktisia käsitteitä, jotka voivat ilmaista sen lait.

Lenin kirjoitti, että „ajattelu, kohotessaan konkreettisesta abstraktiseen, ei loittone... totuudesta, vaan lähestyy sitä. *Materian*, luonnon *lain* abstraktio, *arvon* abstraktio jne., sanalla sanoen *kaikki* tieteelliset (oikeat, vakavat, ei turhanpäiväiset) abstraktiot kuvastavat luontoa syvemmin, oikeammin, *täydellisemmin*”¹⁰.

Ajatustoiminnan voima on sen kyyryssä abstrahoitua, etään-tyä yksityiskohdista ja kohota yleistyksiin, jotka ilmaisevat sen mikä ilmiöissä on pääasia, kaikkein oleellisinta.

Ajatustoiminnan voima on sen kyvyssä päästä nykyhetken rajojen ulkopuolelle ja selvittämiinsä objektiivisiin lakeihin nojautuen käsittää menneisyys ja nähdä ennakolta tapahtumien tuleva kehitys. Ajatustoiminta on aktiivinen prosessi, käsitteiden luomisen ja niiden käyttelyn prosessi. Mutta ajatustoiminta ja sen tuotteet — käsitteet — eivät liity objektiiviseen maailmaan välittömästi, vaan välillisesti, käytännöllisen toiminnan ja aistimusten kautta. Käsitteillä on se etu, että ne eivät ole sidotut tähän tai tuohon aistimusperäiseen seikkaan, vaan ovat siitä suhteellisesti riippumattomia. Tämän ansiosta ajatustoiminta saa mahdollisuuden tarkastella ja eritellä ilmiöitä kaikilta puolin, lähentyä loputtomasti konkreettista todellisuutta, antaa yhä täsmällisempi kuva maailmasta.

Mutta tällöin on aina olemassa vaara, että ajatus irrottuu todellisuudesta, muodostuu todellisuus pohjaa vailla olevaksi kuvitteluksi ja että ajattelun prosessi muuttuu joksikin omaehtoiseksi, itsetarkoitukseksi. Se on tie idealismiin.

Ainoa vastamyrryky sitä vastaan on yhteys käytäntöön, elämään, tuotantoon, joukkojen kokemukseen. Todellinen tiede kehittyy sen ansiosta, että niin korkealle kuin tiedemiehen teoreettinen ajatus lentäneekin, se palaa alituisesti aistiperäiseen kokemukseen, käytäntöön. Käytännön, kokeilun ja teoreettisen ajatuksen alituinen vuorovaikutus on tieteen menestyksellisen kehityksen tae.

Käsien ja aivojen yhteisen työn ansiosta on ihminen voinut saada selville monilukuisia luonnon lakeja ja oppinut niitä hallitsemaan, pääsemään luonnon ja sen mahtavien voimien herraksi.

Äärettömän maailman ääretön tiedostaminen

Inhimillinen tiedostaminen kokonaisuutena katsoen on kehittyvää, loputtomasti jatkuvaa prosessia.

Ihmistä ympäröivä objektiivinen maailma on ääretön. Se muuttuu ja kehittyy lakkaamatta, synnyttää ikuisesti äärettömän paljouden uusia muotoja. Niin kauas maailmankaikkeuden avaruuksiin kuin tiedostaminen tunkeutuneekin, sen eteen jää aina ehtymätön kenttä uusille tutkimuksille ja yleistyksille, uusien lakien löytämiselle, entistä oleellisempien, syvempien ja yleisempien yhteyksien tutkimiselle.

Ei ainoakaan ihmisen käytettävissä oleva tiede ole vielä saanut täydellisesti selville kaikkia ilmiöitä ja lainmukaisuuksia omalla alallaan eikä koskaan selvitäkään niitä täydellisesti luonnon äärettömyyden vuoksi. Maailman tiedostaminen loppuun saakka olisi Engelsingin sanojen mukaan samanlainen ihme kuin lueteltu äärettömyys. Niin mahdotonta kuin on luetella numerolukujen koko äärettömyyttä, yhtä mahdotonta on tiedostaa tyhjentävästi koko luontoa.

Tiedostaminen ei ole ääretöntä ainoastaan siitä syystä, että tiedostamisen kohde — luonto ja yhteiskunta — on äärettömän

moninainen, vaan myös siitä syystä, että tiedostamisella itsel-
lään ei ole rajoja. Tuotannon ja yhteiskunnallisten suhteiden
etenevä kehitys asettaa tieteelle lakkaamatta uusia teknillisiä ja
teoreettisia tehtäviä, luo uusia tarpeita. Ihmiskunnan tiedon-
pyrkimyksellä ei ole rajaa. Jokainen löydetty uusi totuus avaa
ihmisille uusia näköaloja, nostaa esiin uusia kysymyksiä, kan-
nustaa syventymään pitemmälle tiedostamisen kohteeseen, kehit-
tämään aikaisemmin saavutettuja tietoja yhä täydellisemmiksi.

Dialektisen materialismin oppi maailman ehtymättömyydestä
ja tiedostamisen äärettömyydestä on kaikenlaisen agnostisismin
vihollinen. Dialektinen materialismi myöntää tiedostamisen
historiallisen rajoittuneisuuden kullakin aikakaudella, mutta se
hylkää päättävästi sen väärän ajatuksen, että on olemassa jokin
periaatteellinen, ehdoton raja, jota tiede ei voisi ylittää.

Inhimillinen tiedostaminen on kaikkivoipa, sillä ei ole rajoja.
Mutta tätä kaikkivoipaa tiedostamista toteuttavat erilliset ihmi-
set, joiden mahdollisuuksia rajoittavat heidän kykynsä, saavu-
tettu tietotaso, olemassaoleva tekniikka jne.

Tämä ristiriita erillisen ihmisen rajoitettujen tiedostamis-
mahdollisuuksien ja tiedostamisen periaatteellisen rajoittamatto-
muuden välillä voitetaan toisiaan seuraavien sukupolvien vaihtu-
misessa ja koko ihmiskunnan kollektiivisessa työssä sen
olemassaolon jokaisena erillisenä ajankohtana. Inhimillinen
ajattelu „on olemassa vain monien miljardien menneiden,
nykyisten ja tulevien ihmisten yksilöllisenä ajatteluna”,¹¹ sanoo
Engels.

Tieteen totuudet eivät esiinny kerralla täydellisessä muo-
dossa, vaan muodostuvat vähitellen, tuloksena tieteen pitkä-
aikaisesta kehitysprosessista ja tietojen kartuttamisesta monien
ihmissukupolvien ajalta. „Tiedostaminen on ikuista, loputonta
ajattelun lähentymistä kohteeseen. Luonnon *heijastumista* ihmi-
sen ajatuksessa ei ole käsitettävä „kuolleena”, ei „abstrakti-
sena”, *ei ilman liikuntaa, ei ilman ristiriitoja*,
vaan liikunnan, ristiriitojen syntymisen ja niiden ratkaisemisen
ikuisessa *prosessissa*”¹².

Absoluuttinen ja suhteellinen totuus Tieteen hankkimille tiedoille on kuna-
kin historiallisena ajankohtana ominaista tietty vajavaisuus, epätäydellisyys. Edistys
totuuden tiedostamisessa on siinä, että tämä totuuden vajavai-
suus ja epätäydellisyys poistuu ja pienenee vähitellen, ja luon-
non ilmiöiden ja lakien kuvastumisen täsmällisyys ja täydelli-
syyt lisääntyvät yhä enemmän.

On erotettava tietoinen valhe, johon tieteellisen edistyksen
viholliset usein turvautuvat, niistä virheistä ja erehdyksistä,
jotka ilmaantuvat tiedostamisprosessissa objektiivisten olosuh-
teiden vuoksi, jollaisia ovat: yleisen tietotason riittämättömyys
kyseisellä alalla, tieteellisissä tutkimuksissa käytettävien teknil-
listen laitteiden epätäydellisyys jne. Tiedostamisen dialektinen

ristiriitaisuus ilmenee siinäkin, että totuus kehittyy usein rinnan erehdyksen kanssa, ja joskus käy niin, että yksipuoliset tai jopa virheellisetkin teoriat esiintyvät totuuden kehittämisen muotona.

Fysiikka lähti koko 19. vuosisadan ajan valon aaltoliiketeoriasta. 20. vuosisadan alussa selvisi että valon aaltoliiketeoria on yksipuolinen ja riittämätön, koska valolla on samanaikaisesti sekä aalto- että hiukkasluonne. Yksipuolinen aaltoliiketeoria tarjosi kuitenkin mahdollisuuden tehdä suuren määrän tärkeitä keksintöjä ja selittää monia optisia ilmiöitä.

Esimerkkinä totuuden kehittymisestä virheellisen teorian muodossa voidaan mainita Hegelin dialektisen metodin kehittyä väärällä, idealistisella pohjalla.

Inhimillisen tiedostamisen ja ihmisen saavuttamien totuuskien vajavaisuutta ja epätäydellisyyttä nimitetään tavallisesti tiedostamisen *suhteellisuudeksi* (relatiivisuudeksi). *Suhteellinen totuus* on vajavainen, epätäydellinen, ei-lopullinen totuus.

Mutta jos pysähtyisimme väitteeseen inhimillisen tiedostamisen suhteellisuudesta emmekä menisi pitemmälle, kysymykseen absoluuttisesta totuudesta, niin lankeaisimme virheeseen, jonka monet nykyajan fyysikot usein tekevät ja jota idealisti-filosofit käyttävät nokkelasti hyväkseen. He näkevät inhimillisessä tiedostamisessa vain suhteellisuutta, heikkoutta ja epätäydellisyyttä ja päätyvät siitä syystä objektiivisen totuuden kieltämiseen, relativismiin ja agnostisismiin. Tuollaisen yksipuolisen relativismin kannalta voidaan puolustella kaikenlaista sofistikkaa, kaikenlaista sepittelyä — kaikkihan on suhteellista, ei ole mitään ehdotonta!

V. I. Lenin sanoi, että materialistinen dialektiikka myöntää kaikkien tietojemme suhteellisuuden, mutta myöntää ne „ei objektiivisen todellisuuden kieltämisen mielessä, vaan niiden rajojen historiallisen ehdollisuuden mielessä, joissa tietomme lähenevät tätä totuutta”¹³.

Tiedossamme, joka on aina suhteellista, on sellainen objektiivinen totuussisältö, joka säilyy tiedostamisprosessissa ja muodostaa tuen tiedon jatkuvalla kehitykselle. Sellaista pysyvää sisältöä inhimillisen tiedostamisen suhteellisissa totuuksissa nimitetään absoluuttisesti totuussisällöksi eli yksinkertaisemmin *absoluuttiseksi totuudeksi*.

Absoluuttisen totuuden tunnustaminen seuraa objektiivisen totuuden tunnustamisesta. Todellakin, jos tiedostamisemme kuvastaa objektiivista todellisuutta, niin siinä täytyy väistämättömistä epätarkkuuksista ja harhoista huolimatta olla jotakin sellaista millä on ehdoton, absoluuttinen merkitys. Lenin sanoi, että „objektiivisen, s.o. ihmisestä ja ihmiskunnasta riippumattoman totuuden tunnustaminen merkitsee absoluuttisen totuuden tunnustamista tavalla tai toisella”¹⁴.

Jo vanhan Kreikan materialisti-filosofit opettivat, että elämä on syntynyt elottomasta materiaista ja että ihminen on syntynyt

eläimestä. Niinpä Anaksimandros (6. vuosisata e.a.a.) oli sitä mieltä, että ensimmäiset elolliset olennot ovat muodostuneet meren liejasta ja ihminen polveutuu kalasta. Tieteen kehitys on osoittanut, että vanhan Kreikan filosofien käsitykset siitä, millä tavoin elämä on syntynyt ja ihminen ilmaantunut, olivat hyvin naiiveja ja vääriä. Ja sittenkin, tästä huolimatta heidän opissaan oli jotakin ehdottoman totuudellista — ajatus elämän ja ihmisen luonnollisesta synnystä, minkä tiede on näyttänyt toteen ja säilyttänyt.

Absoluuttisen totuuden tunnustaminen erottaa dialektisen materialismin heti agnostikkojen ja relativistien katsomuksista, jotka eivät halua nähdä inhimillisen tiedostamisen mahtia, sen kaikkivoittavaa voimaa, jota luonnon salaisuudet eivät pysty vastustamaan.

Usein sanotaan, että absoluuttisia totuuksia ei inhimillisessä tiedossa ole kovinkaan monta ja että ne rajoittuvat arkipäiväisiin, ts. yleisesti tunnettuihin seikkoihin. Niinpä esimerkiksi sellaiset lauseet kuin „kaksi kertaa kaksi on neljä” tai „Volga laskee Kaspian mereen” ovat ehdottomia, lopullisia totuuksia, mutta niillä ei muka ole suurtakaan arvoa.

Tähän voidaan vastata, että todellisuudessa inhimillinen tieto sisältää monia erittäin tärkeitä ehdottomasti tosia seikkoja, joita tieteen myöhempi edistys ei muuta. Sellainen on esimerkiksi filosofisen materialismin väite materian ensisijaisuudesta ja tajunnan toissijaisuudesta. Ehdottomasti tosi on se väittämä, että yhteiskunta ei voi olla olemassa eikä kehittyä, ellei se tuota aineellisia hyödykkeitä. Absoluuttinen totuus on Darwinin oppiin sisältyvä ajatus orgaanisten lajien kehityksestä ja ihmisen polveutumisesta eläimistä.

Tämänkaltaisia absoluuttisia totuuksia sisältyy tieteen teorioihin ja lakeihin, ja ihmiset pitävät niitä ohjenuoranaan käytännöllisessä ja teoreettisessa toiminnassaan.

Mutta dialektinen materialismi, joka tarkastelee tiedostamista prosessina, suhtautuu samalla tavoin absoluuttiseen totuuteen. Siitä puhuessaan marxilainen filosofia ei tarkoita vain yksityisiä lopullisia totuuksia, sellaisia kuin „Napoleon kuoli toukokuun 5 p:nä 1821”, vaan antaa absoluuttisen totuuden käsitteelle laajemmankin merkityksen. Absoluuttinen totuus on suhteellisesti totuudellisen tiedon alituisesti karttuvaa absoluuttisesti totuudellista sisältöä, se on objektiivisen maailman yhä täydellisempää, syvempää ja täsmällisempää heijastumista.

Tieteiden historiassa näemme kaikkialla, että alkujaan muotoilluissa suhteellisissa totuuksissa on absoluuttisesti totuudellinen sisältö, mutta on sellainenkin sisältö, joka myöhemmässä kehityksessä varisee pois virheellisenä. Näemme kuinka absoluuttisesti totuudellinen sisältö totuuden kehityksessä laajenee ja kasvaa, kun taas erehdyksen aines

**Absoluuttisen
ja suhteellisen totuuden
dialektinen ykseys**

supistuu yhä enemmän, kuinka suhteellinen totuus tulee yhä lähemmäksi absoluuttista totuutta ja kuinka suhteellisten totuuksien summasta kasvaa esiin absoluuttinen inhimillinen tieto.

„Inhimillinen ajattelu”, sanoo Lenin, „on siis luontonsa puolesta kykenevä antamaan ja se todella antaa meille absoluuttisen totuuden, joka muodostuu suhteellisten totuuksien summasta. Jokainen aste tieteen kehityksessä lisää uusia jyväsii tähän absoluuttisen totuuden summaan, mutta jokaisen tieteellisen päätelmän todenperäisyyden rajat ovat suhteellisia, sillä tiedon jatkuva kasvu milloin avartaa, milloin supistaa niitä”¹⁵.

Tällainen dialektinen absoluuttisen totuuden ymmärtäminen on erittäin tärkeätä taistelulle metafysiikkaa ja dogmaattisuutta vastaan tieteessä. Hyvin monet filosofit ja tiedemiehet ovat olleet taipuvaisia julistamaan saavuttamansa tiedon ikuiseksi, lopulliseksi, absoluuttiseksi totuudeksi, joka ei tarvitse enempää kehittämistä eikä minkäänlaista täsmennystä. Niinpä esimerkiksi Hegel joutui ristiriitaan oman dialektisen metodinsa kanssa julistaessaan idealistisen filosofisen järjestelmänsä kaiken sisällön absoluuttiseksi ja ikuiseksi totuudeksi. Metafysiikka tiedostamisessa on siinä, ettei ymmärretä, että absoluuttinen totuus kehittyy ja että se on prosessi.

Marx ja Engels loivat materialismin uuden muodon, dialektisen materialismin, joka on vapaa aikaisemman, metafysiillisen materialismin puutteellisuuksista. Mutta tämä ei merkitse, että Marx ja Engels olisivat vieneet filosofian kehityksen loppuun ja esittäneet tyhjentävästi kaikki filosofiset totuudet. V. I. Lenin sanoi: „Me emme lainkaan pidä Marxin teoriaa jonakin lopullisena ja koskemattomana; päinvastoin olemme vakuuttuneita, että se on laskenut vasta kulmakivet sille tieteelle, jota sosialistien on kehitettävä edelleen kaikkiin suuntiin, elleivät he tahdo jäädä elämästä jälkeen”¹⁶.

Koskeeko tämä myös marxilaisen dialektiikan lakeja ja periaatteita? Koskee tietysti. Dialektiikka on tiede eikä se voi olla kehittymättä. Dialektiikan yleisten lakien, samoin kuin muidenkin tieteiden lakien ymmärtäminen ei voi olla syventymättä käytännön muuttuessa ja tieteen kehittyessä, se ei voi olla rikastumatta uudesta kokemuksesta, uusista tiedoista. Dialektiikan yleiset lait ilmenevät eri tavoin erilaisissa historiallisissa olosuhteissa, ja tästä syystä niiden tuntemus rikastuu näiden uusien olosuhteiden tutkimisen pohjalla.

Mutta dialektiikan kehitys tieteenä ei voi johtaa niiden perusajatusten poispyyhkäisemiseen, jotka ovat muovautuneet inhimillisen ajattelun pitkän ja vaikean historian varrella, se merkitsee vain niiden yhä syvällisempää ja monipuolisempaa ymmärtämistä.

Totuuden konkreettisuus Inhimillisen tiedostamisen saavuttamia totuuksia ei ole tarkasteltava abstraktisesti, ei elämästä irrallaan, vaan yhteydessä konkreettisiin ehtoihin. Tätä tarkoittaa materialistisen dialektiikan hyvin tärkeä ajatus: abstraktista (puhtaasti käsitteellistä) totuutta ei ole, *totuus on konkreettinen*.

Onko koulussa oppimamme Eukleideen geometria totuudellinen? Se on ehdottomasti totuudellinen, mutta vain sovellettuna niihin mittasuhteisiin, joiden kanssa olemme tavallisesti tekemisissä. Mutta niin mikromaailmassa kuin linnunratojen välisissä avaruuksissakin se käy riittämättömäksi; siellä sovelletaan jo epäeuklidisia geometrioita, esimerkiksi Lobatševskin geometriaa.

Porvarillisesta demokratiasta puhuessaan Lenin totesi, että se on ollut valtavan suuri edistys maaorjajärjestelmään verraten. Demokraattinen tasavalta ja yleinen äänioikeus kapitalistisen yhteiskunnan olosuhteissa ovat antaneet proletariaatille mahdollisuuden perustaa taloudellisia ja poliittisia järjestöjään, joita käyttäen se käy järjestelmällistä taistelua pääomaa vastaan. „Mitään lähimainkaan sellaista ei maaorjatalonpojalla ollut, orjista puhumattakaan”¹⁷.

Samalla Lenin paljasti erittäin voimakkaasti porvarillisen demokratian kapeuden ja rajoittuneisuuden verrattuna neuvostodemokratiaan, laajojen kansanjoukkojen vallankumouksellisen luovan työn tuloksena syntyneeseen demokratiaan kansan valtaemmistölle.

Materialistisen dialektiikan se päätelmä, että totuus on konkreettista, opettaa, ettei tosiasioita ole käsiteltävä yleisten määritelmien eikä ulkoa opittujen kaavojen pohjalta. Dialektiikka opettaa ottamaan varteen tosiasiat, ilmiöiden konkreettisen keskinäisen yhteyden, erittelemään muuttuneet olosuhteet ja rakentamaan toiminnan näitä uusia olosuhteita vastaavasti. Dialektiikka vaatii, että yleisiä periaatteita ja lakeja on sovellettava konkreettista tilannetta vastaavasti. Juuri sellainen suhtautuminen vastaa käytännön tarpeita.

Totuutta koskevan marxilaisen opin merkitys tieteelle ja käytännölle

Materialistisen dialektiikan opilla absoluuttisesta ja suhteellisesta totuudesta sekä totuuden konkreettisuudesta on valtava merkitys tieteelle ja käytännölle.

Eritellessään fysiikan kehitystä 19. vuosisadan lopulla ja 20. vuosisadan alussa Lenin osoitti, että monien tuon kauden tiedemiesten idealistiset virheet johtuvat siitä, että he eivät ole ymmärtäneet tiedostamisprosessin dialektiikkaa. Metafyysillisesti ajatteleva ihminen arvelee, että totuus on joko absoluuttinen tai sitä ei ole lainkaan. Tiedemiehet olivat pitkän aikaa sitä mieltä, että klassillisen fysiikan teoriat olivat absoluuttisia totuuksia. Mutta kun uudet löydöt johtivat vanhojen tieteellisten käsitteiden murenemiseen ja osoittivat entisten teoriain riittämättömyyden, niin jotkut tiedemiehet joutuivat ymmälle. Heistä

alkoi näyttää, että yleensä ei ole olemassa absoluuttista eikä objektiivista totuutta, vaan että kaikki tietomme on vain suhteellista, ehdollista, subjektiivista. Tuollainen relativistinen kanta johti siihen, että he joutuivat idealistisen filosofian vangeiksi.

Dialektiikan tuntemus tekee tiedemiehille mahdolliseksi välttää idealistiset erehdykset ja voittaa tieteen kehitystä haittaavat vaikeudet.

Absoluuttisen ja suhteellisen totuuden dialektinen käsittäminen suo mahdollisuuden suhtautua oikein tiedostamisprosessissa, tieteessä esiintyviin virheisiin. Totuus ei synny kerralla valmiina. Tiedostaminen on vaikea, monimutkainen prosessi, siinä ovat mahdollisia virheet, erehdykset, yksipuoliset teoriat ja katsomukset. Mutta tieteen esiintuomat ajatukset käyvät vähitellen arvostelun siivilän läpi, karaistuvat käytännön ahjossa, kaikki vääriä ja epäaito joutuu syrjään heitetyksi ja palaa poroksi, mutta objektiivisesti tosi, absoluuttinen sisältö jää jäljelle ja muodostaa tieteen kultavarannon.

Kukaan ei voi vaatia ehdottoman erehtymättömyytensä tunustamista. Mutta vaikka virheet ovat väistämättömiä ihmiskunnan tiedostustoiminnassa, niin se ei sunkaan merkitse, että jokaisen erillisen tiedemiehen jokaiseen konkreettiseen tiedostamistapahtumaan täytyy ehdottomasti liittyä virheitä. Tiedemies voi ja hänen pitää huolehtia siitä, ettei hän tekisi virheitä tutkimustyössään. Tähän johtava tie kulkee dialektisen tieteellisen tutkimusmetodin omaksumisen kautta, se vaatii kiinteää yhteyttä käytäntöön, kysymyksen kaikinpuolista tutkimista, ongelmien ja ehdotettujen ratkaisujen kollektiivista harkintaa jne.

Kukaan ei ole taattu virheiltä. Kysymys on kuitenkin siitä, ettei ensiksikään tehtäisi suuria virheitä ja toiseksi, ettei pidettäisi kiinni virheestä, kun se on tullut todetuksi.

Arvostelun ja itsearvostelun kehittäminen on se voima, joka vähentää virheiden mahdollisuutta niin tiedostamisessa kuin käytännöllisessä toiminnassakin ja tuo ilmi tehdyn virheen. Miellipiteiden taistelu tieteessä, itsearvosteleva suhtautuminen omaan tieteelliseen työhön ja huomaava suhtautuminen sivulta tulleeseen arvosteluun ovat jokaisen tiedemiehen normaalin työskentelyn edellytyksiä. Arvostelun tukahduttaminen, tapahdukoon se missä muodossa tahansa, aiheuttaa suurta vahinkoa niin tiedemiehelle itselleen kuin tieteelekin.

Dialektinen totuuden ymmärtäminen auttaa myös taistelussa marxilaisuudelle vihamielistä dogmaattisuutta ja revisionismia vastaan, jotka suhtautuvat yliolkaisesti dialektisen materialismin oppiin totuuden suhteellisuudesta ja konkreettisuudesta, vaikka sanoissa vannovatkin sille uskollisuutta. Dogmaattisuus käsittää teoreettiset väittämät absoluuttiseksi, yleispäteväksi totuudeksi, jota voidaan soveltaa kaikkiin tapauksiin yhtäläisesti, pitämättä lukua konkreettisesta tilanteesta, ottamatta huomioon uusien ilmiöiden esiintymistä. Revisionismi sitä vastoin,

mikäli kysymys on sen metodologiasta, lankeaa äärimmäiseen relativismiin, väittää jokaisella totuudella olevan vain suhteellisen luonteen, luopuu marxilaisuuden perustavaa laatua olevista periaatteista, jotka muodostavat sen vallankumouksellisen olemuksen.

Marxilainen dialektiikka paljastaa sekä dogmaattisuuden että revisionismin kelvottomiksi metafyyssillisinä. Myöntäessään tietomme suhteellisen luonteen dialektiikka ei salli ainoankaan teoreettisen lauseلمان kangistua eikä muuttua dogmiksi, se vaatii jokaisen yleisen totuuden konkreettista soveltamista. Samalla dialektiikka lähtee siitä, että tiedostamisprosessissa saostuu ja karttuu absoluuttisen totuuden kiteitä. Näiden joukkoon kuuluvat myös marxilais-leniniläisen opin kulmakivinä olevat periaatteet. Niitä voidaan ja täytyy kehittää, rikastuttaa ja konkretisoida yhteiskunnallisen käytännön ja tieteen esiintuomia tosi-seikkoja vastaavasti, mutta niistä ei voida luopua, sillä se olisi totuuden pettämistä.

4. Käytäntö totuuden kriteeriona

Jotta ajatus tai tieteellinen teoria voisi palvella yhteiskuntaa, sen täytyy olla totuudellinen. Jotta voitaisiin todeta, onko jokin teoria totuudellinen tai väärä, sitä on vertailtava todellisuuteen ja selvitettävä, vastaako se todellisuutta.

Mutta miten se on tehtävä? Tätä ongelmaa on täydellä syyllä pidetty eräänä kaikkein vaikeimmista, eivätkä filosofit voineet pitkiin aikoihin löytää oikeita teitä sen ratkaisuun. Vasta Marxin onnistui ratkaista se. Hän ymmärsi, että yritykset löytää totuuden kriteerio yksinomaan ihmisen tajunnasta ovat kestäättömiä ja totesi, että ihminen voi todistaa ajattelunsa totuudellisuuden ja voiman vain käytännöllisen toiminnan prosessissa.

Ihmisellä ei itse asiassa ole muuta keinoa todeta tietojensa totuudellisuutta kuin käytäntöön vetoaminen. Juuri käytännöllinen toiminta, joka on tiedostamisen perusta ja lopputarkoitus, on myös ylin määrittelijä siinä, mitkä hankituista tiedoista ovat totuudellisia, mitkä väriä. *Käytäntö on totuuden kriteerio.*

Dialektinen materialismi käsittää käytännön prosessina, jossa ihminen, aineellinen olento, vaikuttaa ympärillään olevaan aineelliseen todellisuuteen. Käytäntöä on kaikki maailmaa muuttava ihmisten toiminta, ennen kaikkea heidän tuotannollinen ja yhteiskunnallis-vallankumouksellinen toimintansa.

Tehdastuotannossa tieteellisten ja teknillisten ajatusten tarkistaminen tapahtuu yleisimmin siten, että koneita, kojeita ja teknologioita menetelmiä kokeillaan tehtaissa ja otetaan käyttöön laajassa mitassa.

Tieteellisessä tutkimustyössä käytäntö saa usein *kokeilun* luonteen, ts. esiintyy ihmisen aktiivisena tunkeutumisenä

luonnon ilmiöihin, jolloin tiettyjen teoreettisten ennakoarvelujen perusteella luodaan keinotekoisella tavalla edellytykset tutkittavan ilmiön uusintamiselle tai päinvastoin sen lopettamiselle.

Niissä tapauksissa, joissa välitön vaikuttaminen tutkittavaan kohteeseen, esimerkiksi tähteen, on mahdotonta, siitä omaamme käsitysten tarkistus suoritetaan vertailemalla niitä tähtitieteellisten havaintojen tulosten koko summaan, samoin myös läheisten tieteenalojen (esimerkiksi fysiikan) tutkimiin seikkoihin.

Joskus voidaan uusia ajatuksia tarkistaa välillistäkin tietä, ts. vertailemalla niitä tieteellisiin teorioihin ja lakeihin, joilla on jo objektiivisten totuuksien luonne. Ihmiskunnan hallussa jo olevien tietojen järjestelmä tarjoaa monissa tapauksissa mahdollisuuden tehdä päätelmiä joistakin ajatuksista ilman uusia kokeiluja. Niinpä jos joku keksijä ehdottaa uuden „ikiliikkujan” suunnitelmaa, niin ainoakaan maailman tieteellinen laitos ei ryhdy rakentamaan sen mallia käytännöllistä tarkistusta varten eikä yleensä käsittelemään tätä suunnitelmaa. „Ikiliikkujan” ajatus on ristiriidassa luonnon peruslakien kanssa, sen virheellisyys on nähtävissä ilman uutta tarkistusta. Tämä ei merkitse, että käytännön kriteerio puuttuu tässä tapauksessa. Ei, se vaikuttaa tässäkin, mutta sitä ei käytetä suoraan, vaan välillisesti, jo tarkistettujen ja vahvistettujen totuuksien avulla, menneiden sukupolvien tiedemiesten kokemuksen avulla.

Käytäntö on totuuden kriteerio myös yhteiskuntatieteessä. Tässä ei käytännöllä tarkoiteta erillisten henkilöiden tekoja, vaan suurten yhteiskuntaryhmien, luokkien ja puolueiden toimintaa. Henkilökohtaista käytännöllistä kokemusta, joka on auttamattomasti kapea ja rajoitettu, ei ole luvallista asettaa luokan ja puolueen kollektiivista kokemusta vastaan. Yhteiskuntateoriain totuudellisuuden kriteeriona voi olla vain joukkojen tuotannollinen ja käytännöllinen vallankumouksellinen kokemus.

Lokakuun Suuri sosialistinen vallankumous näytti loistavasti toteen Marxin analyysin kapitalistisesta tuotantotavasta sekä johtopäätöksen kapitalismin tuhon väistämättömyydestä ja sen korvaamisesta sosialistisella tuotantotavalla.

Esittäessään käytännöllisen toiminnan totuuden kriteeriona dialektinen materialismi ei suinkaan jätä huomaamatta ajatus-toiminnan merkitystä. Marx kirjoitti, että kaikki teorian salaisuudet „saavat järjellisen ratkaisunsa inhimillisessä käytännössä ja tämän käytännön ymmärtämisessä”¹⁸. Aatteiden ja teoriain totuudellisuuden määrittelemisessä esittää ajatus-toiminta mitä tärkeintä osaa. Käytäntö totuuden kriteeriona ei ole koje, jonka osoitin näyttää automaattisesti „totta” tai „vääärää”. Käytännössä toimiessaan ihmiset saavuttavat tietyn tuloksen, jonka merkityksen täytyy vielä tulla ymmärretyksi, omaksutuksi.

Niinpä esimerkiksi uutta mallia tai keksintöä ensimmäistä kertaa kokeiltaessa sattuneen epäonnistumisen perusteella ei

voida aina tehdä heti johtopäätöstä itse suunnitelman kelvottomuudesta. Vasta sen pohjana olevan idean ja sen toteuttamisen kaikkien ehtojen tarkka erittely tekee mahdolliseksi saadun tuloksen oikean arvioinnin.

Käytäntö ei seiso paikallaan, se muuttuu, kehittyy ja menee eteenpäin kaiken aikaa. Ihmisen toimipiiri ja hänen mahdollisuutensa tunkeutua ympärillä olevaan maailmaan laajenevat kaiken aikaa. Joskus kuluu melko paljonkin aikaa, ennenkuin käytäntö pystyy näyttämään toteen tämän tai tuon idean. Mutta totuudellinen idea saa ennemmin tai myöhemmin varmasti vahvistuksensa. Niinpä esimerkiksi ajatus Maan pallomuotoisuudesta sai pitkän aikaa osakseen epäluottamusta ja se hyljättiin kerettiläisenä, kunnes vihdoin Magellanin purjehdus maapallon ympäri vuosina 1519—1522 teki kerta kaikkiaan lopun kaikista epäilyistä.

Kun käytäntö kasvaa ja kehittyy, niin tästä seuraa, että siinäkin voi olla vanhaa ja uutta. Tästä syystä ei kaikenlainen käytäntö ole luotettavaa totuuden kriteeriä. Vanhoillismielisetkin ihmiset vetoavat usein käytäntöön taistellessaan uusia aatteita vastaan, mutta eilispäivän käytäntöön. Edistynein teoria nojautuu edistyneimpään käytäntöön. Juuri se antaa tosiseikkoja teorian totuudellisuuden arvioimista varten, hankkii tieteelle uutta aineistoa, antaa ajatukselle virikettä, vie sitä eteenpäin.

Samoin kuin suhteellisessa totuudessa on jotain absoluuttistakin sisältöä, niin käytännölläkin, vaikka se kullakin tietyllä hetkellä on historiallisesti rajoitettua, on pysyväistakin merkitystä, sillä se on alituisesti ja välttämättömästi sitomassa ihmistä objektiiviseen maailmaan.

**Pragmatismi,
suuren rahan
filosofia**

Kapitalistisiin maihin, erityisesti Amerikan Yhdysvaltoihin, on levinnyt „pragmatismiksi” (kreikkalaisesta sanasta „pragma”=teko, toiminta) nimitetty filosofinen

virtaus. Eräät porvarilliset filosofit yrittävät selittää sen olevan läheistä sukua marxilaisuudelle sillä perusteella, että pragmatismi paasaa alituisesti toiminnasta ja vetoaa ideoiden ja teorioiden käytännölliseen tarkistamiseen. Porvarillisen propagandan perässä ovat revisionistitkin ryhtyneet parjaamaan marxilaisia syyttäen näitä pragmatismista.

Todellisuudessa marxilaisuus on pragmatismien leppymätön vihollinen, koska pragmatismi on väärä, idealistinen oppi, joka edustaa imperialistisen porvariston ideologiaa. Puhuessaan käytännöstä ja esitellessään itseään „toiminnan filosofiana” pragmatismi edustaa porvarillis-individualistista, subjektivistista käytännön ymmärtämistä, joka pohjautuu epätieteelliseen käsitykseen maailman irrationalisuudesta (epäjärjellisydestä) ja sen tiedostamisen mahdottomuudesta.

Pragmatismien filosofian johtoajatus on se, että ihmisen täydyttyä toimia maailmassa, josta hän ei voi tietää mitään varmaa.

Pragmatismmin kannalta katsoen meidän ulottuvillamme oleva maailma on aistimusten ja elämysten kaaos, josta puuttuu sisäinen yhteys ja joka ei ole rationaalisesti tiedostettavissa. „Voi olla”, selitti James, eräs pragmatismmin perustajista, „että me olemme maailmassa samalla lailla kuin koirat ja kissat meidän kirjastoissamme; ne näkevät kirjoja ja kuulevat keskustelua, mutta eivät vainua tuossa kaikessa mitään järkeä”¹⁹.

Mutta mitä on ihmisen pidettävä ohjenuoranaan, jos häneltä puuttuu tietoa? James ehdottaa tiedon tilalle tiedotonta irrationaalista uskoa, ennen kaikkea uskonnollista uskoa, joka sulkee pois loogisen ajattelun.

Toiset pragmatistit, joiden johdossa on Dewey, suosittelevat „instrumentaalista” eli „kokeellista logiikkaa”, joka itse asiassa rajoittuu kussakin tilanteessa edullisimpien käyttäytymistyyppien etsiskelyyn yrityksen ja erehdyksen menetelmän avulla. Pragmatistien kannalta katsoen ajattelu ei anna tietoa, vaan ainoastaan taitoa selviytyä vaikeasta tilanteesta ja saavuttaa menestystä.

Tämän katsomuksen mukaisesti pragmatistit väittävät, että tieteelliset käsitteet, lait ja teorat eivät ole objektiivisen todellisuuden heijastumia eli jäljennöksiä, vaan ainoastaan „toimintasuunnitelmia”, „välineitä” eli „instrumentteja” näiden tai niiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Jos ajatus tai teoria „pelaa” ja tekee mahdolliseksi menestyksen saavuttamisen, niin se on hyvä, ts. tosi; ellei, niin se on huono, ts. väärä. Pragmatismi ei anna minkäänlaista muuta merkitystä toden ja väärän käsitteille.

Uskonnon oppeja pragmatismi pitää varsin hyödyllisinä ja siitä syystä myös tosina. Pragmatistit eivät ulota edullisuuden periaatetta ainoastaan tiedostamiseen, vaan myös kaikkiin henkisen ja käytännöllisen toiminnan muotoihin, joten jesuiittojen vanha mielilause „tarkoitus pyhittää keinot” ilmaisee tosiasialisesti heidän elämänasenteensa olemuksen.

Kieltäessään ympärillä olevan maailman objektiivisen reaalisuuden pragmatistit käsittävät sen epämääräiseksi „kokemuksen” raaka-aineeksi, joka saa millaisen muodon tahansa ihmisten tarkoituserien mukaan. He sanovat, että maailma on „plastillinen”, muovailtava, se on aina sellainen miksi me olemme sen tehneet, „se sietää mielellään ihmisen tekemää väkivaltaa”. Ei kuulu olevan mitään objektiivisia, „itsepintaisia” tosiasioita, on vain interpretaatioita, tulkintoja, joita me niille annamme. Koko todellisuus asetetaan näin muodoin täydelliseen riippuvaisuuteen subjektista ja tämän tahdosta.

Pragmatismmin filosofia lähtee siis vääristyneestä käytännön käsittämisestä, se paisuttelee suhteettomasti ihmisen toiminnan aktiivista, tahtoperäistä luonnetta ja tekee siitä todellisuuden perustan. Mutta ihmisen toiminta, päinvastoin kuin pragmatistit väittävät, ei luo ympärillä olevaa maailmaa, vaan ainoastaan muuttaa ja muovailee ihmisestä riippumatta olemassaolevaa

todellisuutta. Ihmisen tietoisien toiminnan täytyy, ollakseen menestyksellistä, nojautua olioiden objektiivisten ominaisuuksien ja niitä hallitsevien lakien tuntemukseen. Toiminta ei sulje pois tiedostamista, kuten pragmatistit väittävät, vaan edellyttää sitä. Voi tietenkin olla erillisiä tapauksia, jolloin väärää ajatusta ohjeena pitäen voidaan saavuttaa osittaista, väliaikaista menestystä. Mutta senlaatuinen menestys on tavallisesti nopeasti ohikiitävää, kuten valheelliseen fasistiseen taruiluun nojautuneen hitleriläisyyden „menestys” oli.

Esittäessään koko maailman „plastillisena”, ehdottomasti taipuisana todellisuutena pragmatismien filosofia kylvää sitä väärää ajatusta, että tahto, sisukkuus ja päättävä toimekkuus voivat saada aikaan jokaisen asetetun tavoitteen saavuttamisen kokonaan riippumatta objektiivisista ehdoista ja laeista.

Pragmatismi ilmentää ennen kaikkea „tarmokkaiden etuilojoiden” — raharuhtinainien ja monopolistien maailmankatsomusta, jotka katsovat olevansa kapitalistisen maailman täysivaltaisia isäntiä. Piittaamatta objektiivisista tosiasioista pragmatismien idealistinen filosofia ruokkii seikkailu- ja hyökkäyshenkisiä pyrkimyksiä poliittisessa ajattelussa ja tarjoaa „voimapolitiikalle” teoreettista perustelua. Ollen tunnustamatta objektiivista eroa totuuden ja valheen välillä ja samaistaen totuuden hyödyn kanssa pragmatismi kannustaa periaatteettomuutta ja tarjoaa hallitsevalle luokalle mahdollisuuden puolustella jokaista itselleen hyödyllistä valhetta ja jokaista rikollista tekoa. Pragmatismien filosofian omasta olemuksesta johtuva hyökkäyshalun, väkivallan ja petoksen puolustelu vastaa kaikkein taantumuksellisimpien imperialististen piirien etuja. Mussolini ei suotta myöntänyt, että hän oli oppinut paljon Jamesilta, ja piti pragmatismia „fasismin kulmakivenä”.

Alistaessaan kaiken käytännöllisen ja teoreettisen toiminnan välittömille etunäkökohdille pragmatismi myötävaikuttaa samalla subjektivistisen, kamasaksamaisen, opportunistisen elämänsänteen kehittymiseen. Työväenliikkeeseen sovellettuna pragmatismi merkitsee pikkunäpertelyn ja „napilla pelaamisen” saarnaamista, tulevaisuuden näköalan kadottamista ja proletariaatin luokkaetujen kavaltamista.

Pragmatismien filosofia on tieteellisen edistyksellisen maailmankatsomuksen leppymätön vihollinen.

5. Välttämättömyys ja inhimillinen vapaus

Marxilaisen filosofian suuri merkitys on siinä, että se aseistaa työtätekeviä objektiivisen maailman kehityslakien, sen uudistamisen lakien tuntemuksella. Se on voimakas ase taistelussa työtätekevien vapauttamiseksi kaikista sorron muodoista, uuden, vapaan elämän luomisen puolesta.

11. Mutta onko ihmisen vapaus mahdollinen? Pystyykö ihminen tulemaan oman kohtalonsa herraksi? Nämä kysymykset ovat askarruttaneet ihmisiä hyvin varhaisista ajoista alkaen, mutta kukaan ei ole voinut antaa niihin vakuuttavaa vastausta.

Pohtiessaan kysymystä vapaudesta filosofit ovat päätyneet erilaisiin, mutta yhtäläisesti vääriin johtopäätöksiin.

Eräät heistä ovat asettuneet fatalismin kannalle, joka kieltää vapauden. Fatalismi katsoo ihmisen kaikkien tekojen olevan ikuisista ajoista alkaen ennakolta määrättyjä. Uskonnollinen fatalismi (muhamettilaisuus, kalvinismi) väittää, että ihmisen tahto on jumalan ennalta määräämä. Vanhat metafyyssilliset materialistit (esimerkiksi Holbach) puhuivat luonnollisesta välttämättömyydestä, joka muka sitoo ihmisen kokonaan eikä suo hänelle toiminnan vapautta.

Sitä vastoin monet idealistiset suunnat, jotka johtavat koko maailman tajunnasta, ihmisen tahdosta, kieltävät luonnollisen välttämättömyyden. Ne tunnustavat ihmisen täydellisen vapauden, aina ehdottoman mielivallan voimaansaattamiseen saakka. Sellaiset filosofiset vapausteoriat ovat indeterminismiä; esimerkiksi sitä voidaan mainita edellä kosketeltu „olemassaolon filosofia”.

Esimarxilaisista filosofeista esitti Hegel vapauden ja välttämättömyyden ongelman syvällisimmän ratkaisun, mutta hän kehitteli sitä samoin kuin koko oppiaankin idealistisella pohjalla. Hegel yritti sitoa yhteen vapauden ja välttämättömyyden, määrittellen vapauden tiedostetuksi välttämättömyydeksi. Mutta hän tarkoitti välttämättömyydellä absoluuttisen idean välttämätöntä kehitystä, kun taas vapaus toteutui hänen oppinsa mukaan vain hengen piirissä.

Hegelin ja kaikkien idealistien oppien perusvika on siinä, että he käsittävät vapauden yksinomaan vapaudeksi hengessä, tajunnassa, sivuuttaen kokonaan kysymyksen ihmisen elämän reaalista ehdoista. Sitä paitsi he puhuvat aina erillisen ihmisyyksilön vapaudesta, eivätkä ota huomioon kysymystä joukkojen vapauttamisesta.

Dialektinen materialismi antaa tieteellisen ratkaisun kysymykselle vapauden ja välttämättömyyden suhteesta. Pitäen välttämättömyyttä perustana materialistinen dialektiikka tunnustaa samalla ihmisen vapauden mahdollisuuden. Ihmisen todellinen vapaus ei ole ihmisen luuloteltua riippumattomuutta luonnon ja yhteiskunnan laeista (sellaista riippumattomuutta ei tosiasiaassa voi olla), vaan se on näiden lakien tiedostamista ja siihen perustuvaa toimintaa.

Ihmiset eivät ole ylikuonnollisia olentoja, he voivat yhtä vähän irrottautua luonnon laeista kuin olla hengittämättä. Sitä paitsi ihmiset elävät yhteiskunnassa, he eivät voi poistua yhteiskuntaelämän lakien vaikutuksen alaisuudesta. He eivät voi

mielinmäärin kumota olemassaolevia yhteiskunnallisen kehityksen lakeja eivätkä saattaa voimaan uusia.

Mutta ihmiset voivat tiedostaa luonnon ja yhteiskunnan lait, ja tuntiessaan niiden luonteen ja vaikutuksen suunnan voivat käyttää niitä omaksi edukseen, asettaa ne palvelukseensa.

Todisteena siitä, että luonnonlakeja voidaan käyttää, panna ne palvelemaan ihmisen tarkoituspäätä, on koko nykyaikainen tekniikka, joka ei rakennu piittaamattomuudelle luonnon laeista, vaan niiden tarkoituksenmukaiselle soveltamiselle.

Paljon vaikeampaa on ihmisen suoriutua yhteiskuntaelämän laeista, jotka ovat vuosituhansia hallinneet häntä vieraana, vihamielisenä voimana. Työtä tekevä ihminen on ollut sekä talouselämän luonnonvoimaisten lakien että hallitsevien riistäjäluokkien vallan orjuuttama.

Ihmisen vapauttaminen yhteiskunnallisesta orjuudesta, luokkaorjuudesta, vapauden saavuttaminen on pitkä ja vaikea historiallinen prosessi. Vasta meidän aikakaudellamme se on päässyt nopeaan vauhtiin ja käsittää monimiljoonaisia ihmisjoukkoja, joita marxismin-leninisin oppi innoittaa taisteluun kommunismin puolesta. Kommunistisen yhteiskunnan luominen tulee merkitsemään ihmiskunnan harppausta välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.

Ihmisyhteiskunnan tuhansia vuosia kestäneen kehityksen varrella ovat ihmiset, alistuessaan objektiiviseen, heidän omasta tahdostaan riippumattomaan välttämättömyyteen, yhä enemmän alistaneet valtaansa luonnon alkuvoimia ja luoneet yhteiskunnallisen vapautuksensa edellytyksiä. Tämä historiallinen prosessi on omien erikoisten, yhteiskunnallisten, luonnon laeista poikkeavien lakiensa alainen. Näitä ihmisyhteiskunnan kehitystä ohjaavia lakeja tutkii marxilais-leniniläisen filosofian erikoinen osa — *historiallinen materialismi*. Siirrymmekin sen esittämiseen.